

СВЕТЪТЪН КНЕЗ ЛАЗАР

ЧАСОПИС РЕШКО-ПРИЗРЕНСКЕ ЕПАРХИЈЕ

ЗА ДУХОВНИ ПРЕПОРОД

ГОДИНА II ПРИЗРЕН 1994 БРОЈ 4(8)

СВЕТЪТЪН КНЕЗ ЛАЗАР ГОДИНА II ПРИЗРЕН 1994 БРОЈ 4(8)

СВЯТАГО ПИИ

СВЯТАГО ПИИ

СВЯТАГО ПИИ

лична библиотека
арх. Науи

СВЯТАГО ПИИ

СВЕТЪ КНЕЗ ЛАЗАР

ЧАСОПИС РАШКО-ПРИЗРЕНСКЕ ЕПАРХИЈЕ

ЗА ДУХОВНИ ПРЕПОРОД

ГОДИНА II ПРИЗРЕН 1994 БРОЈ 4 (8)

С благословом Његовог Пресвештенства
Епископа рашкопризренског др Артемија

Издаје: ЕПАРХИЈА РАШКОПРИЗРЕНСКА

Главни и одговорни уредник:
јеромонах Симеон (Виловски)

Уређивачки одбор:
архимандрит Јован (Радосављевић)
протојереј Лидијанасије (Ракишић)
протојереј Зоран (Грујић)
јеромонах Сава (Јањић)
г. Живко Подгорац

Технички уредник:
Војислав Јовичић

Фотографија на корицама: отац Георгије (Витковић),
Манастир Хиландар

Тираж: 3000

Часопис излази четири пута годишње

адреса издавача: ЕПАРХИЈА РАШКОПРИЗРЕНСКА
38400 ПРИЗРЕН, тел. 029/25426

Штампа: ГП „НОВИ ДАНИ“, Београд, Војводе Бране 13

УМЕСТО УВОДА

БОЖИЋНА ПОРУКА
ВЕРНИМ СИНОВИМА И КЋЕРИМА
ЕПАРХИЈЕ РАШКОПРИЗРЕНСКЕ

ХРИСТОС СЕ РОДИ, БРАЋО И СЕСТРЕ!

*„Не престајем захваљивати за вас, и
спомињати вас у својим молитвама,
да Бог Господа нашега Исуса Христа,
Отац славе, даде вам Духа
премудрости...” (Еф. 1, 16-17).*

Црква Христова све што чини и ради, чини и ради Духом Светим који у њој обитава и који је „упућује на сваки Истину” (Јн. 16,13). Зато, по речи самога Господа, онај ко Цркву не слуша и не испуњава њене заповести, изједначује се са незнабошцем, престаје бити члан Цркве и уд Тела Христовог. Непослушност Цркви и јесте, уствари, хула на Духа Светога, која се неће опростити људима ни овога ни онога света (Мт. 12,32). Црква Христова, вођена и руковођена Духом Светим, све што чини, чини ради једног циља и са једним циљем: ради спасења свих људи, свих оних који то желе и који слушају глас њен.

Стога, сваки онај који се труди на своме спасењу, који хоће да буде човек и савршени хришћанин, он је дужан да прође, у Цркви и са Црквом, ове четири степенице које воде спасењу: **П р о б у ђ е њ е**, **П о к а ј а њ е**, **О ч и шћење** и **П р и чешће**. Размотримо сваку од њих.

Пробуђење:

Докле год душа у телу грешти, она је успавана, те не зна ни за себе ни за Створитеља свога. Она је опијена од греха као од опојног пића, и као опијена лежи у телу као у болесничкој постељи. Успавана и опијена душа не зна за друго задовољство осим онога што кроз тело долази. Што телу прија и њој прија; што телу не прија и њој не прија. Такву душу не води разум него тело, а тело је само по себи слепа земља. И тако слепац слепца води, док се оба не стровале у смртну пропаст. Зато је, браћо, пробуђење душе почетак спасења. Бог хоће да се сви људи спасу, па због тога Он прво дејствује да се успаване душе пробуде. Успавани душама не треба молитва, ни пост, ни поштење, ни покајање, ни исповест, ни рај, ни спасење душе. Успавани људи о томе и не мисле, нити им то треба, нити се за то старају. Њима је главни циљ тело, и само тело, за њих Душа и не постоји. Сва им је брига за земаљским насадама, и уживањима овога света, у други свет они и не верују да постоји, и докле год спавају не могу ни веровати. Благо вама, браћо, који сте пробужени. Као пробужени ви сте увидели и осетили, да су телесна задовољства горка и блутава према узвишеним насадама духовним. Чувајте се, да не паднете назад на телесне блувотине и горчине, које душу трују, опијају и успављују, а најзад и умртвљују. Пробуђење је прво правило живота, прва степенница на путу спасења.

Друга нам је степенница, браћо, ПОКАЈАЊЕ. Покајање долази после пробужења. Док се човек не пробуди од сна греховнога не може се ни покајати. Покајање има четири ступња. Оно може бити мало, може бити средње, може бити велико, и може бити савршено или Јеванђељско. Незадовољство самим собом јесте мало покајање. Стид од самог себе, од својих недела и грехова, јесте средње покајање. Њев на себе самог због својих недела и грехова, јесте велико покајање. А мржња самога себе јесте савршено или Јеванђељско покајање. Чујте, браћо, и запамтите ово: ако пробужени грешник брзо не корача од мањег покајања ка већем, он ће се лако заборавити и поново грехом опити и успавати. Прави је покајник онај ко цео свој живот прегледа и тражи по њему грехове своје, и признаје их, исповеда их и одбацује их. Као што ловац јури за зверовима тако и покајник неуморно јури за својих греховима, да би их открио и уништио. Од покајања душа гори и бриди и плаче и рида и смирава се пред Богом и сваком Божјом твари. И сматра себе нечистом а сваку другу твар чистијом од себе.

И тако, браћо, покајање је друга степенница по реду а прва после пробужења душе човкове. Благо вама пробужени, а два пута благо вама покајани. Блажени сте ви, браћо моја, што сте познали корист покајања и окусили златне плодове покајања. Но немојте ни

стати ни сустати докле год покајање своје не учините савршеним. А где год сретнете пробужену душу која пита: шта сад да радим укажите љубав своју и покажите јој свети пут покајања. Покајање повлачи за собом на првом месту искрену и непрестану молитву, јутром и вечером у дому а недељом и празником у храму. Покајана душа не може без молитве да живи. Молитва је непрестана веза са Богом, са Пресветом Богородицом, са светим анђелима и светитељима. Молитва је најпоузданији канал кроз кога нам долази Благодат Светога Духа, и усељава се у душе покајника. И од Светога Духа рађају се даље све хришћанске врлине: пост и уздржање, и чистота телесна и душевна, љубав и смирење и трпљење и милосрђе, и све остале свете врлине које красе душу и правне је боголиком и светом и исправном у обадва света.

Отац Амвросије и отац Сава у Вишлејему

Треча нам је степенница ОЧИШЋЕЊЕ. Очишћење, браћо, следује покајању, и то великом и савршеном покајању. Мало покајање је као кад се човек почеше по рани која гори и сврби. Очишћење је исцељење ране. Чим се неко истински покаје за учињене грехе, он одмах има две жеље: Прво, да некако избрише из своје прошлости прне грехе, и друго, да их никад више не понови. Како ће човек избрисати грехе из оних дана који су прошли и који се не могу повратити? Пропли дани нису у нашој власти. Они су у

власти Божјој. И само једини Свемогући Бог може опрати и убелити наше минуле прес дане. Једини Бог може опростити грехе и избрисати из нашег живота.

Очишћење од греха, дакле, врши сам Бог Духом Својим Светим. Он то ради, и с љубављу чини свима онима који то од Њега пожеле. Али је благи Бог и на нас наложио труд сразмерно нашој моћи и напнем разуму. Захтева Он од нас да се трудимо у молитви, у чистоти телесној и духовној, у богомислију, у осећању смрти и Страшнога Суда Божијег, у помислима на вечно блаженство праведника и на горке муке грешника у паклу, и у свему осталом што је у Јеванђељу заповеђено а у Светим Опцима Цркве објашњено и примерима показано. Све то, али све, од најмањег до највећег, служи очистињу душе од греха. Ко пропусти нешто, томе ране греховне лако не нарастају. И докле год ране на души не зарасту, докле се морамо кајати и чистити, па хтели не хтели да те ране мислити. Но и поред свих трудова и мучења наших око очишћења душе, ми се никад не би могли очистити без Божје благодатне силе. Због чега је и потребна непрекидна молитва у срцу и на устима: Боже, очисти ме грешнога и помилуј ме! То је правило од кога се не одступа. Браћо, блажени су пробуђени, два пута су блажени покајани, а три пут су блажени очишћени.

А сад, браћо, да завршимо четвртом степеницом. То је ПРИЧЕШЋЕ. Кад се пробуђена и покајана душа очисти од греха она се разгорева неисказаном љубављу према Створитељу својему. И не жели ни за минут досе од Њега, но пламти жељом, да с Њим буде свеједнако сједињена. Ово сједињење може бити кроз мисли, кроз речи и кроз дела, то јест: умом, осећајем и вољом. ПРИЧАСТИЈЕ или ПРИЧЕШЋЕ значи сједињење. Овим чиме можемо љубити Бога, - оним се можемо с Њим и сјединити. А речено је: љуби Господа Бога својега свим срцем својим, свом душом својом и свим умом својим. Но ми се не можемо сјединити с Богом докле се год не одвојимо од свега земаљског, свега пролазног и смртног. Умом се ми сједињујемо са Богом кад се трудимо да мислимо о свакој твари без злобе онако како и сам Бог мисли. Још више се умом сједињујемо са Богом кад непрестано мислимо о Богу, о Његовим својствима, о Његовој моћи, Његовој мудрости, благи и вечности. Срцем се сједињујемо са Богом кад нам је срце љубављу испуњено, према Њему и према свему ономе што Бог воли. Но нечисто срце нити може Бога видети нити волети. Само срце очишћено од сваке пристрасности и надриљубави смртне може Бога видети и Бога волети. Душом се ми сједињујемо са Богом онда када радосно изврпујемо све заповести Божје. Но врхунац нашег

сједињења са Богом јесте Причешће Телом и Крвљу Сина Божијег. У томе је све, и то је све.

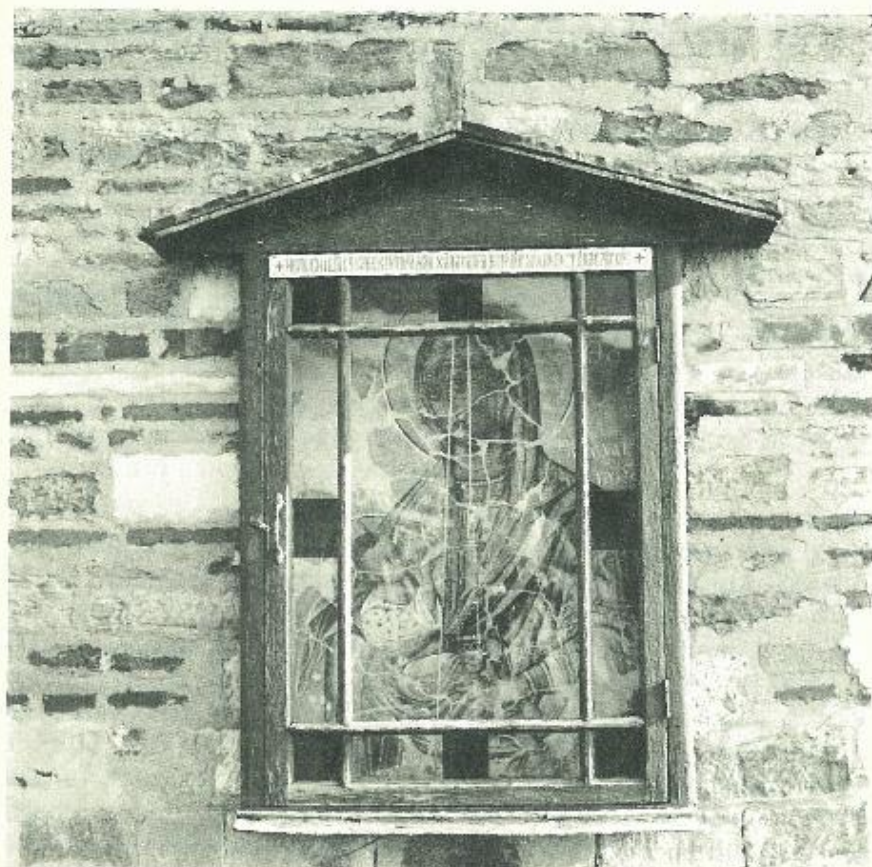
Бог се, браћо, јавио у телу, да би се ми телесни могли с Њим сјединити причешћујући се Његовим Телом и Његовом Крвљу. Од ове љубави зар може бити веће?

Благо онима који се са благодарношћу и с покајањем причешћују. Благо онима који се растану са овим светом пробуђени, покајани, очисти и причешћени. Пробуђење - то је увиђање рана на души. Покајање - то је расецање и отварање тих рана. Очишћење - то је потпуно исцељење рана греховних. А Причешће - то је уливање у себе новог живота, новог здравља и нове силе.

Желећи свима ове благодатне и спасоносне дарове од Витлејемског Богомладенца Христа, свима и свакоме сверадосно кличимо:

Христос се роди! – Ваистину се роди!

Епископ рашкопризренски
+ Артемије

БОГОРОДИЦА МЛЕКОПИТАТЕЉИЦА, фреска изнад улаза у
испосницу св. Саве

ИЗ ДО САДА НЕПОЗНАТЕ РИЗНИЦЕ СВЕТОГ ВЛАДИКЕ НИКОЛАЈА

СУБОТА

Субота је била седми дан у време стварања света.

Први дан стварања била је недеља. У недељу рече Бог да буде светлост и би светлост. У недељу се Христот роди. У недељу Христос васкресе.

Нови дан одмора није више Субота него Недеља. У суботу је Господ Исус лежао мртав у гробу. Наш дух се не одмара у гробу, нема мира ни одмора у смрти. Субота је одмор очајника, измиренних са победоносном смрћу. А НЕДЕЉА је наш одмор, нас измиренних само са победоносним Животом.

Са смрћу ни немамо измирења.

Ми смо деца препорођења,

Ми смо синови светлости.

Ми смо чеда Оца светлости.

Наш је седми дан Недеља.

Наш је одморни дан Недеља.

Недеља - дан васкрса Христова.

Недеља - дан победе живота над смрћу.

Недеља - слика општег васкрсенија.

Недеља - дан славе и радости.

Васкрсеније твоје Христе Спасе. Ангели појут на небеси, и нас на земљи спокоби чистим сердцем Тебе славити.

ОД ХРИСТА НА ОВАМО СУБОТА ЈЕ ДАН УСОПШИХ

Упокој Господи души раб твојих.

Кхери моја, спомињи мртве, јер нису мртви: платиће ти добром и овог и оног света. Никад не можеш бити сигурна у живе

пријатељ: часом могу да се паљуће на тебе, или да те презру, или да ти позавиде. Код мртвих нема ни љутње ни презирења ни зависти. Јер не желе ништа земаљско. Зато је њихово пријатељство стално и трајно. И могу ти слободно рећи: труди се више да задобијеш пријатељство мртвих него живих. А задобићеш га помоћу спомињања у суботе (и у дане њихове смрти ако су ти ти дани познати, и још у дане њихове крсне славе, најзад и у дане њихових Светаца - имењака).

Учинићеш их сигурно својим пријатељима:

1. ако их спомињеш у молитвама,
2. ако понекад поштиш за њих, и
3. ако дајеш милостиње или чиниш задужбине за душе њихове.

Тако ћеш имати пријатеља на небесима колико год желиш.

Казујем ти ову тајну (и казуј другоме): суботом су мртви веома осетљиви на спомињање. Одмах осете ко их спомене. И радују се. Зато нека ти се рука не умори крећући суботом бројанице и спомињући имена усопних, имена блиских и даљних.

А ја те као монахињу молим спомени ове монахиње, последње у Срему у манастиру Јазку, који манастир као женски затворен је 1753. године:

Помјани и ујокој Господи рабини твоја:

игуманију Ефимију
монахињу Аквилину
монахињу Анастасију
монахињу Ану
монахињу Евпраксију
монахињу Теодосију
монахињу Анастасију
монахињу Марију
монахињу Сосану
монахињу Ефимију
монахињу Глистимију
монахињу Филимону
монахињу Јоану.

Ово су последње монахиње Јазачке. Спомени их са пажњом и љубављу, и биће ти пријатељице.

Љубави ради Христове спомени у молитви и ове моје духовне кћери:

ујокојене у манастиру Калишићу:

монахиња Теодора
монахиња Серафима
монахиња Спасина

монахиња Татијана
монахиња Недеља
монахиња Јована
монахиња Лукина
монахиња Меланија
сестрица Марина.
У манастиру Светог Наума:
монахиња Варвара
монахиња Марија
У манастиру Свих Светих:
монахиња Саломија
монахиња Домника

Епископ Николај (1937 година) на Косову

У манастиру Св. Богородице, Јанковац:
монахиња Софија
искупница Перка
искупница Миланка
У манастиру Свете Петке, Цапари:
монахиња
искупница Параскева
У манастиру Св. Христофора, Бишњољ:
монахиња Фотиша

монахиња Христина

У манастиру Св. Ђорђа, Враћевиница:

монахиња Марија

монахиња Петка

У манастиру Св. Јована, Јовање:

монахиња Ирина

монахиња Пина

монахиња Вероника

монахиња Сузана

У манастиру Вазнесења, Овчар:

монахиња Параскева

У манастиру Љубостиње:

монахиња Магдалина

монахиња Евгенија

монахиња Христосија

У манастиру Св. Арханђела, Клисура:

Новомученица монахиња Тавита.

ПРОСЛАВИ ГОСПОДИ ПРОСЛАВИВШИХ ТЈА ЗА ИМЈА ТВОЈЕ ПОСТРАДАВШИХ НОВОМУЧЕНИЦИ:

монахињу

АНТОНИНУ

сестру

МИЛКУ

сестру

РАДОЛКУ

У манастиру Љубостиње 1943. заклане Христа ради од слугу сатаниних пред манастиром о Св. Сави.

ПИТАЛИЦЕ ЗА НОВОНАЧАЛНЕ:

1. На коју страну се окрећемо у молитви?

Одг. Окрећемо се ка Истоку.

2. Како су окренуте цркве православне?

Одг. Ка Истоку.

3. Зашто ка Истоку?

Одг. Зато што се Господ наш Исус Христос родио на Истоку.

4. Где се Он родио?

Одг. У Витлејему, у пећини.

5. Ко је Њега родио?

Одг. Пресвета Дева Марија.

6. Ко је Њој објавио да ће родити Сина Божијег?

Одг. Арханђел Гаврил.

7. Где јој је то објавио?

Одг. У Назарету.

Вселим, кхери, ономе што се чита и пева у цркви. У канонима светих изречено је све шта треба да чинимо да би спасле душе своје.

Тако на пример овако се каже у служби Св. Никити Перејаславском (24. маја) да је био:

„образом благодјепен

„воздержанијем сијаја

„братољубијем цвјетити

„взором кроток

„хожденијем тих

„видјенијем умилен

„сердцем смирен”

Шта хоћеш више? Таква и - савршена.

У једном великом руском манастиру питао сам игумана, који је монах пајдуховнији, да бих могао с њим говорити и од њега се ползовати. Он ми приведе једнога.

Али из разговора сазнам ја да је овај монах сасвим неписмен и некњижан.

Онда га ја упитам, како можеш ти толико духовно знање имати, а међутим не знаш ни читати ни писати? На то ми он одговори:

- Заиста ја сам неписмен и некњижан. Пи једног јединог дана нисам био у школи. Али четрдесет година стојим ја покрај певнице где се чита и пева, сваки дан и сваку ноћ, свако јутро и свако вече. Отуда сам ја сабрао све духовно знање које имам. Бити пажљив и памтљив важније је него ли бити писмен и књижеван. Ја убоги и неписмени постигао сам пажњом и памћењем толико колико нису ни они који су читали и певали покрај мене. Они су се често чудили, како да ја знам, а ја сам се опет чуђо како да они не знају. Они читају па не знају, а ја њих слушах па знам - зар то није чудо? Али то је од Бога, ја се ништа не гордим. Њих је Бог узвисио читањем а мене памћењем. Без њих ја не бих знао ништа. Зато сам им ја непрестано благодаран.

Кхери моја, слушај пажљиво све што се у цркви чита и пева и говори. Повежи и затвори уши твоје на улици, да не чујеш све што се говори, да не отрујеш душу твоју. Али у цркви отвори и уши и уста, и слушај као без даха све што се чита, и поји и проповеда. Не бој се саблазни у цркви. Због тога говори блажени псалмопевац:

„Едино просих от Господа, то взимчу,

„еже жити мие в дому Господни всја дни живота моего,

„зрјети ми красоту Господню и посјешчати храм святиј јего”.
(Псалм 26, 4).

Твој сам образ изгубила
Црним грехом зацрнила
Опрости ми Боже,
Опрости ми Боже.

Твој сам образ изгубила
Црним грехом зацрнила
Поврати га Боже,
Поврати га Боже.

Твој сам образ изгубила
Црним грехом зацрнила
Убели ме Боже,
Убели ме Боже.

ИСПОВЕДАНИЈЕ ГРЕХОВ ПОВСЕДНЕВНОЈЕ

Овако исповедај грехе своје сама самоме Богу, тајно Тајноме, скривено Свевидећем. Ово ти је само један образац како треба да се исповедаш сваки дан, један кратки упут. А кад ово научиш и појмиш, ти можеш и својим речима исповедати се Господу Богу именујући грехе које си починила и кајући се скрушена срца. Јер смрт је близу, а после смрти нема покајања. Овако дакле говори:

Исповједају Тебје Господу Богу мојему и Творцу во Свјатјей Троициј единому славимому и поклањајемому Оцу и Сину и Свјатому Духу всја моја грјехи јаже содјеях во всја дни живота мојега и на всјакиј час и в настојашчеје времја, дјелом, словом помисленијем, зрјенијем, слухом, обоњанијем, вкусом, осјазанијем и всјими моими чувствима душевними вкуце и тјелесними, имиже тебе Бога моего и Творца прогњевах и ближњаго мојега онеправдовах. О сих жаљеја и себе грјешнују Тебје Богу моему представљају и имиже вољу кајатисја, точију Господи Боже мој помози ми со слезами смиренно мољу тја: прешедшаја же согрјешенија моја милосердијем твојим прости ми и разрјеси от всјех сих, јако благ и человекољубец. Амин.

Владико Боже Отче Вседержитељу, Господи Сине Единородниј Исусе Христе и Свјатиј Душе, Једино Божество, једина сила, помилуј мја грјешнаго и имиже вјеси судбами спаси мја недостојнаго раба твојега, јако благословен јеси во вјеки вјеков. Амин.

За штампу приредио
Епископ рашкопризренски
+ Артемије

ДОГМАТИКА

Свети Максим Исповедник

МИСТАГОГИЈА

(Наставак из прошлог броја)

О ТОМЕ КАКО И НА КОЈИ ПАЧИН ЈЕ СВЕТА БОЖЈА ЦРКВА (ИКОНА) СЛИКА СВЕТА САСТАВЉЕНОГ ИЗ СУШТИНА ВИДЉИВИХ И НЕВИДЉИВИХ

1. По једном другом постављању његовог созерцања, говорио је (онај мудри Старац), да је света Црква Божија знак и слика целокупног света који се састоји из суптина видљивих и невидљивих, јер се у њој огледа и јединство и разлика, као и у њему.

2. Јер иако она (Црква) по своме устројству постоји као једна зграда, ипак допушта неке различитости односно посебног назначења неких својих делова, и дели се на место намењено само свештеницима и служитељима, које називамо олтаром, и место доступно за цео верујући народ, које називамо храмом. Опет, она је једна по својој ипостаси,¹ и не допушта деобу својих делова, због њихове међусобне разлике. Него и ове своје делове узводи у своје јединство и ослобађа их наменске разлике по имени, показујући истовестност обадва дела међу собом. И премда постоји по узајамности веза обадва ова дела,² Црква показује шта сваки од њих представља сам за себе. Показује да храм јесте олтар по могућности, пошто се он освешћује када свештеничорадња усходи своје свештеном крају; и обратно, олтар јесте храм будући да га по дејству свога тајноводства, има као свој почетак.³ Тако Црква у обадва своја дела остаје једна и иста.

¹ Овај израз могао би се схватити да је Црква једна „по суптини“, тј. „по својој основи“.

² Ова мисао, као да је повезана са идејом „перихорисиса“, узајамног оличења (пророжимања) својстава двају природа у Христу, коју свети Максим развија у многим својим христолошким делима.

3. Исто тако и од Бога створењем произишао цео свет бића, дели се на духовни свет, којег сачињавају духовна и бестелесна бића, и овај чувствени и телесни свет који је величанствено изаткан од многих облика и природа. Цео овај свет постоји као нека друга нерукотворена Црква, која се премудро пројављује кроз ову рукотворену: и као олтар има горњи свет, који је посвећен вишњим силама, а као храм, доњи свет који је предат оним бићима која живе помоћу чувстава.

4. Па опет свет је један (и јединствен) и не дели се заједно са својим деловима, него напротив и разлику својих делова, која произилази од својства природе, огранчава, узводећи их у своје јединство и недељивост. Ови делови су истоветни сами себи и један другоме, несловно се прожимају, показујући да сваки цео у целости улази у други као целину. И као делови оба заједно они образују свет као целину, истовремено они се образују њиме, једнообразно и целосно, и као делови образују се целим. Јер за све оне који имају моћ да виде, сав духовни свет отсликава се на тајанствен начин у целокупном чувственом свету у симболичким сликама. А сав чувствени свет по умном сагледавању, показује да се садржи у целокупном духовном свету сагласно својим логосима.³ Јер чулни свет налази се у духовном помоћу својих логоса, а духовни у чулном - помоћу својих отисака. И њихово је дело једно, као да је „један точак у другом“ (Јез. 1,16), како говори дивни видилац величина Божјих Лезекил, изражавајући се, мислим, о ова два света. И опет, божански Апостол говори: „Што је на Њему (Богу) невидљиво, од постања света умом се на створењима јасно види“ (Рим. 1,20). И ако се невидљиво посматра помоћу видљивог, као што је нацртано, то ће за оне који су се уздигли до духовног созерцања, много више бити разумљиво видљиво помоћу невидљивог. Јер симболичко созерцање духовних бића посредством видљивог, јесте истовремено духовно знање и поимање видљивих (бића),

³ Преподобни Максим у својим делима користи доста често разлику „могућности“ (потенције) и „стварности“ (актуализације), што подсјећа на философију Аристотела. Тако и овде: „храм“ се показује „олтаром“ само у потенцији (могућности), остварујући се у својству његовом само у највишем моменту Литургије (вероватно у канону Евхаристије, или, можда, у причешћивању верника), док се „олтар“ актуелно увек показује „храмом“ (узводећи га од почетка у свештени крај тајноводства - мистагогије).

⁴ Свети Владика Николај, изгледа, да је добро схватио оно узајамно прожимање мисаоног и чувственог света, па је на основу тога написао читаво једно богословско дело, називајући га: „Символи и Сигнали“, где показује на чудесним примерима присуство једног света у другом. По њему сав видљиви и чулни свет, није ништа друго до слика и одраз света духовног. (Види: Еп. Николај, Сабрана дела, књига V Диселдорф 1977. године, стр. 332-364). И код светог Максима и код Владике Николаја, очигледно се ради о „прихорисис“-у, што указује на тесну везу онтологије и христологије код њих обојице.

посредством невидљивих.⁵ Јер потребно је бићима која се узајамно пројављују, да увек имају истинско и јасно одражавање једно другог, и однос који се на томе базира, непомућен.⁶

В.

О ТОМЕ ДА ЈЕ СВЕТА БОЖИЈА ЦРКВА СЛИКА САМО ЧУВСТВЕНОГ СВЕТА

И опет (Старац) је говорио, да је света Божија Црква сама по себи симбол само овог чувственог света, имајући божански олтар као небо, а благољепије храма као земљу. На исти начин и свет је Црква: овде је небо слично олтару, а украшеност⁷ земље - храму.

Г.

КАКО И НА КОЈИ НАЧИН СВЕТА БОЖИЈА ЦРКВА СИМБОЛИЧКИ ИЗОБРАЖАВА ЧОВЕКА, И САМА СЕ ИЗОБРАЖАВА ЊИМЕ КАО ЧОВЕК

1. И опет говорио је (онај велики Старац), да, по другом начину созерцања, света Божија Црква јесте човек, имајући олтар као душу, а божански жртвеник као ум, и храм као тело. Јер Црква је слика и прилика човека који је створен по слици и прилици Бога. Тако она храмом, као телом, представља моралну философију

⁵ Другим речима, уздизећи од пројаве (феноменалности) видљивог бића, к његовим идејама (логосима), ми се поново враћамо истом бићу, по сада не у његовој датости, него у појмовној и духовној суштини, и тиме затварамо круг знања (слика: „точак у точку“).

⁶ Изразом (σχεδόν ἀλλήλων), преподобни Максим, пре свега, указује на „чистоту“ и „неповредивост“ узајамног односа бића, који постаје доступан уму само при духовном созерцању. Стога, „неоплатонистичко“ и „постичко“ презрење „телесног“ и „материјалног“, као таквог (без везе са грехом), потпуно је страпо преподобном Максиму. Јер код њега, „чувствени свет није пролазна сенка, није распад или губљење бића, него припада пуноћи и целости бића“ (Види: Г. Флоровски, Византијске Отци V-VIII в. Париз, 1933 године, стр. 207).

⁷ Појам „украшености“ (διακοσμησις) тварног бића, особито је карактеристичан за св. Атанасија Александријског, који у својој „Речи против незнабожаца“ (PG 23,76) подјављује да „ред“ и „поредак“ (τάξις) тога бића откривају Господара - Бога. Тачније речено, „поредак“ те „украшености“ (τάξις τῆς διακοσμησις) указује на Реч (λογος) Божију - Творца оног света. Овај појам се често сусреће и код Дионисија Ареопагита, који га придодаје јерархијском устројству бића.

(=практично делање), олтаром, као дупом, објашњава да духовни начин природно созерцање, и најзад божанским жртвеником, као умом, пројављује мистичко (тајинско) богословље.⁸

2. И обратно, говорио је још, да је човек у мистичком смислу Црква, који телом својим, као храмом, врлински расветљава држањем заповести практично способност душе сходно моралној философији (практичном делању); душом, пак, као олтаром, помоћу разума приноси Богу логосе чувствених ствари, пошто их пајуре у духу отиести од материје, сходно природном созерцању, и умом, као жртвеником, неким другим многоречним и многогласним ћутањем, призива многопевано, у неприступачним, непрозирним и непознатим химнама, ћутање Божије.⁹ И, колико је то могуће човеку, он се сједињује у мистичком богословљу са тим божанским ћутањем, постајући таквим какав и треба да буде онај, који се удостојио близице боравка Бога, и који је запечаћен његовим свесветлим зрацима.

Д.

КАКО И НА КОЈИ НАЧИН СВЕТА БОЖИЈА ЦРКВА ЈЕСТЕ СЛИКА И ИЗОБРАЖЕЊЕ ДУШЕ САМЕ ПО СЕБИ

1. Још је (Старац) учио да света Црква може да буде слика не само целог човека састављеног од душе и тела, него и саме душе посматране разумом саме по себи.

2. Јер душа, говорио је он, састоји се, опште узевши, од разумне и животне силе. Разумна сила (душе) креће се самовлашћу, по сопственој вољи, док животна сила пребива као што јесте по

⁸ Овде св. Максим издваја, као што често чини у својим делима, три степена хришћанског богопознања: практично делање (чишћење од страсти и задобијање врлина), природно созерцање (напредак у богопознању) и мистичко богословље (божански мрак, као највиши ступањ богопознања), које он у датом случају упоређује с телом, дупом и умом човека. Овим поређењем још једанпут истиче узајамну повезаност горња три степена, који се једино могу достићи у плану динамике духовног напредовања. О та три степена детаљно се говори у папској дисертацији: Јером. Артемије Радосављевић, Тајна Синајења по светом Максиму Исповеднику, Атина 1975 г. (на грчком), стр. 125-172.

⁹ Ум (или дух) омогућује човеку да достигне највишу тачку созерцања Бога (исихије - молчалија), откривајући му пут ка сједињењу с Божанским ћутањем (молчанијем), што је и суштина апофатичког богословља, које не узводи човека у знање, него у „незнање“ кроз екстазу од бића у сферу божанског мрака, где нигде види, нигде познаје Бога, него се сједињује са Њим. (Види: Тајна Спасења, стр. 166).

природи немајући слободу избора. И опет, продужујући говорио је, разумној сили припада созерцатељна и делатна способност; називајући созерцатељну умом, а делатну - разумом. Ум је покретачки принцип разумне (созерцатељне) силе, а разум промислитељски принцип силе животне. Први (говорим за ум) јесте и назива се мудрошћу, када он у потпуности чува непроменљивим¹⁰ своја стремљења према Богу. Исто тако разум јесте и назива се разборитошћу, када он паметно и промишљено животну силу којом сам управља својим енергијама сједињује са умом, показујући је истоветном њему, уколико и она, као и ум, помоћу врлине носи на себи печат Бога, који се, по речима Старца, природно раздваја међу умом и разумом. Душа, као мислећа и разумна, састоји се и спознаје се, као што је раније речено, од ума и разума. Очигледно је пак да се животна сила сматра силом оба дела, мислим и ума и разума, подједнако. Јер није правилно мислити да је један од та два дела лишен живота, него да се живот дели обома. Захваљујући животу ум, за који рекосмо да се назива и мудрошћу, напредујући својом созерцатељном енергијом у неизрецивом ћутању и знању, уводи се у Истину помоћу незаборавног и безграничног знања. А разум, којег смо назвали разборитошћу, делатним практиковањем врлине на телесни начин, налази кроз веру свој завршетак у Добру. Из ова два принципа и образује се истинска наука о божанским и људским стварима, уистицу непогрешиво знање, највиша тачка¹¹ свесукуће божанске хришћанске философије.

3. Треба о овоме рећи и јасније. Душа, говорио је (Старац), поседује две способности: једну созерцатељну, а другу делатну. Созерцатељну је он назвао умом, а делатну разумом, као основне силе душе. И опет, он је назвао ум мудрошћу, а разум - разборитошћу, као основне енергије душе.¹² И говораше опет

¹⁰ Треба подсетити, да се придеп „отретиот“ (неизменљив, непроменљив, непоклетљив) почео активно применивати од стране православних богослова у односу на Бога Реч у периоду аријанских спорова као противдејство лажном учењу Арија, који, сматрајући Сина Божјег „створеним“, тврдио је, да је Он - „дисталан и изменљив“. Преподобни Максим, називајући стремљења човека према Богу неизменљивим (отретиотом), вероватно жели да истакне, да се управо у тим стремљењима најјасније пројављује слика (то хот елика) Божја у нама.

¹¹ Сагласно преп. Максиму, „највиша тачка“ (τερμα) хришћанске философије јесте савршена синтеза „делања“ и „созерцања“, резултат чега и јесте истинско знање. То знање је и „уνοиот“, тј. духовно созерцање и „επιστημη“, тј. позитивно и научно знање. Идеја, да је напредовање у знању (пре свега, у познавању самога себе и Бога) неодојиво од моралног усавршавања, често је истицања и од ранијих хришћанских мислилаца, и посебно, њу је јасно изразио још Ориген.

¹² Разлику између ума и мудрости, разума и разборитости св. Максим одређује у оквирима аристотеловских категорија „силе“ и „енергије“, при чему сваки пар изражава два стања исте способности: пребивање у спокојном стању (потенција) и реализацију, прелаз из могућности у стварност. Ум је способност, а мудрост - пројава те способности, итд.

опширније, да души припадају, по њеном умном делу: ум, мудрост, созерцање, знање, незаборавно знање, а њихов завршетак је Истина. По разумном пак делу, души припадају: разум, разборитост, делатност, врлина, вера, а њихов завршетак је Добро.

4. Истина и Добро, говораше он, показују Бога. Истина Га показује, када треба божанско да се открије по суштини, јер је Истина ствр проста, сама, једна, (увек) истовестна, недељива, непроменљива, нестрадална, незаборављива и апсолутно недимензионална. А Добро показује Бога, када божанско хоће да се открије својом енергијом, јер је Добро такво да добротинствује, да промишља о свему што из њега проистиче и да га чува.¹³ По мишљењу етимолога реч „добро“¹⁴, изводи се од речи „бити потпун“, или од „бити положен“, или од „трчати“, јер оно дарује свим бићима постојање, трајање и кретање.

5. Постоје дакле пет пари појмова, говорио је (Старац) применљивих у односу на душу, који се окрећу око једног пара који означаје Бога. Под речју сада пак подразумевам: ум и разум; мудрост и разборитост; созерцање и делање; знање и врлина; незаборавно знање и вера. А пар који пројављује Бога, јесте Истина и Добро. Помоћу ових пет парова дупа се креће напред по путу духовног усавршавања и сједињује се са Богом свих, подражавајући непроменљивост и добротинство Његове суштине и енергије, својим чврстим и непроменљивим држањем у добру.

6. Да наведемо овде једно мало али корисно разматрање ових парова. Можда је ово божанска декада струна на духовном псалтиру душе (Пс. 91,4 и 143,9). Ова декада чија реч производи звук ударањем по цој Духа помоћу друге блажене декаде заповести, производи савршене и хармоничне тонове умне музике, којима се прославља Бог. То је ради тога, да бих и ја најпре научио, који је смисао (λογος) декаде која пева, а који декаде која се пева,¹⁵ а затим да бих знао како једна декада спајајући се и сједињујући са другом декадом на тајанствен начин, Исуса - Бога и Спаситеља мога.

¹³ Уобичајено је за преп. Максима разликовање „суштине“ и „енергије“ (у јединици). У датом случају „суштина“ Божија пореди се са Истином, а „енергија“ - с Добром. Карактеристично је да се овде ради о њиховом разликовању, које се пројављује ван, тј. реч је о Богу у односу према створеном свету и, на првом месту, према човеку (Његовом богопознању), а не о Богу у Самом Себи. Овде је могуће запознати особеност учења преп. Максима у односу на учење св. Григорија Паламе, који више истиче овај други аспект.

¹⁴ Реч „добро“, у грчком језику „το αγαθον“, коју користи преп. Максим, мишљење „тимолога“ изводи по звучној блискости од речи: „αλο του αγαθου ενου“, или од „αγαθος“ или од „αγειν“, чија значења су у тексту.

¹⁵ Прва декада „која пева“ указује на душу, приведену у хармонију складним остварењем заповести и знањем, а друга (декада „која се пева“) - на Бога. У целини, преп. Максим овде још једном наглашава учење о синергизму (сарадњи) Бога и човека, чија последица и јесте спасење у обожењу, ради чега је човек и саздан.

дошућеног мноме спасеним, узводи Њему Самоме, који је вечно у савршеној пуноћи, и никада не може да истуни из Себе. И који, с друге стране, на чудесан начин васпоставља мене, (целог) човека у самом себи, и још више, сједињује ме с Богом, од кога сам добио и имам (своје) биће, и ка коме хитам из далска трудећи се да добијем и добробитије (-блаженство).

Манастир св. Тројице у Мунташишу

7. Онај који је могао да разуме ово, јер је искусио што смо казали, свакако ће разумети и своју сопствену вредност, већ по делатном искуству. Разумеће, дакле, како се Образу повраћа оно што је створено „по образу“¹⁶, како се поштује Прволик, која је сила тајне нашег спасења, и за кога је Христос умро. Разумеће, такође, како можемо „остати“ у њему, и Он „у нама“, као што је Сам рекао (Јн. 15,4), и како је „права реч Господња, и сва дела његова у вери“ (Пс. 33,4). Задовољивши се овим што је укратко речено, вратимо реч поново току нашег размисљања.

8. Јер, говорио је (Старац), ум покренут мудрошћу стиже у созерцање, а кроз созерцање - у знање, кроз знање - у незаборавно знање, а кроз незаборавно знање - у Истину. Око Истине ум палаци градицу свога кретања, и истином се одређује његова суштина, сила, стање и делатност.

9. Још је он говорио да је сила ума мудрост, а сам ум је мудрост у могућности (потенцијално); созерцање је стање ума, а знање - делатност његова.¹⁷ Што се тиче незаборавног знања, оно је непрекидно и вечно кретање мудрости, созерцања и знања, то јест силе, навике и делатности, око Онога који је достојан да буде познат, а који је истовремено изнад сваког знања. Граница тог вечног кретања је Истина, као нешто што се сазнаје незаборавно. И достојно је дивљења - да то незаборавно постаје описиво, или што је очигледно, да се оно ограничава Богом као Истином. Јер Бог је Истина, и око Њега непрекидно и незаборавно креће се Ум, не могући било када да се заустави, јер не налази крај своме кретању тамо, где не постоји уопште икаква раздаљина.¹⁸ Јер дивна величина Божанске безграничности јесте нешто бесколичинско, недељиво и потпуно непросторно, и по својој суштини недоступно било када и било каквом познању и поимању. И нико не може проћи кроз оно, што нема просторности и што је непојмљиво на било који начин.

10. Исто тако и разум покренут разборитишћу, стиже у делање, кроз делање у врлину, а кроз врлину у веру, у истину чврсту и непоколебљиву увереност у (ствари) божанске. Њу разум првенствено задобија снагом разборитости, затим је показује делатношћу врлине, пројављивањем на делима, јер: „без дела вера је нешто мртво“ (Уп. Јак. 2,20), као што је написано. А ништа мртво и неделатно, нико од благоразумних неће се усудити да приброји стварима добрим. А кроз веру разум стиже у Добро, где он

¹⁶ Овде се један поред другог налазе три суштинска богословска појма који захтевају извесно разјашњење: 1) „Εἰκὼν“ - образ, икона, слика; 2) „το κτὲρ εἰκονα“ - оно што је створено по образу; 3) „ἀρχετύπου“ - Прототип. Под првим појмом јасно се подразумева друго Лице Свете Тројнице, Бог Син, „Који је Облици (-Образ) Бога невидљивог, Који је рођен пре сваке ствари“ (Кол. 1,15). Опу мисли св. Павла врло рано су почели да развијају хришћански богослови (Ориген, св. Григорије Чудотворац и др.), да би већ у IV веку представу о Силу као „Образу“ Бога Оца била опште прихваћена (св. Атанасије Александријски). Под другим појмом очигледно се подразумева човек, који је створен „по образу“, па отуда, ако је Син „Логос“, онда су људи „логоси“ (Λόγοι). Питање „Образ“ Божјег у човеку преподобни Максим решава у многим својим делима. (Види о томе: „Ιεροσ. Αρτιστον, Το διατηριον της ομοτιας“, Αθήνα 1975, стр. 49-51). Што се пак тиче трећег појма „Првоблика“ (или Првобраза), он се односи на Бога Оца, о чему нарочито говори св. Григорије Богослов (Богословска слова) као и Евагрије Понтијски (гностичке главе).

¹⁷ Термин „δυνάμις“ („сила“, „моћ“), за преподобног Максима има вишеструко значење. Ако је мудрост „сила“ или „моћ“ ума, то је онда ум мудрост „δυνάμις“ („у потенцији“, „могућности“). Исто тако знање (γνῶσις) је делатност, енергија (ἐνεργεῖα) ума, тј. његова „остваривост“, „дејство“.

¹⁸ Највиша тачка познања, доступна уму човека, јесте управо то вечно кретање око Бога-Истине. А прећи границу безграничног Божанства немогуће је за човека. Овде извесно мисли преподобног Максима, преплићу се са мислима светог Григорија Писког, који их излаже у нешто другачијем контексту. По њему: природа Божија је безгранична, и зато напредовање у врлинама онога који жели да заједничари у Богу, такође нема граница. (Г. Ниски, Живот Мојсијев).

престајући са активностима, налази свој циљ, зато што се његова сила, и стање, и делатност ограничавају овим Добром.¹⁹

11. Јер, како је говорио (Старац) разборитост је сила разума, а сам разум је разборитост у могућности (потенцијално). А стање (навика) разума је делање, а дејство - врлина. Вера пак јесте унутрашња и неизменљива свеза разборитости, делања и врлине, то јест силе, стања (навике) и дејства. Последња граница вере јесте Добро, где разум завшавајући своје кретање, налази покој. Јер Бог је то Добро, и Њему је својствено да ограничава сваку силу свакога разума.

12. А како и на који начин се постиже и остварује сваки од њих,²⁰ и које силе се противе сваком од њих или им помажу, и на које време је њихово назначење и изложење, није предмет ове расправе.

13. Осим тога, треба знати да свака душа, када благодаћу Светога Духа и својим трудољубљем и настојањем буде у стању да сједини и повеже све ово, то јест разум са умом, разборитост са мудрошћу, делатност са созерцањем, врлину са знањем и веру са незаборавним знањем, не умањујући нити преузносећи једно у односу на друго, него на против одстрањујући свако преузносење или умањење; или када душа, да кажем укратко, узмогне да своју декаду претвори у монаду (јединицу), тада ће се и она сјединити с Богом - Истинитим и Добрим, Једним и Јединственим. Постаће тада она прекрасна и величанствена и, по могућности, слична Њему, испуњењем четири основне врлине, које у души откривају божанску декаду, и садрже у себи другу, блажену декаду заповести.

14. Јер, четворка је декада у могућности (потенцијално), будући да се поступно развија од јединице. И опет, она (четворка) је и јединица, јер на јединствен начин садржи добро, и показује на себи недељиво раздвојену просту и несложену божанску енергију. Благодарећи тим врлинама²¹ душа енергично чува оно што је пој својствено, и храбро одбацује оно што је туђе као зло, она има ум благоразуман, мудрост разбору, созерцање делатно, знање врлинско, и скупа са њима незаборавно знање најверније и непромисљиво. И, благоразумно удруживши последице са узроцима и дејства са могућностима, душа (све то скупа) приноси Богу, примајући за узврат обожење које израђује простоту.

¹⁹ Пут ка Богу као вечној Истини и вечном Добру могуће је за човека и кроз ум („созерцање“), и кроз разум („делање“). На ипак, то нису два пута, него један пут, јер сагласно са преподобним Максимом, знање без делања, покретано само ставомљубљем и сујетом, јесте „демонско богословље“ (δαιμονιον θεολογια) (Mg. PG. 91,601C); а делање без знања јесте - идолопоклонство.

²⁰ Мисли се на ум и разум.

²¹ Мисли се на четири основна пара врлина, о којима је раније било речи.

15. Јер дејство је (уједино) и пројављивање. Тако пројављивање ума јесте разум, као што је последица пројављивање узрока. Пројављивање мудрости јесте разборитост, созерцања - делатност, знања - врлина, и незабораност знања - вера. Из свега овога изграђује се унутрашњи однос са Истином и добром, то јест с Богом. Овај однос говорио је (Старац) јесте божанска наука²², непогрешиво знање, љубав и мир, у којима и кроз које се остварује обожење. То јесте наука, јер представља завршетак сваког знања о Богу и божанским стварима, какво је уопште доступно људима, и беспрескорна ограда врлина. Јесте и знање, зато што право усходи Истини и дарује нам стални опит божанског. То је љубав јер по своме расположењу у целости саучествује у радости Божијој. Јесте и мир, јер поседује иста расположења као Бог, припремајући томе оне који су се удостојили да буду заједничари сличнога мира.

16. Јер ако је божанско потпуно непокретно, пошто не постоји ништа што ремети његов мир (јер ништа би могло да достигне његову висину?), и ако је мир, непоколебљива и непокретна постојаност, и уједино с тим непомућена радост, зар дакле не доживљава та божанска стања и свака душа, која се удостојила да задобије божански мир? Зато што је она не само превазишла недостатке порока и незнања, лаж и лукавства које су супротне врлина и знању, истини и добру, то јест порока који прате неприродна кретања душе, него превазилази чак, ако могу тако да кажем, границе врлине и знања, истине и доброте које су нама познате, и почива начином несизрецимим и непознатим у почивалишту Божјем, које је изнад истине и изнад добра, по најпелажнијем обећању Његовом. Тада ништа од онога што има својства да душу узнемирава, не може да достигне до њеног скровишта у Богу. У том блаженом и свесветом почивалишту извршава се она страшна надумна и надразумна тајна јединства, по којој ће бити једно тело и један дух Бог са Црквом, то јест душом и душом са Богом. О, како да се надивим, Христе, доброты твојој! Јер не усуђујем се да је певам, пити имам довољно снаге да јој се достојно дивим. „И биће двоје једно тело. Тајна је ово велика; а ја говорим за Христа и за Цркву“ (Еф. 5,31-32), говори божански Апостол. И опет, на другом месту: „Ко се с Господом веже, јесте један дух (с Господом)“ (1 Кор. 6,17).

²² Појам „наука“ (ἐπιστήμη) у датом случају означава највиши степен знања о Богу, гранични степен веродостојности његове, тј. управо науку у правном смислу речи.

17. Тако, дакле, када душа постане целосна, сједињивши се сама са собом и са Богом, у њој више нема места разум који је дели на многе делове сходно својим помислима, имајући на глави као круну првог и јединственог и једног Логоса и Бога.²³ Онога, дакле, у коме као у Творцу и Саздаоцу свих бића, постоје и пребивају по некој непојмљивој простоти сви „логоси“ бића у јединству.²⁴ Душа, гледајући на Њега, Који није изван ње, него је сав у њој целој,²⁵ непосредно ће сазнавати смисао (логосе) и узроке бића, захваљујући којима, вероватно, она је до свога обручења логосу и Богу проходила пут разборитог познања,²⁶ и помоћу којих је на спасоносан и хармоничан начин приведена Ономе, Који ствара и садржи у Себи све логосе и све узроке.

18. То је оно што се односи на душу, као што смо рекли, која у уму има потенцијално мудрост, а од мудрости созерцање, из созерцања - знање, а од знања - незаборавно знање, које води душу ка Истини као крајњој граници и циљу добара аналогних уму. А у односу на разум има разборитост, из ове делање, од делања - врлину, а од врлине - веру, којом (душа) стиже до Добра као блаженог циља свих разумних дејстава. И када се достигне тесно јединство свега тога, онда се образује наука божанских ствари.

19. Света Божија Црква, упоређивана у созерцању са душом, у потпуности се са њом подудара. Јер све што је речено за ум и оно што је показано да из њега произилази, означава се у Цркви олтаром. Оно пак што смо показали да се односи на разум и што из њега излази по разделењу, она означава храмом. Све то она приводи

²³ Овде треба истаћи две ствари. Најпре разум (λογος) као да својом „рефлексijом“ (κατ' ἐννοιαν) дели саму душу. Она достиже своју „једновидност“ (целосност), само у сједињењу са Богом Логосом. Стога реч „глава крунисана“ (κατεστέφανεν κεφαλῇ) може се схватити као симбол тајанствене (мистичке) брака душе са Богом. Док сама реч „κεφαλή“, поред директног значења „главе“, има и значење „лица, човека, душе“.

²⁴ Душа налази своје место међу осталим „логосима бића“, које у јединству обухвата врховни „Логос“ - Творац и Саздаоц свих што постоји. Како примећује А. Бридијантов, по прел. Максиму, у божанском Логосу, поред идеја свега створеног, налази се и идеја („логос“) сваког људског бића: „У Логосу човек има почетак и циљ свога постојања“ (А. Бридијантов, Утицај источног богословља на западно у делима Јована Скота Еригена, СПб: 1898, стр. 206).

²⁵ Фраза „сав у њој целој“ (ἐν ὧν ὅλῃ) указује на то, да сједињење душе са Богом Логосом не води њеном „растварању“, и због тога остаје сачувана њена „целосност“. По речима М. Д. Муретова, сагласно са учењем преподобног Максима, и у вечном животу „личност човека и његова телесно-духовна природност не престају“ (Дела светог оца нашег Максима Исповедника, с. XIII).

²⁶ Речима „ταῖς διακριτικαῖς ἐμπρὸς μεθεορίαις“, пре свега указује се на дискурзивно, разборито и „логичко“ познање. Оно се такође односи на „логосе“ (идеје, смисао, циљ, логосност) свега што постоји, но усваја их разделење, ван њихове везе са вишим Логосом. Свеобухватна веза и јединство свих створеног света према томе достигну је само духовном знању. Другим речима, логичко знање има свој тајан d' être, но оно је веома ограничено и повлачи се пред духовним „гносисом“. Ту идеју је касније посебно развио свети Григорије Палама.

у једно у тајни која се свршава на божанском жртвенику. И онај који је благоразумно и мудро смогао снаге да уђе у ову тајну која се у Цркви врши, тај је уистину душу своју учинио Црквом Божјом и божанском. Можда нам је ради душе и дата рукотворена Црква, која преко разноврсности божанскога у њој, по симболизму премудро служи обрасцем нашег руковођења ка бољему.

(наставиће се)
Превод са старогрчког
Епископ рашкопризренски
+ Артемије

ОМИЉЕНА МОЛИТВА СВЕТОГА САВЕ

Када је почетком XIII века свети Сава састављао *Законоправило* или *Номоканон* за Србе, на уму је имао пресвасходно то, да „своје“, тј. сународнике учврсти у правоверју. Ради тога је на почетку те обимне књиге од око 800 страница, која уређује сав црквени и грађански живот у Србији, одмах после „Слова“ о васељенским и помесним саборима, тј. у другој уводној глави, дао тумачење молитве: „ГОСПОДЕ ИСУСЕ ХРИСТЕ БОЖЕ НАШ, ПОМИЛУЈ НАС“.

Колику важност је придавао свети Сава овој молитви може се закључити и по томе што је ставио испред тумачења *Символа вере* и *Господње молићве Оче наш*. У тумачењу те кратке молитве, познате као „молитве ума“, садржана је главнина правоверног учења хришћанског.

Српскословенски језик је тако богат да се њиме сасвим верно преносе са грчког језика и најузвишенији догматски и философски појмови. Свети Сава је, предајући своје Отачеству обимне законске и богословске књиге, свакако био спокојан, јер их је предао на нашем језику тако, да оне више нису биле „помрачене облаком мудрости грчког језика“, него „заблистале, то јест, протумачене су и благодаћу Божјом јасно сијају, одгањајући таму незнања и све просвећујући разумном светлошћу, и од греха избављајући“. Тако пише у *Поговору Законоправила*, где се између осталог наглашава: „Сваки, пак, учитељ, хоћу да кажем епископ или свепитсник или други ко има учитељски чин, ако не зна добро ове књиге - ни самог себе не зна ко је, а проникнувши у дубину ових богонадахнутих књига, као у огледалу видеће и себе какав је, и какав треба да буде, и друге ће познати и научити. Извиће, пак, на светлост нашег језика ово божаствено писмо“. (Више о томе види: М. М. Петровић, *О Законоправили или Номоканону светскога Саве*, Београд 1990, 22-23).

Када је реч посебно о тумачењу молитве: „ГОСПОДЕ ИСУСЕ ХРИСТЕ БОЖЕ НАШ, ПОМИЛУЈ НАС“, оно се због садржине другачије и не може схватити исто као „божаствено писмо“.

Језичка једноставност у српскословенском тексту, са којом се саопштавају и најузвишеније истине хришћанске веронауке, обавезала ме је да задржим у изворном облику многе старе речи које данас недостају српском богословљу, као на пример: *божаство* (Βοжество-θεοτης), *састав* (саставъ-υποστασις), *дејство* (δѣйство-ενεργεια), *паствовати* (паствовати-ποικιλιειν). Овакав приступ биће појмљив свакоме ко упореди изворник са преводом. Док се не појави, ако Бог да, сав превод *Законоправила*, напореда са разрешеним српскословенским текстом и позивањем на грчке изворнике, поређење превода који овде доносим може се извршити према фотографији коју је приредио М. М. Петровић, *Законоправило или Номоканон светог Саве*, Иловички препис, 1262. година, Горњи Милановац 1991, л. 126-146:

„2. ТУМАЧЕЊЕ СТИХА КОЈИ ГЛАСИ: „ГОСПОДЕ ИСУСЕ ХРИСТЕ БОЖЕ НАШ, ПОМИЛУЈ НАС“.

Свака реч наведеног стиха испуњена је учесњима богомудрих.

Док једни од јеретика, не срамећи се и бесидно говораху, као Арије и аријани, да је Владика Христос и Бог наш само обичан човек, други опет казиваху да је Бог само привиђење, који се обукао у човека; да је привиђење а не суштаство. Стога су говорили да ће и као привиђење пострадали вољним страдањем а не у стварности. Други опет сматраху да је Бог човек, а да Његове две природе, божаство велим и човечаство, нису спојене у један састав, па пошто су две природе, онда су и два састава и два сина - говораху. А ти синови су раздвојени један од другог - говорили су - па једнога називаху богом, а другог човеком који је једино љубављу са оним сједињен. Тако и злоћудни Несторије учаше. Стога и увек девицу мајку Божју Марију усуди се називати не Богородицом него Христородицом. И питајући се, проклетник, поче овако говорити: „Зато што роди обичног човека“. Правоверни одговорише: „Није тако!“ Он одмах рече: „Него шта, обичног ли Бога?“ И опет правоверни одговорише: „Није тако!“ А он рече: „Ако није ни овога ни онога, онда шта роди?“ Правоверни одговорише: „Бога савршеног и човека савршеног“. А он рече: „А ови шта су? Није ли Христос?“ Правоверни одговорише: „Да, јесте Христос“. А он рече: „Зар се онда не назива Христородица - не ли човеководица ни Богородица?“ Јован, пак, патријарх антиохијски, расправљајући, одговорио му је: „Не говориш добро, јер сложене ствари треба именовати оним што је узвишеније и најбоље, а не оним што је најгоре. А то је обичај [у

складу са] Светим писмом и тим општим људским обичајем, јер Свето писмо приповеда Аврама који се сусрео у Египту са трима светим дупама што беху људи од душе и тела, а не само душе. И по уобичајеној навици се каже: „Потопише се у мору толике душе“, а душа се уопште не утапа, нити може утонути. Треба и ти да следиш Свето писмо и заједнички људски обичај те на најузвишенији начин да именујеш Божју мајку Богородицом и да се не отргнеш од црквене пуноће“. А он, пошто се не покори, би изврнут и проклет и из Цркве изгнан.

Други, опет сматраху да је тај Бог и човек, али да се те две природе, да кажем божаство и човечаство, споје у једну, не само да није добро него је, говораху, и веома лоше и потпуно безбожно, јер ако се те две природе једна с другом помешају и слију и промене се - друга ће природа бити, али не и састав због тога измењен.

Они, дакле, који су сасвим злонамерно износили то говорише, ова свебитна реч и овај стих побеђује и напушта и одбацује и проклиње.

Према томе, кад кажемо Г о с п о д е - Господ је име јасно и заједничко и опште божаственој природи, јер се каже Господ - и Отац и Син и Свети Дух. О Оцу наравно и о Сину говори пророк и богоотац Давид: „Рече Господ Господу моме седи мени с десне стране док не положим непријатеље твоје за подножје ногама твојима“.¹ Рече Господ - очигледно је да Отац рече господу моме; очигледно је да Сину рече.

И свето *Излагање вере* пише каже хришћанима: „И у Духа Светога Господа и животног“, што је очигледно, отуда, јер је Господ име које јасно открива божаствену природу. Говоримо, дакле: Господа Оца, Господа Сина, Господа Светога Духа. И ово име - Господе, када кажемо, побеђује оне који су се дрзнули да Њега називају простим човеком.

А кад се каже И с у с - име је које открива човекову суштину. И то, очигледно, наговештава Исус Навин који је претходно Мојсију, а по смрти Мојсијевој увео Израил у Обећану земљу. Ово пак име Исус, кад кажемо, није без разлога придато Господњем имену кад се каже - Господе Исусе, јер кад Га називамо Господом то значи: Богом савршеним и Богом истинитим представљамо кад Га именујемо Исусом. И због тога имена кажемо: Ако је Бог савршен, и човек ће се савршеним назвати; због имена које гласи - Господе, и човек је савршен. А ово говорећи, побеђујемо оне који Њега

¹ Пс 110, 1; Лк 20, 43; Дал 2, 34-35.

сматрају да је само Бог, а привидно се облачи у човека. Стога су принуђени да говоре да је Он привидно и страдао.

Нека се, дакле, постиде они који страдаљност приписују бестрадаљном Богу. То открива ово име које гласи Исус, и због тога је било придодато Господњем имену да, када се каже Господе Исусе, открила божанство и човечанство.

Исус је име јеврејско. Јелинским језиком се каже Сотир. А Сотир се нашим језиком каже Спас. Назива се Спас зато што спасава и здравим одржава све који верују у Њега. За Исуса се каже и Исцелитељ, јер многе болесне исцели Владика Христос и Бог наш. Не само тела, него и душе чини здравим.

А кад се каже Христос - то име Христ означава један састав од две природе, састављен од божанства и човечанства, а не као што јеретици и њихов предводник Несторије зломислећи учаше да два састава постоје, и да су они један од другог раздвојени, и да су један с другим спојени љубављу а не природом. То зло, дакле, од њих изговорено, убија и побеђује ово име које гласи Христ, јер је показатељ једног састава од две природе, од божанства - кажем - и човечанства, што се у један састав спојише. Зато је добро и подобно то, да име Христово следи имену Исус кад у овом стиху говоримо - Исусе Христосе. А такав и јесте редослед ових имена.

А оно Боже - то име на божанственој природи почива. Божанствена, пак, природа сасвим је несливљива и непоменљива и непроменљива и неразделива; ни на који начин не прима промене, ни сливања ни разделивања. И због тога погубљује и побеђује и сасвим оставља оне који су се злонамерно усудили да, кад је реч о Христу и Богу нашем, помешивост и промешивост или сливљивост или разделивост приписују божанству или човечанству. Јер у Владици Христу и Богу нашем јасно су представљене две природе у једном саставу, које су се спојиле непоменљиво и непроменљиво и неразделено сачувавши, свака од природа, цела својства.

И тако, са четири напред поменути имена, да кажем, кад се изговори „Господе Исусе Христосе Боже“ - четири безбожна учења злих јеретика побеђена бише, а четири правоверна учења утврђена бише.

Људи примите лепоту сличну свемиру, јер се људи, сложени од душе и тела, уподобише лепоти свемира: душа, наравно, сазнањем правоверног учења, а тело упражњавањем четворотворних врлина: мишљу разумног дела разумне душе, храброшћу против јарости, трезвеношћу против похоте, правдом целе душе. То је и узрок и последица горе поменути четири имена.

А кад се каже наш - то стоји наспрам ових имена, јер су баш као она четири имена у једно сабрана да и нас све сакупе у један братски скуп, и саберу и свежу споном љубави једне с другима. То је испуњење закона и пророка, јер све то, и закон и пророци, на љубави почивају. А са тим јеванђелским и владицанским поучним заповестима, заповест Владике Христа и Бога нашега јесте да једни друге волимо, јер рече, ако ме волите - заповести моје чувајте. А моја заповест је да волите једни друге. Они који неће једни друге да воле - не држе заповести моје, а они који не држе заповести моје - не воле мене. Они, пак, који мене не воле - нису са мном, а који нису са мном - против мене су. Рече, значи, ко није са мном - против мене је, а ко је против мене - непријатељ је мој.²

Јасно је, дакле, да смо непријатељи Владике Христа и Бога ако не волимо једни друге, што је јасно из напред реченог.

Слично томе, кад се каже наш - место му је у имену после раније речена четири имена кад кажемо „Господе Исусе Христосе Боже наш“.

А кад се каже помилуј - то исто потпуно како треба следи иза напред реченог, јер помиловањем бивамо верујући правоверно и испуњавајући непорочно Господње и законске и пророчке заповести. Зато се и припоји њима ово речено помилуј, и такви су им узрок и последица, јер кажемо: „Господе Исусе Христосе Боже наш, помилуј“.

А кад се каже нас - то је приближно и слично ономе што рекосмо (за) наш, јер наш је заједничка реч: Боже наш, то јест, Боже све нас помилуј и повежи нас братском споном љубави Твоје, као што напред рекосмо. А двапут се рече: наш и, опет, нас. Зашто? Зато што ово нас, ради људи беше речено. Ми пак људи имамо страсти према другима, а ово обоје - наш и нас - једно је. Али пошто смо заборавили, да не бисмо дакле заборављали, кад удвојимо речи, напаметујемо.

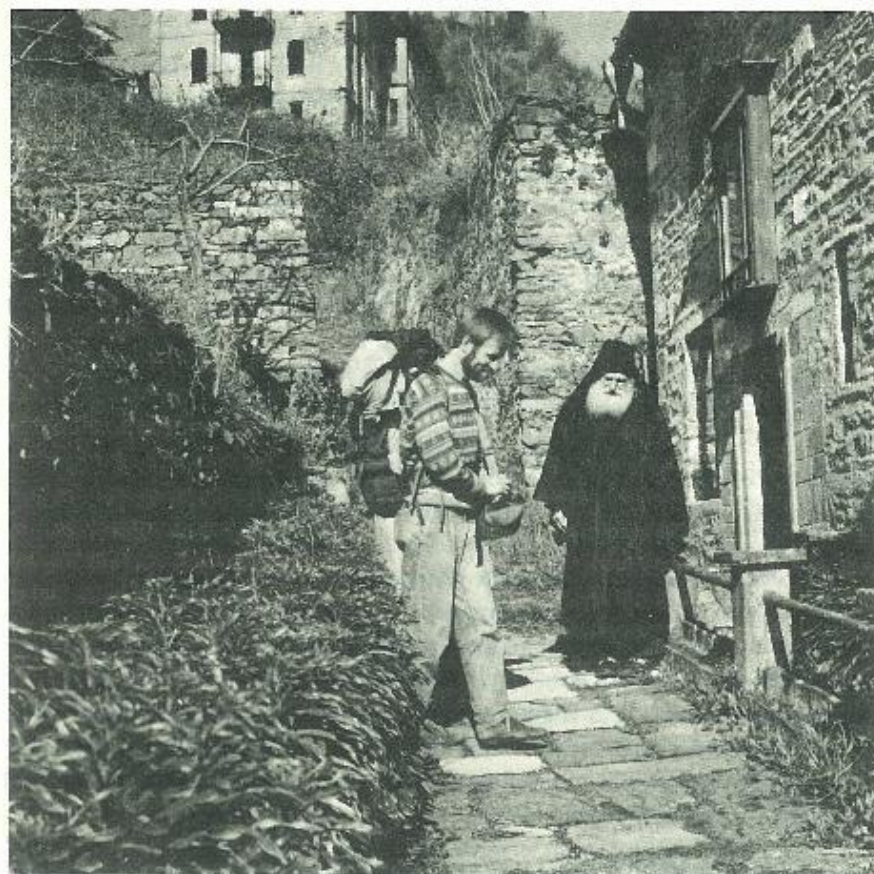
А кад се каже амин - амин се тројако тумачи: амин - тако је; амин - уистину; амин - нека тако буде. Слично томе, дакле, и ово је уследило и завршило овај стих: ГОСПОДЕ ИСУСЕ ХРИСТЕ БОЖЕ НАШ, ПОМИЛУЈ НАС. АМИН.

Тако је! Уистину! Нека тако буде.”³

Миродрог М. Петровић

² Уп. Јн 13, 34-35.

³ Општејена места у Илонишком препису попуњена су Рашким преписом из 1305. године, л. 156-185.

Отац Симеон испред улаза у испосницу св. Саве

ПОКУШАЈ УНИЈЕ У ФЕРАРИ И ФЛОРЕНТИЈИ

ПРЕМА ПОДАЦИМА СИЛВЕСТРА
СИРОПУЛОСА

СИЛВЕСТАР СИРОПУЛОС велики епископ цариградске Цркве један је од ретких и веома важних извора, сведока, учесника и очевидца свега онога што се догађало у италијанском граду Ферари а потом у Флорентији око покушаја сједињења, односно уније цркава Истока и Запада. О самој личности овог високог достојанственика у Византији не зна се много. Оно што је сигурно јесте да је Силвестар Сиропулос био у служби Цариградске Патријаршије и да је доспео до високог звања - Велики епископ. Потичао је из свештеничке породице из Цариграда, стекао је веома богато и разноврсно богословско образовање и као такав брзо је напредовао у служби код патријарха.

Најважније и главно Сиропулосово дело јесу његова „Сечања” или „Мемоари” (-Успомене), које је критички издао В. Лоранс 1971. г. У старијим рукописима ово Сиропулосово дело среће се и под насловом „Историја” или „Практика”.

Мемоари су прилично обимно дело и састоје се из дванаест делова: 1-3 део описује шта се све догађало у односима црквеним Истока и запада, затим како су текли преговори пре самог почетка сабора у Ферари и Флорентији; 4-10 део Мемоара је и најважнији по значају јер су посвећени самом сабору и његовом раду; најзад завршни делови Мемоара део 11-12 говоре о повратку представника источних цркава из Италије у Цариград и на Исток уопште, и о догађајима везаним за склопљену унију у наредних пет година. Овај последњи део Мемоара је значајан јер садржи конкретне податке о немогућности спровођења у живот лажно склопљене уније.

Мемоари, како се већ увелико одомаћио назив за главно Сиропулосово дело, имају, посебно за православни хришћански свет важну и драгоцену изворну вредност. Велики епископ Цариградске патријаршије који је од почетка до краја био добро упућен у све што се догађало у вези намеравањег покушаја сједињења црква, је човек коме се у великој мери може веровати. Аутор је очевидац, учесник, богословски образован и упућен, у преговорима који су вођени добро зна да разликује битно од небитног, важно од споредног, за већину догађаја је лично везан и заинтересован, човек од поверења и код патријарха и код цара. Пратећи његово документовано казивање, чак и обичан читалац може да стекне прилично јасну слику о приликама, околностима и атмосфери која је владала на овом сабору. Та општа атмосфера по много чему је слична свим ранијим приликама, а исто тако и неким каснијим покушајима и разговорима око могућности зближавања развојених црква. Управо, то је један разлог више да су Сиропулосови Мемоари и данас врло значајни као већ преживљено искуство православног света на увек отворени изазов уније црква.

У Мемоарима некако сасвим природно главно место заузимају личности, њихова опредељења и ставови. Читава галерија ликова дефилије испред нас, а један од њих је Сиропулос. Наш писац је у свом делу обухватио, везано за један важан догађај, најзначајније људе тога доба, како у Цркви, тако и на пољу политике, јер су заправо они покушавали да у последњим годинама постојања Византије нешто учине, и ако у то нешто, а то је унија - сједињење црква, нису много ни искрено веровали. Стиче се једноставно утисак, можда сетац, да су тај, унапред пропали покушај, морали да одреде свако на свој начин, по закону захуктале инерције. Тако се заправо и десило, а убрзо се и потврдило. По већ окушаном искуству, ствари које се тичу вере као живота, решавају се ипак у мирном, сталоженом, прибраном и пичим неуспешном времену и околностима. Свега тога као ни одлучне и решене личне заинтересованости главних актера, међутим, ни овога пута није било. А ако тога нема, брзо се показало, резултати су, ако се о њима уопште може говорити, мршави, штур и узалудни. Неуспели и по много чему на погрешан начин предузет покушај уније у Ферари и Флорентији који се догодио 1438-1439. г. то уствари и најбоље показује, чак мерен и посматран из овог нашег времена.

Сиропулосова средишња, односно главна тема јесте сабор. Све о чему говори у Мемоарима само употпуњава ту тему. Писац има доста целовит приступ: најпре говори шта је претходило и навело, да не кажемо понукало људе и са Истока и са Запада да покушају да

превазиђу четворовесковни духовни раскол у Цркви (1054-1438). Вековне паслаге и на једној и на другој страни тада су покренуте, међусобно одмеравање а у циљу да би се преко јаза раскола евентуално прешло. И овога пута су главни покретачи они људи, односно њихови наследници који су осећали и највећу одговорност и од којих је на крају крајева у великој мери зависила, не само духовна субина тадашњег хришћанског света. Тешко је рећи ко је главни покретач ових преговора ако се има у виду да је и друга страна преговоре око уније ипак прихватила, без обзира на мање или више повољне или мање равноправне околности по једну или другу преговарачку страну. Свакако због нечега, и једној и другој страни чини се, до духовног јединства у вери било је стало.

ПРЕД САОБОР

Римски епископ, у то време папа Евген 4, увелико говори о потреби јединства Цркве. Православни Исток, у то време добрим делом оличен у личности византијског цара Јована 8 Палолога (1425-1448) и цариградског патријарха Јосифа 2 (1416-1438), одговара да је то добра идеја, али за њено постизање ипак треба одржати Васељенски сабор на коме би се на најбољи начин остварило јединство Цркве. На том будућем Сабору, како је то већ у вековној пракси православне Цркве, добро би се све испитало и претресло, и то слободно, без сукоба. Тај Сабор би требало да буде одржан на Истоку где су одржани, опет не случајно, сви претходни Васељенски сабори Цркве. Наравно, по старом обичају и залогу (ката то αρχαιον εθος και προνομιον), такав један Сабор сазива и о њему се стара цар, и нико други (Мемоари, 110). Римљани, односно Латини сматрају у том тренутку да је то искључива надлежност римске цркве и да је римска црква мајка, а Источна Црква ћерка (η δε Αποτολικη θυγατηρ) која треба да се покорава својој мајци (Мемоари, 114).

Источни су у том тренутку били потпуно свесни неповољних околности у којима су се уопште упустили у преговоре са Латинима. Такав неравноправан положај и статус они су видели и на самом почетку. Иако су то добро знали, ипак су кренули даље. Пристали су на већ преовладало латинско мишљење да се сабор одржи на Западу у Италији. Сама та чињеница већ много говори сама по себи. Није без значаја ни чињеница да су сви Васељенски сабори Цркве одржани на Истоку, а ниједан на Западу. Овога пута, међутим, показало се да поред самог места одржавања будућег сабора,

западњаци су, користећи све објективне тешкоће и невоље источних православних цркава, диктирали су и остале веома важне и по исход будућих саборских одлука пресудне услове за рад сабора. Рецимо, монах Јосиф Вријеније отворено пред патријархом на саветовању представника источних цркава у Цариграду који је требало да у саставу делегације иду на Запад, он каже да се на овакав начин ништа добро неће учинити. Било је то само једно од многих искрених противљења, јер нешто друго и конкретније у том моменту било је, заиста тешко учинити. Сам пак цариградски патријарх који је стицајем околности које нису много зависиле од њега, био исто тако дубоко свестан свих недовољности одржавања једног таквог сабора у Италији. Сама истина богословља и вера Цркве, у том тренутку била је закриљена опишљивом чињеницом да представници Истока путују на Запад, да све трошкове путовања прилично бројне источне делегације (- око 700 особа) и издржавање и боравак тамо, сноси Латини. Патријарх, додуше отворено, имајући у виду и ту, нимало неважну чињеницу, каже да ће они тамо бити слуге и најамници (δουλοι και μισθωτοι), и да ће као такви испушити све што од њих буду Латини захтевали. Он опет, наравно безуспешно, понавља да сабор треба да се одржи на Истоку, јер је Латинима, с обзиром да се налазе у далеско повољнијим околностима, лакше да дођу на Исток, а и лакше ће подмирити и све остале трошкове (Мемоари, 120). У Цариграду је, с друге стране, озбиљно разматрана и сама могућност подмиривања трошкова сабора који би се ту одржао. Рачунало се у том тренутку на стварцу материјалну помоћ свих помесних православних цркава. Сиропулос рецимо саопштава податак да би Кијевски митрополит Фотије могао да учествује са 100 000 иперпера, Грузијски са 20 000 до 30 000, а Пећки (-Српски) архиепископ са 20 000 иперпера (Исто, 122).

У ФЕРАРИ

Делегација источних цркава је папским бродовима пребачена у Италију у град Ферару. Сиропулос детаљно говори о путовању, краћем или дужем задржавању у појединим местима. Помиње честе земљотресе као лош предзнак за православне.

Посебно су за нас интересантни извесни детаљи које Сиропулос саопштава, а везани су за први сусрет православних са папом. Тако рецимо он каже да су приликом сусрета папу Евгена 4 архонти пољубили у ногу, а да епископи то нису учинили (Мемоари,

226). Сам пак патријарх Јосиф 2 понашао се сасвим у складу са хришћанским начином опхођења. Рецимо, пре самог сусрета са папом, патријарх каже, „ако ме папа претиче у годинама, имаћу га као свог оца, ако смо истих година, сматраћу га као брата, а ако је млађи од мене, биће ми као син” (Исто, 230). Даље Сиропулос каже да су одржана неколика саветовања пре сусрета патријарха и папе. Нарочито су Латини инсистирали да патријарх треба да пољуби папу ногу. На тај захтев патријарх је једноставно одговорио: „... ми смо браћа и загрлићемо се”. Поводом таквих папских захтева посредовала је и једна папска делегација којој је патријарх узвратио: „*Οπουδα παπi τiο (-право) има? Или, који од сабора му је τiο дао? (Ποθεν εχει τούτο ο παπiς η Ποια των συνόδων δεδωκεν ατo τούτο) Папа говори да је он наследник Светиог Петра, а ми смо наследници остиалих Апостола*” (...εσμεν και ημεiς διαδοχοι των λοιπων αποστόλων). Даље, патријарх изјављује, „... *τiο је једна новоиарија, ја је ниши прихватам, ниши ћу је икада учинити. Већ, ако папа жели да га браћински загрлим према нашем сшаром и црквеном обичају, τiако ћу οτiићи код њега*” (Мемоари, 234).

Преговори о јединству цркава у Ферари, а потом у Флоренцији били су по Сиропулосовом сведочењу веома дуги, за источне исцрпљујући и веома тешки. У Италији су остали скоро три календарске године. За њих је то био по много чему нови и туђи свет. Православни су одмах по доласку тражили од папе да им додели привремено један храм у коме би вршили богослужења: „Сада када смо дошли овде, ιπражимо да имамо нашу уобичајену црквену службу, нашу Литургију и сваки ιпоредак (και ποσαν την ταξιv) који ми имамо.” Патријарх је изричито тражио да то буде храм неког од тамошњих манастира у којем би они богослужили. Међу Грцима је било и противљења по том питању и несагодног оссћања које су они јавно испољавали. Тако рецимо духовник, монах Григорије отворено каже како доживљава латински храм када се у њему пађе: „Када уђем у храм Лаτiина, ја се не клањам тамошњим светињама, ниτiи ιпреιознајем ιстiог Χριστiа кога једино знам, ниτiи се ιоклањам јер не знам ιиτiа ιиτiе... Само дакле знак κрстiа који чиним, ιοιτiујем и ιиτiиτiа друго од онога ιиτiο се ιшамo види” (Мемоари, 250). Сем тога многи од источних су, боравећи дуго у Италији упокојили се. Тако је у Ферари умро Дионисије Сардски митрополит. На патријархову молбу покојник је сахрањен у једном храму. Опело је извршено у храму Светог Јулијана, али не и Света заупокојена Литургија (Исто, 250).

Сабор у Ферари отворен је у храму Светог Георгија, мада су поједине саборске седнице одржаване и у другим храмовима, као

рецимо у храму Светог Андреја, Светог Франциска Асишког, затим већало се по поједицим важним питањима и путем мешовитих мањих комисија које су се састајале одвојено или код патријарха, папе или цара.

У Сиропулосовим Мемоарима једна од кључних личности западне цркве јесте кардинал Јулијан Чезарини. Негде на самом почетку рада сабора Јулијан Чезарини је на једној вечери, коју опет није приредио случајно, био је Марко Евгеник, митрополит из Ефеса у Малој Азији. Том приликом Марко је папи уручио једно краће писмо у коме му као домаћину захваљује на труду који је уложио за припрему и организовање сабора. Марко у писму такође изражава наду да ће се започети сабор успешно привести крају. Наглашава такође, ако то само папа хоће, јединство црква се може постићи с обзиром на престиж и углед који папа има у западној цркви, као и чињеницу да су му духовно потчињени сви латински владари. Марко Евгеник у поменутом писму исто тако не заборавља и шта је главна пресрпска јединство (унија): то је додатак у светом Символу, који безусловно треба избацити (ἐκβολὴν τῆν Προσθήκην ἐκ τοῦ αὐτοῦ συμβόλου).

(Мемоари, 258). Марко је то отворено и без увијања написао папи. Писмо је преко кардинала Јулијана Чезаринија упућено папи Евгенију 4. Међутим, Јулијан Чезарини је очигледно незадовољан садржином, писмо показао самом цару. Цар је због начина Марковог опхођења према Латинима у писму, био љут на Марка Ефеског. Чак је хтео да га саборски осуди, на што је овога пута исправно скренуо пажњу Висарион, митрополит Никејски, рекавши да није добро да се синод тиме бави, да у Марковом писму ипак нема ничега догматски спорног, и да коначно Марко има право на своје лично мишљење (Исто, 260).

Још на самом почетку рада сабора у Ферари искристалисале су се четири основне спорне теме које се у преговорима нису могле заобићи, а које је као спорне истакао и кардинал Јулијан Чезарини. То су: 1. учење Цркве о происхођењу Светог Духа, 2. кваси односно бесквасни хлеб на Светој Литургији, 3. папско првенство и 4. огањ очишћења душа после смрти. Од ове четири теме, најпре је прихваћена расправа о чистишту (пургаторијум), пошто су православни одложили да разговарају о Духу Светом и о бесквасном хлебу, као о значајним и веома важним предметима које треба да буду у надлежности ипак једног већег сабора целе Цркве. Након што су православни пристали да разговарају о чистишту, додељен им је новац за животне намирнице. Иначе, треба истаћи, а то често подвлачи и Сиропулос, да су православни и

на овај начин били уцењивани током рада сабора. Често су оскудевали у новцу и основним животним потребама. Многи су били принуђени да у оскудици продају најнужније ствари и предмете да би само преживели. За живот испиходац и унапред уговорен новац за издавање, дељен им је нередовно и после дугог испрпљивања и у тренуцима када је требало да источни пристају на неку одлуку која им је од стране Латина наметана. Понекад је новац и селективно дељен и у већим износима оним православним који су пристајали на веће уступке Латинима, и тако даље.

Дешавало се да су многи од православних услед тешких околности били принуђени да напусте сабор и буквално побегну. Из Фераре су у Париград са сабора побегли тројица свештеника (Мемоари, 296), а у Ферари је владала епидемија куге (Исто, 298). Источни су осим тога били под доста чврстом и јаком контролом самог цара Јована 8 који је, од стране православних био и главни носилац целокупног плана сједињења са Латинима, да би политички и војно спасао Царство од Турака. Цар је све подложио том интересу. Изгледа и велики број црквених људи, мање или више зависних од цара, исто је тако размишљао и понашао се у Ферари и Флорентији, често пристајући на извесне уступке правдане такозваном икономијом, зарад добра Отаџбине која је била неповратно угрожена. Тако Сиропулос у својим Мемоарима више пута бележи да, „без воље и одлуке цара ништа није чињено у црквеним стварима“ (Исто, 270). Поједина саборска заседања су неоправдано и бесконачно одлагала. Неки су се томе отворено противили. Цар, по чијој је вољи то свакако чињено, више пута понавља епископима, да су они ту ради добра Отаџбине, а то добро се, каже цар не може лако постићи, већ великим замором, муком и дугим временом (Мемоари, 300).

Из Фераре је спречен један важан покушај бежања са сабора. Наиме, брат Марка Ефеског који је био номофилакс (чувар закона), Ираклијски митрополит Антоније и сам Марко Евгеник, били су тајно напустили Ферару и стигли у место Франколино, одакле су под принудом враћени. Од тог тренутка и цар и патријарх траже начин да сабор преместе из Фераре дубље у унутрашњост Италије, да сабор боље осигурају, односно да источне што више изолују. Зато су, како каже Сиропулос, тајно преговарали са папом Евгеном о одласку у Флорентију (Исто, 309).

Када је реч о расправама које су вођене по питањима вере и учења Цркве, најпре се повела расправа о латинској новотарији, о тако званом очистишту оми којем се подвргавају неке душе после смрти човека. Интересантно је Чезаринијево објашњење овог

учења. Сиропулос каже да је то Јулијан Чезарини овако објаснио: он старије, каже он, још из доба Апостола, Петар и Павле су наводно држали ово учење. Наиме, душе умрлих када одлазе из овоземљаског живота, ако су чисте и слободне од прљавштине греха, као душе светитеља, иду право у рај. Ако су пак после крштења биле у греху, и у кајању се нису довољно очистиле и дале плодове покајања за искупљење од личних грехова, онс се очишћавају у огњу (ватри), једне брже, друге спорије, сходно гресима, и тако очишћене одлазе у рај. Душе пак умрлих у смртном греху и у прародитељском, одмах одлазе на осуду (**Мемоари, 280**).

У даљем пак причању Сиропулос се враћа на сам почетак рада сабора, на прву саборску седницу која је одржана 6. октобра 1438. г. Најпре је латински епископ, Андреј, са острва Родоса, на латинском језику прочитао поздравну реч, а затим је на грчком језику то исто учинио митрополит Никејски Висарион. Говори су одмах прсвођеши од страна Секундиноса, доброг зналица и грчког и латинског језика. Сиропулос са прве саборске седнице доноси говор Марка Ефеског који истиче значај љубави и мира. Такође каже да су управо Латини прекинули тај мир, коме се треба поново вратити. Немогуће је, каже он даље, обновити мир ако се најпре не уклопи сам узрок пизме (**Мемоари, 326**). Марко Ефески посебно наглашава, да ради провера истинитости учења Цркве, неопходно је прочитати одлуке Васељенских сабора, „и тако показати наше слагање са Опима и сагласност садашњег (-овог) сабора са њима“ (ὅς οὐ φανόμεν καὶ ἡμεῖς συμφωνοῖ τοῖς ἐκείνοις Πατρσι καὶ τῇ Παρουσᾷ συνόδῳ ἐκείνοις ἀκολουθοῦσιν) (**Исто, 326**). Латини су, наравно, својим новинама у вери кршили одлуке Васељенских сабора и зато су сада одбијали да саборске одлуке буду читане. Ипак је преовладало мишљење да се одлуке сабора читају. Читао их је Марко Ефески са објашњењима. У току читања Латини нису били пажљиви и изјављивали су да њих то не обавезује. Код читања одлуке Седмог сабора, Латини су показали у писаном облику један спис (βιβλίον) где наводно пише, „од Оца и Сина проиходи (Дух Свети)“. То се догодило на трећој саборској седници 16. октобра 1438. г. Овај, за православне нови и досада непознати документ, Латини су бранили позивајући се на оригиналне потписе и старицу документа. Чак кардинал Јулијан Чезарини каже да је тај докуменат веома стар и не може бити ни најмање сумње у његову аутентичност (-истинитост). Имамо, каже он даље, и једног историчара, човска стара и мудра, који је о томе много писао (**Мемоари, 330**). Допуште, Чезарини не наводи ни име тог историчара нићи назив његовог писаног дела.

Вредац помена је и податак који Сиропулос доноси да су неки латински монаси прешли у православље у Ферари када су чули читање докумената Васељенских сабора са објашњењима. Том приликом су још изјавили: „Ми никада нисмо ни знали ни чули све ово. Наши учитељи нису нас томе учили. Сада видимо да Грци говоре истинију од нас“ (Παῖς οὐτε οἰδαμεν οὐτ, η̅κουσαμεν ποτε τα̅ τοιαῦτα, οὐτε διδασκαλοὶ ἡμεῶν ἐδίδαξαν ἡμᾶς περὶ τούτων νῦν δὲ οἰσμεν ὅτι οἱ Γραικοὶ Ἀσῶνσιν οὐκ᾿ ἄλλοι τῇ ἡμεῖς) (**Мемоари, 332**). Можемо слободно веровати да Сиропулос није пренагласио овај момеат и да је он истинит.

Свакако једно од кључних догматских питања о коме се много расправљало било је латинско учење о „филиокве“ („и Сина“). Зато Сиропулос у својим белешкама највише места даје управо расправама о Богу Духу Светом и Његовом проихођењу. Већ на четвртој седници, 20. октобра, повела се реч о том питању. Прво је говорио римокатолички епископ са Родоса, Андреј. Ово погрешно учење још је сабор у Толеду у Шпанији унео као „додатак“ у Никеопариградски Символ вере. Чак исти сабор апатемисше оне који тај додатак не признају (**Мемоари, 334**). У прилог учењу „и од Сина“ Латини су цитирали Писмо које је Свети Максим Исповедник († 662.) упутио Марину (PG 91, 136) а које, наводно садржи поменути додатак. Још су Латини рекли да источна Црква није због тог додатка у то време учинила никакву благовремену замерку западној цркви. Даље, Латини тврде, а то је било на петој седници 25. октобра 1438. г., да шизма, односно раскол, чије настао због додатка, већ због, како се каже, других узрока (**Мемоари, 334**).

Као и у другим расправама, и тада се истиче кардинал Чезарини. Он је рекао да се он у потпуности слаже са одлукама Васељенских сабора које кажу да није дозвољено уносити и додавати у Символ страна и вери Цркве супротна учења. Али, с друге стране, каже он, дозвољено је додавати истинита учења или објашњења у смислу проширења, допуне, односно развијања учења Цркве. Он још каже да то што је унето у Никеопариградски Символ вере на Западу и није „додатак“ (Προσθήκη), већ објашњење, допуна (ἀναπτύξις) (**Мемоари, 331**).

Јесењи део сабора у Ферари завршен је крајем новембра месеца 1438. г. Даље одржавање сабора је просто прекинуто без икаквог претходног објашњења. Сваки даљи рад на пољу преговора каже Сиропулос био је обустављен. Ништа се није радило. Представници православних цркава са Истока били су у веома незгодном положају. Поцестало им је животних намирница, а нису добијали ни загарантовани новац. Многи од епископа су

наслућивали да је то нови притисак као вид изнуђивања нових уступака. Зато су молили патријарха да убеди цара да им дозволи да се сви врате кући, „јер смо”, како они даље кажу, „сигурни да се неће завршити ниједан црквени посао” (Мемоари, 348). Незавидном положају преговарача са Истока често је придодаван и неоснован притисак самог цара, који пре свега у овим преговорима има пред очима само државни интерес. У томе је цар више пута имао подршку и самог патријарха. Тако патријарх на једном месту каже: „Ми дакле не можемо одлучивати у одсуству цара, јер би изгледало да између њега и нас има нека разлика” (Исто 346). Наравно, увек је присутно међу источницима и становиште које овога пута износи духовник Григорије кад говори: „Црква је (-посао) да разматра и одлучује о црквеним пословима” (Τῆς Ἐκκλησίας ἐστὶ τὸ σκελεσθῆναι καὶ βουλευεσθῆναι περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν) (Исто 346).

У ФЛОРЕНТИЈИ

Као што је и најављивано, сабор је почетком 1439. године премештен дубље у Италију, у град Флорентију. Прва заседања су почела 26. фебруара, друге седмице Часног поста. Од 2. до 24. марта одржано је десет заседања. Положај православних овде у новој средини био је много тежи него у Ферари. Цар им је чак забрањивао излазак из града на коњу, из бојазни да не побегну са сабора. У таквим објективним околностима, међу источним представницима све је више и више било оних који су подлегли перманентном и сталном притиску и пристајали су на латинске захтеве. Једноставно, са ретким изузецима, дошло се у такву ситуацију, до некаквог општег уверења, да се унија просто мора потписати као најнормалнија нужност и потреба тренутка. Они малобројни, који нису тако мислили сматрани су за издајнике Отаџбине и Цркве. Били су, сем тога, изложени отвореном и појачаном притиску, не само од стране Латина, већ од самог цара и свих оних са Истока који су на унију пристали као на, пре свега, патриотски чин.

Вредно је поменути и интересантно, да богословски разлози и аргументи, нису и том тренутку играли велику улогу. Сам цар се сада све више и чешће консултовао са онима који су пристали на унију, а то су Nikeјски митрополит Висарион, Исидор-Руски митрополит, и многи други. Цар чак у једном тренутку каже: „Ја сам бранилац Цркве!” и то, како је рекао, на два начина: 1. чување и одбрана учења Цркве и осигуравање њене слободе за оне који држе

до здравог учења, и 2. чување целокупног јединства и слоге у Цркви, у истој вољи и јединомислију (Мемоари, 400).

И у Флорентији су православни тражили, да је сваки даљи разговор са Латинима немогућ, ако они не избаце „додатак” у Символу вере. То је био и став самог патријарха. У почетку се овом супротставио само Висарион Nikeјски. Истог мишљења с њиме био је и цар, који се, руковођен само пуким прагматичним интересима, питао: зашто су уопште овамо дошли, о вери се мора расправљати (Исто, 362).

Латини су, разуме се, користили све предности које им је давао боравак на њиховом географском терену. У одбрану додатка у Символу они су се позивали на западне латинске писце и њихова дела. За источне су такви докази били потпуно непознати, а у најбољем случају и неприступачни ради евентуалне провере њихове истинитости. На такве аргументе Латина, православни су само могли да одговоре у том моменту: „Одговорићемо када будемо видели оригинале” (Исто, 394). Марко Ефески им исто тако каже: „Ја не знам да ли су њихови наводи које су они изнели, наводи наведених светитеља. А ако морам да одговорим, рекао бих да су лажни” ... „Нећу увредити светитеље, али ми немамо списа у којима се налазе наводи, и нама нису познати, и нисмо досада за њих чули”. Сем тога, Марко Ефески за „доказе” Латина каже да „нису у сагласности са учењем које исповеда цела Црква Христова, када је још била једна” (Мемоари, 396). Позивање Латина на већ помињано Писмо Светог Максима Исповедника је за Св. Марка Ефеског спорно и неприхватљиво, мада цар, Висарион Nikeјски и други, управо су ту видели могућност сједињења са Латинима. Ефески митрополит је недвосмислено: Латини уче супротно од онога што говори Св. Максим Исповедник: „Они (-Латини) треба најпре да јасно исповеда нашу веру и без двоумљења, и тек након се сједине са нама”. Још додаје: „Ако се разликујемо у мислима (-мишљењима) о вери, немогуће нас је сјединити” (Исто, 400).

У Флорентији се од стране Латина појавио некакво ИСПОВЕДАЊЕ ВЕРЕ које су они ушутили цару Јовану VIII, а које садржи предлог сједињења. Својевремено и у Ферари су Латини издали један мањи спис у коме оптужују Грке чак за 54 јереси, и тај су спис продавали у време сабора на свим јавним местима. Сироцулос не доноси у целини ово латинско Изложење вере као латинску верзију сједињења, али су у њему изричито садржане све њихове заблуде и новотарије. Поводом овога, цар се додуше консултује са својима и каже им: „Латини су нам послали Изложење, ако нам одговара, сјединићемо се ... ако вам се чини да

треба да изменимо неке речи, како би сте га прихватили и сјединили се... Или, ви сачините **Изложење** које одговара и вама и њима" (**Мемоари, 416**).

У поменику Изложенију за Латине је било потпуно свеједно да ли у Символу вере стоји, „*δια του Υιου*“, или „*εκ του Υιου*“. Истог мишљења је био и Исидор, Кијевски митрополит. Марко Ефески то одбија наводећи речи Светог Григорија Богослова (PG 45,369), који је за изразе као што су „*δια*“, и „*εκ*“. Григорије Схоларис је у том тренутку предложио: „... *ιστοφоведамо Духа Светог вечно од Оца исходећег, који је својствен Сину* (*ιδιον δε του Υιου ειναι και εκ αυτου αναβλυζειν και ουσιωδης εκ αμφου ιουυν εκ Πατροс δι, Υιου προχεταισθαι*), и од њега извире и суштински од обојице дакле, од Оца кроз Сина...“ Видећи да је цар одлучан да унија по сваку цену буде потписана, Монемијаски митрополит Доситеј му скреће пажњу да ће таквим ценомисленим поступком поновити грешку свог претходника, оснивача царске династије Палеолога, Михаила VIII Палеолога: „*Μολιμ, μοј свети господиру, пази да не учиниш сада оно што је учинио господин цар Михаило латинофрон*“. Овде се мисли на византијског цара Михаила VIII Палеолога, који је несмотрено и руковођен потпуно другим интересима пристао на унију са Латинима на сабору у Француском граду Лиону 1274. г.

Вредна пажње су и питања која су Латини упутили православнима на појашњење а тичу се управо кључних спорних питања у вери. Тих питања има свега дванаест, макар их толико доноси Сиропулос. Између осталог, Латини траже да им се поближе објасни шта значи израз, „*Дух Свети је својствен Сину*“ (четврто питање). *Πιτταмо вас да објасните шта подразумевајте под „својствен“* (*ιδιον*), *да ли само једносуштан* (*ομοουσιον μονον*), или *иак да Он вечно црпа биће од Сина као и од Оца* (**Мемоари, 430**). Дакле, питање пет и шест односи се на израз „*од Њега*“ (*εκ αυτου*), и да ли се то односи на Сина, или на Оца? Ако се односи на Сина, да ли то значи да је Дух Свети од Њега вечно, суштински и лично (*οιδιος, ουσιωδης, Προσωπικος*), или не? Латини је такође збуњивала разлика између појмова *διαβλυζειν* и *εκτορευσθαι* (питање број седам), као и *προχεταισθαι* и *εκτορευσθαι* (питање број девет) (Исто, 430).

Боравак источних представника у Италији би је дуг и тежак. Сиропулос о томе често говори, понекад са доста појединости. Своју необичну жртву они су објашњавали љубављу према Отаџбини, али су с друге стране увек истицали да ипак не треба губити душу. Епископи више пута то подвлаче да цене напоре самога цара зарад ствари Царства, али „*што није разлог да издамо* (-

προδαμο) *наше душе*“, говорили су они (...*ου δια τουτο δε προδοσμεν τον ψυχας*). Тако Сиропулос наводи један детаљ када им Латини 22. маја 1439. године додељују новц за животне потребе за наредна два месеца и то по 1208 флорина. Повац деле селективно, тако да рецимо Марку Ефеском нипта нису дали. Поводом таквог поступка и отвореног напада, кардинал Христофор изјављује: „*Не дајте Ефеском који је јео њин хлеб и као Јуда прогинуо му се као непријатељ (-προτινικ) ... и треба му дајте (σπουδαν), копопац да се обеси*“ (**Мемоари, 436**). Али, без обзира на ову уцену, Марко Ефески је остао непоколебљив и непопустљив у вери. Многи мисле да је, говорио је он, међу Латинима и нама мала разлика. Међутим, разлика је велика. На питање, пак да ли су Латини јеретици, или не, као и на отворено изражено мишљење да Латини нису јеретици: „*То није јерес, нити се може назвати тим именом, јер ниједан од Светих Отаца који су били пре тебе није то назвао јересју*“, Свети Марко Ефески недвосмислено одговара: „*То је једна јерес и они који су пре нас били сматрали су је за јерес, само нису хтели да осуде Латине као јеретике у исчекивању да се обраће и затраже њихово пријатељство. А ако пак ви желите, ја ћу вам показати како су их они сматрали јеретичима*“ (**Мемоари, 444**).

На примедбу пак да би Марко Ефески по принципу икономије требало ипак у нечему да попусти, заправо учини уступак, он одговара: „*Није дозвољено чиниш уступке по питању вере*“. После дакле много молби за један уступак, Ефески митрополит је одговорио одбијањем. Ревнитељи уније су говорили: „*Мала је разлика и мали уступак ће нас ујединити, ако ти хоћеш да га учиниш*“. Ефески је рекао: „*Говорим како је о нечему сличном епарх рекао Светом Теодору Начертаном (Γρατικός). Он му је предложио: Прихватиш само једануш нашу заједницу, ми од вас не тражимо ништа друго, а после идиш где хоћеш. Светишћу му је одговорио: То што ти кажеш, исто је као кад неко некоме учини ову молбу: Ја те не молим ништа друго до да ти само једануш одсечем главу, после тога ти иди куда ти је воља! Јер, у озбиљним стварима није мало, оно што изгледа да је мало*“ (**Мемоари, 447**).

ПАТРИЈАРХОВА СМРТ

За представнике источних помесних цркава, не мали губитак у том тренутку била је, у јеку преговора, смрт цариградског патријарха Јосифа 2. Патријарх је преминуо у Флорентији 10. јуна 1439. г. и сахрањен је у храму Свете Марије Нове. Мада Сиропулос

не говори много о овом догађају, ипак треба имати на уму да је патријархова смрт у завршници преговора, на неки начин ослабила источне представнике.

Преговори су најзад, како тако стигли на сам крај. Обављене су последње завршне радње и послови. Источни су и овога пута били изложени по ко зна који пут појачаним притисцима од стране Латина. Византијски цар Јован VIII тражио је од Латина, да, позивајући се на праксу Васељенских сабора, његов потпис на саборским документима и одлукама буде на првом месту (**Мемоари, 478**). Овоме су се Латини одлучно успротивили. Саму пак грчку верзију главне саборске одлуке коначно је редиговао латински монах Амвросије, иначе добар зналац и грчког и латинског језика (Исто, 480). Латини су вешто и селективно подмињивали и потплаћивали поједине источне епископе како би они само потписали унију. Сиропулос нарочито помиње двојицу латинских епископа који су то радили по папином одобрењу, Христофор и Амвросије. Свети Марко Ефески видевши шта се догађа, био је лично немоћан да измени целу ситуацију, зато изјављује цару: *„Твоје светско царство зна да ја, нишам сам желео да пошанем архијереј, нишам да дођем на овај сабор. Од почетка сам био изабрао усамљеништво и тишину према мојим моћима. Твоје пак царство одреди и пошави ми ово обоје. Истио тако, крошћив моје воље је, да се ја пошћинавам твојом светом царству. Прихватио сам се обавезе која превазилази моју моћ, као и великог посла око преговарања... Сада пак, када се ствар одвија другачије, супротно од договора, ... ја лично молим твоје светско царство, да ме не приморава да пошћинишем декрети (-о сједињењу), јер што нећу никада учиниши, ма нишам се догодило, и како бих се могао враћати здрав и чистиш...”* (**Мемоари, 482-2**).

ПОТПИСИВАЊЕ УНИЈЕ

У недељу 5. јула 1439. г. у Флорентији је одслужена Света литургија. После Литургије, пред само потписивање декрета о сједињењу, цар је позвао све представнике источних цркава да се састану код великог хартофилакса. Кад су се нашли код њега, он им је једноставно саопштио царско наређење да сви унију морају потписати и да сви, исто тако морају бити спремни да одслуже сутрадан, 6. јула заједничко богослужење са Латинима на коме ће свечано бити проглашено сједињење. Наравно да су се сви зачудили и изненадили оваквим изненадним царевим наређењем без

претходне најаве и консултација. Зато они одбијају такав начин комуницирања са царем. Без обзира на ово противљење, потписивање уније је текло, по Латине, врло успешно. Најзад је на овај документ међу последњима ставио свој потпис и папа Евгениј 4. Сиропулос у том тренутку каже: Упитао је, да ли је Ефески (митрополит) потписао, и чувши да није потписао, рече: *„Дакле, нишам нисмо учинили”* (λοῖπον εποίησάν ουδέν).

На богослужењу заједничком које је сутрадан уследило, латински текст уније прочитао је јавно кардинал Јулијан Чезарини, а Висарион, Никејски митрополит исто је то учинио на грчком језику.

Нискоколебљивост и испонустљивост Марка Ефеског запазио је и сам папа. Папа покушава да преко источних епископа, нарочито преко цара, врши директан притисак на Светог Марка. Наиме, папа тражи да источни епископи на свом сабору осуде Светог Марка. Међутим, по овој ствари, цар правилно реагује и отворено каже папи и Латинима: *„Марко Ефески је наш архијереј и нишам треба да се стварају за њега”*. Другим речима, нису нам по том питању потребни ваши савети, јер папа нема никакво право да тражи да се Марку Ефеском суди, на макар то било и од стране сабора православних источних епископа (**Мемоари, 504**). И поред овог изричитог одбијања, папа је преко цара тражио да се лично сусретне са Марком Ефеским. На царев предлог, Марко је пристао. Сиропулос каже да је папа приликом тог сусрета који је био доста интересантан, дуго говори и убеђивао га да прихвати „јединство”, јер, у противном, биће збачен као јеретик. На ове и овакве папине речи, Свети Марко је одговорио да су Сабори осуђивали оне који се нису покоравали Цркви и који су погрешно исповедали веру: *„Ја не исповедам сопствено учење, нишам нишам новачим, нишам устајем да браним неко стварно и лажно учење, већ се држим у чистином учењу које је Црква примила од Црква нашег Христа, и које је (-учење) сачувала. Римска црква је такође до расцепа сачувала са нишом светом Црквом... Који човек здравог и побожног разума може што учиниши са мном? Треба најпре осудиши учење које ја исповедам. Али, ако је оно пошврђено као побожно и православно, како ја што могу бити осуђен?”* (Исто, 508-510).

ПОСЛЕ САБОРА

„Јединство” цркава у Флорентији је потписано углавном по латинским пропозицијама и схватању тог јединства. Сиропулос

поводом самог потписивања уније саопштава податак, да већина и Латина и Грка, како он каже, потписала је декрет а да није знала шта претходно прочитала његову садржину (Исто, 518). И овога пута, као и раније, а и много пута касније, показало се да нема никакве користи од онога што није учињено на прави начин. Умишљено јединство, без претходног покајања и одбацивања заблуда, није могло у стварности донети никакве добре резултате. То се одмах и убрзо почело показивати.

Источни су у повратку за Цариград, ишли преко Венеције где су одслужили Свету Литургију. Началствовао је Ираклијски митрополит Антоније. Цар није био присутан. Литургија је служена у латинском храму, јер Сиропулос каже: „... служили смо на нашем антиминсу и нашим светим сасудима, као ишли смо богослужили у латинским кућама, исињавајући ипачно сваки црквени поредак (-тоџив) и ираксу“. За време Свете Литургије са врха амвона прочитао је Символ вере повишеним гласом без додатка, није поменут папа (Исто 530).

Источни су коначно стигли у Цариград 1. фебруара 1440. г. Од стране народа и свештенства су дочекани као издајници, и на сваком кораку су били презрени. Реакција свештенства храма Свете Софије у Цариграду била је таква да су они одбили да врше богослужења заједно са онима који су унију потписали (Мемоари, 546). У сукобима такве врсте чак је и сам цар морао да посредује. Неки од клирика су били толико упорни у свом ставу да су напустили свештеничку службу у храму. Број народа који је присутан на богослужењима нагло се смањивао, што је свакако била спонтана реакција и свештенства и верујућег православног народа. Истина, на богослужењима није помињано папино име, што је Символ вере читан са додатком, није јавно прочитан ни декрет о склопљеној унији.

Многи од оних који су били на Западу у делегацији, по повратку су јавно говорили о бесмисленим и потпуно промашеним преговорима. Тако Ираклијски митрополит Антоније изјављује: „Оно што се догодило у Флоренцији је зло, и несрећа, и руши православну веру, и учињено је насилно. А и ја сам рђаво учинио ишли сам ишлишао, примораванем, и треба ми одсећи ову руку која је ишлишисала“ (Мемоари, 548.550).

Сиропулос саопштава неке интересантне догађаје из Цариграда који су били управо инспирисани оним што се догодило у Флоренцији. Кад говори о избору новог патријарха он каже да овог звања јавно нису хтели да се прихвате ни Антоније Ираклијски, ни Доротеј Трапезунтски, јер су морали, против своје савести а и

против и свештенства и народа да раде на спровођењу уније у дело, што је уствари било немогуће. За патријарха је најзад изабран Кизитчки митрополит Митрофан (1440-1443) чију је наклоност унији народ јавно презрео. Народ је одбијао да тражи и прима његов благослов (Исто, 554-6). Сиропулос наводи пример једног сеоског свештеника који је само био присутан избору и увођењу у трон новог патријарха. Народ његове парохије реаговао је недолажењем на богослужења, чак и на Литургију. Угледни митрополити, Ираклијски, Трапезунтски, Пфески, нису служили са новим патријархом.

Вероватно најискренији став и расположење оних који су били у Италији, одражава мишљење једног представника Цариградске патријаршије а које Сиропулос белажи: „Ми смо се залагали у клиру најсвећније Велике Цркве, и служили смо јој као патријарси, према нашим моћима. Шта више, ишли смо у Италију, и суочили смо се са свим опасностима и невољама које смо имали да поднесемо. Тамо смо ишли тако насилно да радимо, колико нам је шо било могуће, за нашу Цркву, и Отаџбину, и наш род, иокорављујући се и ишлићујући заповесни цара и патријарха“ (Мемоари, 558).

НАПОМЕНЕ

1. Критичко издање: Les „Memoires“ du Grand Ecclesiarque de l'Eglise de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur conseil de Florence (1438-1439), éd. V. Laurent, Paris 1971..

2. О месту и улози византијског цара на саборима и Цркви уопште, видети: М. Петровић, Улога византијског цара на саборима, Гласник Српске православне Цркве (1969) 193-195. Исти, Положај и права византијског цара у Цркви, Градац 110 (1993) 78-84.

3. Србима је такође пућена унија и они су позивани на сабор. Срби су позив одбили и на сабору се нису појавили. Видети, М. Спремић, Срби и Флорентијска унија црква 1439. године, Зборник РВИ 24-25 (1986) 413-422. Исти, Деспот Ђурађ Бранковић и папска курија, Зборник Филозофског факултета, серија А: Историјске науке, књ. 16, Београд 1989.

4. О становишту православне Цркве, видети на српском језику: Ј. Мајендорф, А. Шмеман, Х. Афанасјев, Х. Куломзин, Примат апостола Петра. Становиште православне Цркве, прев. са енглеског Ј. Олбина, Крагујевац 1989. Савремени православни осврт на римокатоличку еклисиологију и папско првенство а поводом објављивања најновијег Катихизиса римокатоличке цркве, видети: Monseigneur Photios-archimandrite Philaret, Le nouveau

catéchisme contre la foi des Pères. Une réponse orthodoxe, L'Age d'homme, Lausanne 1994, 34-50.

5. Од многобројних списа Св. Марка Ефеског у којима брани православље, карактеристична је његова **Окружна посланица** (-видети српски превод у, **Свети кнез Лазар**, бр. 1 (5) Призрен 1994, 49-58 (прев. Р. Поповић).

Бакон, др Радомир Поповић

О ДИЈАСПОРИ У АМЕРИЦИ И ПРАВОСЛАВЉУ ДАНАС

СМИСАО ДИЈАСПОРЕ ПО СВЕТОМ ПИСМУ

Дијаспора је реч грчког порекла. Као глагол значи - расејати. Као именица - расејање. Оба значења су присутна у Цркви, у Православљу. Расејавање је дуг, историјски процес обраћања свих народа Христу Богу. Јер сви народи имају присуп Христу кроз Цркву, по вољи Оца, који жели да сви дођу у познање Истине, да се сви спасу. Отуда и јеванђелска последња заповест Господња: „Идите, дакле, и научите све народе крстећи их у име Оца, и Сина и Светога Духа, учећи их да држе све што сам вам заповедио;“ (Мат. 28, 19.20).

Пије учење и крштевање све, сва благодат коју треба пренети свим (другим) народима, јер ови морају да држе све заповести, као и они којима се Господ обраћа. На дакле и ону о литургији (Лука. 22,19), у коју је крштење увод.

Ако ли други народи треба да служе литургију, тад се њима предаје, и у њихову заједницу усљавља сва пуноћа Цркве, дакле и јерархија, тј. Епископ и клир. Настаје парохија¹ у каноничком значењу. Настаје нова помесна Црква. Она је у свему равнотасна осталим парохијама, јер су сви Епископи равнотасни, јер служе јединствену Свету и Божанствену Литургију.

Докле год постоје народи без парохија, расејавање остаје императив Цркве.

Расејање означава каноничко стање, однос парохија међу другим народима и Цркве из које су потекле. Расејање постоји све

¹ Капои под парохијом подразумевају оно што ми данас називамо епископијом, а под епархијом оно што ми данас називамо митрополијом. У овом чланку користимо канонску терминологију.

док ове парохије не постану способне за несметањ самосталан црквени живот, док не образују свој Сабор Епископа, тј. епархију у каноничком смислу, или дијецезу. Дакле док не постану како би се то данас рекло - аутокефалне.

Расејање је привремено. Његово назначење је да постане самостална помесна Црква. Тако одређено, расејање је међустање. По и тако, оно се мора оснивати на свештеним канонима. Јер, и канони су заповести Божије, и то оне заповести што штите управо саму срж Цркве, и чине границу између Цркве и онога што споља њој сличи.

Илустрације ради, упоредимо расејање са трудном женом. Као што трудна жена не може остати до века трудна, тако ни Црква Мајка не може до века остати са Расејањем. И као што трудна жена рађа у право време, јер и преурањен, и закаснили порођај угрожавају здравље детета, тако и Црква Мајка мора у право време да да самосталност свом Расејању. Пренагљеност и отежање могу створити нездраве односе међу помесним Црквама.

При давању самосталности, тј. при разрешењу Расејања, треба поступати „по богонадахнутом писму које каже: размишљено све ради“ (III Вас. Саб. 9. канон)

ОСОБЕНОСТИ ДИЈАСПОРЕ У АМЕРИЦИ

Апостоли су кренули на своја мисионарска путовања оснивајући Цркве по Римском Царству. После релативно кратког времена те Цркве су се оспособљавале за самосталан живот. У „Делима Апостолским“ је описано расејавање Цркава из Јерусалима и Антиохије. То је био почетак црквене историје.

Додније, када је хришћанство постало званична религија Римског Царства, у доба доношења општеобавезних канона, сва територија ове космополитске империје, била је покривена територијама црквених парохија, епархија и дијецеза. У то време није било народа у Царевини без Епископа.

Ваља одмах рећи да се Расејавање наставило. Вера се проповедала и народима који су били настањени изван Римског Царства, и осниване су нове парохије, Цркве. Канони не употребљавају реч - Дијаспора. Они користе описне изразе као: „Цркве, које су међу варварским народима“ (II Вас. Саб. 2. канон), или „Епископи код варвара“ (IV Вас. Саб. 28. канон), или „Цркве код варвара“ (Трул. Саб. 30. канон). Ови изрази се односе како на самосталне Цркве, епархије, тако и на оне које су биле под

јурисдикцијом једне од дијецеза унутар Римског Царства (види II Вас. Саб. 2. канон).

Ова термилошка неслаганост са одређивањем појма Дијаспоре има узрок у тадашњем поимању „Империјалног“ у Цркви. Космополитска Римска Империја је била политички миље у коме је обитавало Православље, које је суштином такође национално, саборно, вера и живот Новог Народа. Таква Империја је била погодна да је Црква усвоји, а да при том не оштети своју суштину. Границе по којима се административно делило Царство, биле су углавном границе између помесних Цркава. Империја је, таква каква је била, од Цркве сматрана целим хришћанским светом. Изван Империје су били „Варвари“, тј. народи неукључени у сабор политички изражен у Римском Царству, а црквено недовољно урасли у црквени живот, са структуром организације граница парохија неураслом у политички живот. Зато канони не праве разлику између парохија код варвара. Зато су све помесне Цркве изван Империје сматрале расејањем.

Било како било, све Цркве код варвара су морале строго да се равнају према каноничком устројству. Сваки обичај који би пошљао у тим Црквама провераван је био канонима, и њима оправдаван (Трул. Саб. 30. канон) или оспораван (Трул. Саб. 33. канон шир.).

„Јер ништа од онога, што противу закона и реда бива, не мора (не сме) бити на уштрб установљеном по правилима (канонима)“ (IX Пом. Саб. 7. канон)! Дакле нема тог поднебља, или обичаја, који може имати ваљаности, уколико је у супротности са каноном, или духом канона. Ова одредба важи за сва времена.

Данашње стање у Дијаспори у Америци је опет нешто ново у односу на Расејања каква смо описали, тј. она из времена Апостола, и Светих Отаца. Оно је продукт колико историје, толико и самог, условно речено, националног уплива у еклисиологију.

Сами крај XV века обележава откриће Новог Света - Америке и нових људи - Индијанаца. Насредом, у Америку су прво и најмасовије стизали управо јеретици. Среброљубље, које их је и од Цркве одвојило, учинило је да се Индијанци као да су неке дивље, штетне животиње, готово сасвим затру. Када је, пре два века, на тло Америке ступило Православље, Индијанцима је, уколико их је још и било, име Христово било већ омрзло. Бели човек, и јеретички „Христос“ (среброљубље, превара, убиство...) били су им синоними.

Ширење Цркве међу Индијанцима из помешутог разлога било је немогуће.

Из Старог у Нови свет пристизале су и групе људи из православних земаља. Са њима, да би им задовољили духовне

потребе, ишли су њихови свештеници, по благослову својих Епископа, којима су и даље били подручни.

Настајале су прве црквене општинe. Временом, домицилни Сабори су постављали Епископе за народ, који се иселио са територија под јурисдикцијом тих Сабора, и за области у Америци где су се ти људи настанили. Настајале су парохије, у католичком смислу, које су биле саставни део, али ипак продужетак, домицилне Цркве. „Продужетак” у смислу да те парохије премда у свему јуридикчком равноправне осталим, ипак нису биле оно што се зове „историјске парохије тј. епархије” јер су се налазиле изван граница националних држава у којима су биле те Цркве. Ово би могло да личи на описана расејања, на „Цркве код Варвара”.

Но, постоја битна разлика у суштинама - „Продужетака” - Расејања из времена Римске космополитске империје, и ових националних држава.

У Источној Римској Царству постојале су дијецезе (њих пет, а од 451. год. три) као самосталне Цркве, уз Кипарску епархију, такође независну. Како су границе Империје биле уједно и границе дијецеза, то су расејавање међу Варварима вршили јереји дијецеза, али само „у реченим областима” (28. канон IV Вас. Саб.) тј. у областима, које су се географски граничиле са дијецезама, и простирале се даље у дубину варварских држава. Парохије код варвара су биле зависне од митрополија дијецезе од које су потекле, или од саме централне врховне црквене власти у дијецези-Сабора Епископа дијецезе. Речју, свака дијецеза је мисионарила у својој области, тако да никако није долазило до преклапања, или мешања парохија подручних разним дијецезама. И у расејању се водило рачуна да се „не замећу Цркве” (2. канон II Вас. Саб.)

Надаље, Црква се даривала самим Варварским народима. У почетку уз помоћ јереја Цркве Мајке, доцније, Варварима самим, у чије парохије би снадали и грађани Рима, који би се настанили нпр. ради трговине међу Варварима, и то ни по чему другом, него због свог живљења у месту дотичне парохије. Ово је прави канонички смисао појма „Помесна Црква”.

Расејање у овом случају, иако је тренутно, у погледу јурисдикције, личило на „Продужетак” дијецезе, било је супротно у функцији чињења предуслова за осамостаљивање Цркава, а не у функцији проширења дијецеза.

У Америци је друга ситуација. Нови Свет је подједнако далек, у географском смислу, свим православним националним државама. Ниједна домислила Црква није могла истаћи неко ексклузивно право да баш њој, и само њој, припада власт да у Новом Свету, или

бар у неком његовом делу, шири Православље. Продор у Америку су по целом континенту, паралелно, изводиле све Помесне Националне Цркве. Својом смо у одређење унели неканоничан термин „националне”! Како су исељеници говорили различитим језицима, то су парохије у прво време оправдано, у богослужењима и проповедима користиле домицилни народни језик. А како су исељеници говорили различитим језицима, то су парохије у прво време оправдано, у богослужењима и проповедима користиле домицилни народни језик. А како су се исељеници при настањивању мешали, тако су се мешали и Епископи, који су бришили о својим сународницима. На пример, у неком граду су живели измешани Грци и Руси. Тај град је тада имао два Епископа. Руски је проповедао Русима, а Грчки Грцима. У једном граду два Епископа. Сваки од њих је био под јурисдикцијом своје домицилне Цркве, и обе ове Цркве су тај град водиле као своју парохију, и та два Епископа нису имала међусобне директне односе, него преко својих аутокефалних сабора.

„Националност” Помесних Цркава се није толико истицала у Старом Свету. Ту су, следећи 17. канон IV Вас. Саб. и 38. канон Трул. Саб. границе између аутокефалних Цркава територијалне, и углавном се поклањају са границама националних држава. Али у Новом Свету се границе између Аутокефалних Цркава, или њихових Продужетака, не изражавају територијално. Цела Америка свакој Цркви припада, баш као и сваки амерички град. Отуд неканонички феномен - два (и више) Епископа у једном граду.

Граница између два Епископа у једном граду је национална припадност клира и народа док је у оквиру истог народа граница између Епископа изражена територијално.

Стога се Америком „шпартају” различите границе Цркава, национално раздвојених, а све су Једна, Света, Саборна и Апостолска Црква. Мало чудно, поготово што такво стање траје скоро два века.

С почетка Православља у Америци, језик којим су се служили досељеници оправдавао је разврставање парохија према пореклу клира и народа. И сами персонални принцип уређења односа између Епископа и његових клирика, по коме је сваки клирик, ма где био, у зависности од само једног Епископа, и то свог, ишао је у правцу тог и таквог раздвајања.

Касније, кад се у Америци у општој употреби усталио енглески, у Квебеку француски језик, позивање на потребу проповедња и службе на језику порекла је постала сметња. Сви, без обзира на порекло, у Америци говоре енглески. А у црквама се на

многим језицима служи и проповеда, само не на енглеском. Што се америчких грађана тиче ти језици су им страни. Па ако су Индијанци побијени, ако им се као аутохтоном живљу није предала Црква, (с изузетком Алеута), шта је са осталим народима? Сви православци у Америци су мањина. Како се то припадници осталих народа уче крстећи их у име Оца и Сина и Светога Духа, на језицима које не разумеју?

Тако, изван националне групе, Црква се више ником не дарује. И поред појединача других неправославних народа, Цркве остају строго националне. То је нова особина Расејања национална затвореност.

Притом, није несумесно поставити питање, какво је то расејање и расејавање у Америци, јер се оно разликује од онога које је било у доба апостолско и светоотачко. Да ли се за Православље Новог Света може рећи да је Дијаспора? Или је то нешто ново? Треба рећи да је то нова Дијаспора. Дијаспора „*sui generis*“. Настала као производ историје, али и услед предугог одржавања стања супротног каноничком предању, чувању позиција Цркве, злоупотребе канона и др. Све ово довело је до настанка нових црквених односа, нових обичаја, новог несвештеног предања. Сада се из свега тога тражи излаз. Понегде се према увиђајности Епископа, проповеда и сужи на енглеском, но само у поједине даче, тј. нередовно. Основан је незванични добровољни савез: „Стални Синод Православних Епископа“ у циљу обједињавања Православља у Америци. Тај Синод ништа није урадио, нити је могао да уради. Једна од Цркви (Руска) дала је аутокефалију својим парохијама, но ни то није решење. Патријархатска Патријаршија се нашао побуђена да захтева да све Дијаспоре потпаду под њену јурисдикцију до коначног решења. Ту је и недавно усвојени текст „Православна Дијаспора“ од стране III Међуправославне припремне комисије, пред VIII Васељенски Сабор. Да је стање Православља у Америци критично, нека послужи податак из 1970. г. Тада је било девет националних Цркава, што, са расколима унутар њих, чини 19 групација у Америци.

Да бисмо истинитом светлошћу осветлили стање у Америчкој Дијаспори, и разлучили семе од кукоља, свештено од таштог, узмемо као мерило мерило предање свештених канона. Јер се „духовно духовним испитује“, по речи апостола Павла. И ако немо сумња у то предање, будући да нас од настанка Помоканона у XIV Наслова дели преко хиљаду година, (за које време је Црква зашла у националну фазу свог живота, о којој фази нема говора у канонима), саветујемо га да помисли да је Црква духовно царство,

којим управља благовољењем Оца, сами Господ Исус Христос наитијем Светога Духа међу нама људима. Стога нека не сумња у еклисиолошку догму да свештени канони настају садејством архијереја на Сабору, и благодати Светога Духа. И нека упуту разум ка самим канонима, како би уочио дивну нит Светога Духа, вечну и непроменљиву, и онда када је Црква од почетне улазила у империјалну фазу. Запито би сада Дух канона морао да се мења, сада када Црква освештава национ. Или можда мислимо да и сами Свети Дух треба, ОН „у кога нема промене, или сенке измене“ да се обуче у национ?

СТАЊЕ У АМЕРИЧКОЈ ДИЈАСПОРИ ПО КАНОНСКОМ ПРЕДАЊУ

Данас, широм Америке се преплићу разне парохије и епархије, па чак је присутна и једна аутокефална Црква, канони би рекли дијецеза. Чудно је да не избија међу тим национално и јурисдикционо различитих Цркава спор око власти над подручјем. Јер, све оне деле исту територију.

Да ли данас ико спори да је Црква помесна? Зар је могуће порећи да се литургија служи на једном конкретном месту, у храму? Литургија је увек једна, код једног Епископа, било да је служи он лично, или његов канонички клирик. Стога је у свим местима која су потчињена том Епископу једна, његова (условно речено) литургија. Зато и нема у његовим местима места за неку туђу (другог Епископа) литургију. Епископ, подручни му клир и народ, и потчињена места, сачињавају једну Парохију. Будући да се она изводи из литургије, она је по својој структури вечна!

Зато је неканоничан поредак у Америчкој Дијаспори - „Два Епископа у једном граду“. Зато и 8. канон I Вас. Саб. каже: „... да нема у једном граду два Епископа.“! Јер би то било као да у истом храму служе литургију два Епископа на истом олтару, али свако да служи „своју“ литургију. Да ли би та два замишљена Епископа у тој замишљеној ситуацији имали општење? Ако би, зашто чине то што чине? Ако не би, куд се затури Једна Црква?

Данас се истиче персонални принцип организације Парохије, и Цркве у Дијаспори, насупротив територијалном. Док су клирици потчињени свом Епископу, који их је рукоположио, све је у реду. Без обзира на град, место, где се та потчињеност одвија. Тако се Парохија одваја од тла на коме је. А управо је највећи број канона који штите ексклузивну власт једног Епископа, на његовој

територији. На пример: „Епископ нека се не усуди ван својих граница рукополагати у градовима и селима, која му пису потчињена...” (35. канон Ап.)

Очигледно је да је Епископ постављен за народ одређене области. Уколико се умањује значај територијалног принципа, расте перел у цароду. Јер нема оне помесне одреднице која упућује људе у литургију овог или оног Епископа. Зато 16. канон Ап. назива учитељем перела Епископа који занемарује територијално персонални принцип, јер су та два принципа у суштини један принцип. (Види још и 15. канон Ап.) У Америчкој Дијаспори, у градовима у којима се јавља феномен „Два Епископа у једном граду”, није сасвим избрисан територијални принцип. Он у пуној мери важи унутар једне националне Цркве. У својим Америчким продужецима, домицилне Цркве у пуној тачности, чувају територијалноперсонални принцип „Један Епископ у једном граду”. Нигде не постоји ситуација „Два српска Епископа у једном граду”. Ако би нпр. неки српски Епископ покушао да оснује своју власт на месту где већ постоји одрание српски Епископ, такав би потпао осуди.

„Не може се допустити Епископу, да јавно учи у другоме граду, који њему не припада...” (20. канон Трул. Саб.)

Епископу је забрањено да шири мисију на области у којима други Епископ већ има своју мисију. Он може проповедати само тамо где нема Цркве, уз, наравно, оне области за које је и постављен.

Ако Српски Епископ не може мисионарити у граду у коме постоји канонички српски Епископ то у Америчкој Дијаспори није сметња нпр. Руском Епископу.

Дакле у једном граду могу постојати само национално различити Епископи. Да ли су они стварно различити? Да ли они проповедају различито јеванђеље? Не.

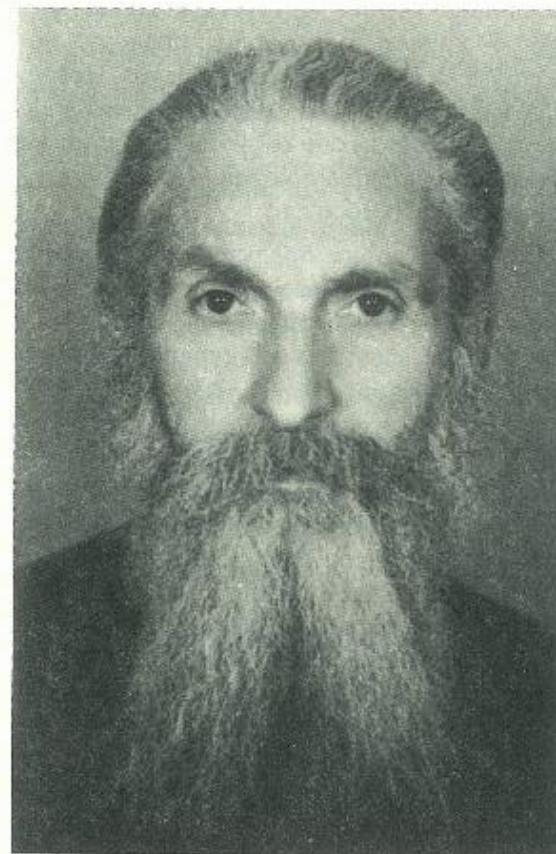
Али они проповедају различитим нацијама.

Тако да на овог или оног Епископа људе у једном граду упућује њихова национална припадност, а у потомству, које је изложено американизацији, порекло.

Уз територијални, персонални, јавља се још један принцип - национални. Његова је суштина у томе да омогућава коабитацију два Епископа у једном граду, чинећи границу између Парохија, тј. литургијских заједница. Ово је по себи Цркви несвојствено. Јер, у њој „нема Јелица ни Јудејца, обрезања ни необрезања, варварина ни Скита, роба ни слободњака, него је све и у свему Христос.” (Кол. 3, II.).

У Цркви постоји један народ - Божији, страш овоме свету. Нови народ. Стога је неприлично да у Цркви једну литургијску заједницу од друге одваја - национ.

И зато ми у овом раду избегавамо да користимо термин - Српска Дијаспора, а користимо - Америчка Дијаспора, јер она би требало да припада свима у Америци. Ово није тек питање термина, јер само ако се Дијаспора посматра у целини види се сва проблематика.

Патријарх српски Павле

Иако до сад писмо експлицитно помињали, ипак смо се дотичали проблема Црквене јурисдикције над Америчком Дијаспором. Појам јурисдикције није заступљен у канонима, али они дају све предуслове за његово извођење. На пример 34. канон Ап:

„Епископи сваког појединог народа треба да познају првога између њих, и да га сматрају као главу, и ништа важнијега да не предузимљу без његове приволе, него сваки нека предузимље само оно, што се тиче његове епархије и подручних мјеста. Али и тај први нека не чини ништа без приволе свију...”

„Епископи да не простиру своје власти... на Цркве ван својих граница... наравно је да ће пословима сваке епархије управљати дотични епархијални сабор”. (2. канон II Вас. Саб.)

Парохије (у преводу, париџија - место боравка странаца), литургијске заједнице, којима је Епископ глава, се природно и нужно сабирају у групе, епархије (у преводу, провинције са гувернером на челу). У почетној фази развоја Цркве епархије су биле самосталне. Свим пословима епархије управљао је њен Сабор. Додније, у империјалној фази оне се групишу у дијецезе (у преводу, управе) чијих је сабора највиша и коначна власт на подручју које је њихово (в. 6. канон II Вас. Саб. и сл.)

„Ништа важнијега да не предузимљу”. Ко је надлежан да предузме важније црквене послове, општег значаја, дакле, за целу дијецезу? Наравно, Сабор оних Епископа, који је чине, тј. чије је Парохије чине. Уопште, синоним за вршење црквених послова је постављање клирика, рукополагање. Канони уз тај посао, који оређено помињу, додају у виду опште формуле „друге какве послове црквене управе”. Тако шир. кад се одређује домен Епископске власти у Парохији, каже се да он води старање о свим подручним му местима рукополажући презвитере и ђаконе за њих, и „сваки посао разборито изводити” (9. канон Антиох. Саб.). Или кад се говори о домену власти сабора Епископа дијецезе, каже се да је то рукополагање Епископа и вршење других послова црквене управе (в. 2. канон II Вас. Саб. у вези са 4. и 6. канонима I Вас. Саб.). Рукополагати епископе за Парохије у дијецези јесте искључиво право Сабора те дијецезе. Али исто тако и судити им, јер је суђење заправо довршење права на постављање. И још, судити значи и расправљати и решавати све црквене послове, који се истакну у дијецези. Све то имају право предузимати само Епископи дијецезе. На пример, 2. канон II Вас. Саб. четири пута то наглашава. По два пута одређује коме је загарантовано право да врши наведене послове, и по два пута брани сваком Епископу са стране да самовољно предузима те послове, уз опаску да то води „заметану Црква”.

У овоме се сусрећу одреднице појмова аутокефалности и јурисдикције.

Јурисдикција не само што показује ко има искључиво право да предузима речене послове, него она казује да је тај Сабор самим тим и коначан, у смислу да се редовно на одлук тога Сабора нема коме жалити. То изричито одређује 28. канон Карт. Саб:

„Презвитери, и ђакони, и клирици, који свој какав посао прешају на суд на другу страну мора (Римску дијецезу), никако нека се не примају у општење.”

Следећући 23. и 105. канону истог Сабора, ово важи и за Епископе. Без речене коначности, не би постојала ни искључивост, па би се појам јурисдикције свео на појам надлежности у некој инстанци.

Одавде можемо да закључимо да су све дијецезе пуноправне, и међусобно равноправне. У том светлу треба схватити Св. Теофана Исповедника, који све поглаваре самосталних Цркава зове - васељенским. Саборност Цркве се не огледа у стварању институције, искаквог - Сабора над Саборима. Саборност јесте у животној, истинитој равнотежи пуноправних и равноправних делова, тј. самосталних Цркава, које су у општењу. Чувајући пуноправност и равноправност самосталних (аутокефалних) Цркава, чува се и саборност Цркве.

Трећи елемент појма јурисдикције је територијалност. Јурисдикција је увек искључиво и коначно право да се предузимају послови опште црквене важности на територији те Цркве, дијецезе. Осим Сабора те Цркве, нико други непозван не може да врши власт, да предузима опште црквене послове, на територији те Цркве.

„Епископ нека се не усуди ван својих граница рукополагати...” (35. канон Ап.)

„Епископи да не простиру своје власти... ван својих граница” (2. канон II Вас. Саб.)

Зар је случајна текстуална сличност наведена два канона? Они говоре о једној ствари. Своју власт требају Епископи вршити на својој територији.

У империјалној фази, границе дијецеза су се углавном поклапале са границама политичко-административних области царства. Стога 2. канон II Вас. Саб. и каже:

„... по правилима, Александријски епископ управљаће само Египтом, епископи Истока водиће старање о самом Истоку, уз очување повластица признаних Никејским правилима Цркви Антиохијској, епископи Азијатске дијецезе водиће старање само у Азији, они Понта само о Понту, а они Тракије управљаће само у Тракији. Ако цијесу позвани, нека не прелазе граница (своје)

дијецезе ради рукополагања, или других каквих послова управе црквене. Кад се таквим начином очува прописано у погледу дијецеза правило наравно је да ће пословима сваке епархије управљати дотични епархијални Сабор...”

Јасно је да канони не допуштају да у једном граду, или селу, постоје две различите црквене јурисдикције, тј. да један град буде истовремено унутар граница двају дијецеза. Историја познаје случај митрополита Јована Кипарског, који је као поглавар самосталне Цркве, са клиром и народом избегао из граница своје Цркве, тј. са Кипра пред Сараценима. Да се не би угасила кипарска Црква, и да би се што тачније очувала правила, митрополиту Јовану је привремено уступљена хелеспонтска област, која је до тада била у границама цариградске дијецезе, да у границама кизичке митрополије за време свога избеглиштва врши самосталну власт, која му као поглавару самосталне Цркве и припада. Тако се избегло преплитање јурисдикције две самосталне Цркве на хелеспонтском подручју, а наставио се црквени живот кипарског народа (**Види 37. и 39. канон Трул. Саб.**). Осим овога сведочаштва, постоји и јасна одредба 12. канона IV Вас. Саб.:

„... неки (Епископи) раздијелише једну епархију на двије, тако да услјед тога бивају два митрополита у једној истој епархији. Одређује за то Свети Сабор да се никакав Епископ у напријед на тако што не усуди...”

Важно је, дакле, да посведочимо да није законито преплитање јурисдикција на истој територији.

Ипак, речи: „Епископи да не простиру своје власти преко своје дијецезе, на Цркве ван својих граница...”, не значе да је Епископима забрањено уопште вршити архијерејску власт изван својих граница. Њима је забрањено да „простиру своје власти на Цркве” које нису њихове. Њима је допуштено да мисионаре изван подручја своје дијецезе, али и изван подручја било које дијецезе, тј. јурисдикције. То су она места где нема Цркве. Јер, у супротном, како би се удовољило заповести Господњој: - Идите, дакле и научите све народе... Па и сам 2. канон II Вас. Саб. одређује да „Цркве, које су међу варварским народима, имаће се управљати по отачаском обичају, који се досада чувао.”

Обичај је био да се те Парохије чувају под јурисдикцијом оне епархије од које су настале. Са настанком дијецезе, дијецеза је преузела бригу о њима. Када би те Парохије, достигле бројем и животом онај степен из 34. канона Ап. оне би се осамосталивале. Обичај је такође био (**изражен у 118. канону Карт. Саб.**) да Епископи мисионаре близу граница Египта. Уколико би избио спор

око јурисдикције над Парохијама код варвара, близина је била важнија од жеље народа.

„... ако је пак једно само мјесто, нека припадне ономе, коме се нађе да је најближе, а ако је оно у истој далечини, колико од једнога, толико и од другог престола, нека припадне ономе, који изабере народ...” (**118. канон Карт. Саб.**)

Дакле, у каноничком предању територијални принцип организације Цркве био је чуван како у организовању самих дијецеза, тако и у јурисдикцији над Парохијама „међу варварским народима”, тј. у расејању. Пада у очи да 35. канон Ап. не самом садржишом, већ и текстом, одговара 2. канону II Вас. Саб. Те каноне временски деле два века. Али и два периода развоја Цркве. Први (35.) канон припада фази развоја Цркве по себи (како је говорио О. А. Шмеман), а други (2) империјалној фази. Из те сличности, упркос битно различитим историјским околностима, може се извући само један закључак. Да је територијални принцип фундаменталан принцип организовања Цркве на свим нивоима, од Парохије, до аутокефалне Цркве, у редовним и ванредним околностима!

Речју Црква догматичари мисле на сусрет Бога и човека, на заједницу у Крви и Телу, и на есхатолошки значај те заједнице. Међутим, речју Црква каноничари увек мисле на помесну (територијалну) Цркву. То двоје су само два гледања на исту појаву - Цркву. Јер она јесте Тело Христово коме је Он глава, али је и Богом заснована заједница људи, људи који живе на одређеној територији, на којој литургијом и постају Заједница, тј. тело Христово. Одвојити Цркву од тла, запустити територијалан принцип, значи, ни мање, ни више, него разовацлотити Христа.

Видели смо, да се у феномену „Два Епископа у једном граду”, налази управо запунтање територијалности. А исто то се налази и кад се у једном граду стекну две јурисдикције, што можемо назвати феноменом - један град у две аутокефалне Цркве, тј. јурисдикције. Први феномен се јавља као последица другог.

Данашњи стадијум развоја Цркве, национални, у пракси је доживео бродолом. Национ се поставља као граница између аутокефалних Цркава, управо у Дијаспори. Национ је социјална категорија! Свакако од значаја за црквени живот. Тај значај би требало да ископита. Али, он у сваком случају није такав да може трајно да замени територију као границу између јурисдикција. То се показало у пракси.

Како је дошло до тога да се један град нађе истовремено у границама две аутокефалне Цркве?

Америка је географски толико удаљена од подручја домицилних Цркава да постојећа разлика у „далечини“ (из **Ц8. канона Карт. Саб.**) стварно не може да одреди зоне Новог Света у којима би поједине Цркве имале искључиво право да мисионаре и оснивају Парохиие под својом јурисдикцијом. Постојала је теоретска могућност да се та подела Америчког пространства на „интересне сфере“ изврши договором Цркава. Међутим, у то време су се обављале старе аутокефалне Цркве - Српска, Грчка, и др. За договоре простог циља био повољан тренутак, јер су Цркве биле заузеле сопственом организацијом. Сем тога, међусобна измешаност досељених православних народа није омогућавала да се изабере критеријум по коме би се конкретно делио простор. Пеки плебисцит народа (и **Ц8. канон Карт. Саб.**) довео би у тим условима до непотребне пометње. Уосталом **Ц3. канон Лаод. Саб.** забрањује „скупу свјетине“ да бира оне, који управљају Црквом. Тако је Америка остала ничија и свачија земља у црквено јурисдикционом смислу. Остало је начело „prior in tempore, potior in iure“, у смислу апостола Павла (**1 Кор. 4. 15.**); којим би се очувала строга помесност Цркава и у Дијаспори.

Историја је пошла другим путем. На територији Америке, прву епархију, а тиме и јурисдикцију на „ничјој земљи“, основала је руска Црква. То је био продужетак у јурисдикционом и територијалном смислу Московске Патријаршије. Сав православни народ, без обзира на националност, који је живео у границама те области био је под јурисдикцијом Руске Цркве.

Потом, 1921. године, на истом простору који је, дакле, већ био заузет јурисдикцијом Московске Патријаршије, оснива се епархија српске Цркве, уз сагласност руске Цркве. Тако, тај исти простор постаје продужетак Београдске Патријаршије, у свему као што је био и Московске Патријаршије. Једино што су православни Срби даље били у јурисдикцији српске Цркве.

Годину дана касније, на истој територији појављује се грчка, Цариградска јурисдикција.

Заснивање јурисдикције руске Цркве је било легално. Одиграло се над територијом незапоседнутом од било које Цркве. Али, накнадне јурисдикције, строго гледано, нису канонички засноване. Оне, уз поштовање помесности Цркве, представљају „прелаз своје границе на туђу Цркву“ (**в. 2. канон II Вас. Саб.**).

У овом одступању од канона Црква је заузела становиште да свака домицилна Црква има право да води старање, јурисдикцију, над својим народом настањеним у Америци. О овоме имамо сведочанство у писму патријарха московског Тихона упућеног

патријарху антиохијскоме Григорију IV, јануара 1922. године. Само писмо је писано у време агресивне управе цариградског патријарха Мелетија, и његовог оспоравања права другим аутокефалним Црквама (дијецезама) на Дијаспору. О овом ће касније бити говора, а сада треба констатовати да то није било без утицаја на садржај писма и становиште Цркве.

Мотив овоме становишту потражићемо у две ствари. Прво, Црква се, као и данас, налазила у својој националној фази, где је важило начело да свака аутокефална Црква, будући и национална, има право, као и свака друга аутокефална Црква, да води духовну бригу првенствено о своме народу, тј. нацији. Ова реч „првенствено“ изгледа да је схваћена и у јуридичком значењу. Друго, пракса духовног старања је показала да се оно најлакше сироводи управо у оквиру свог народа, тј. нације. Док је постојала само руска јурисдикција, постојала је реална опасност да Срби, Грци, и други не-руски православци, не знајући руски језик на коме се проповедало и служило, не осећајући руско свештенство као своје, отпаду од вере.

Да ли ови мотиви могу да оправдају заузето становиште, јер оно у суштини значи кршење канона, који штити фундаментални принцип (територијални)? Ово је најосетљивије питање за каноничаре.

Корист која се супротставља примени канона јесте остајање појединих народа у Цркви, кад се нађу изван своје националне Цркве. Апостол Павле је сведочио да је свима био сав (**1 Кор. 9. 22.**) да како год кога спасе.

Црква познаје случајеве кад се зарад спасења многих одустајало од строге примене канона.

(Године 251. Картагенска Црква под управом Кипријана, донела је одлуку да се сви који прилазе Цркви, из ма које јереси, или раскола, имају крстити. Ово је у потпуној сагласности са карактером Цркве, као Једне, Свете, Саборне... али и са 47. канонем Ар.: „Епископ, или пресвитер, ... ако не крсти онога, који је од нечистивих био оскврњен, нека се свргне...“! Одлука је била оснажена 2. канонем Трул. Саб. Но и поред тога исти Сабор својим 95. канонем одређује да се неких, поименице набројаних јеретичких заједница, људи не морају изнова крстити. Слично је и са непризнавањем јеретичког свештенства, као и расколничког. Па опет, Црква неким од таквих заједница, при обраћању Цркви, признаје свештени чин (**в. 8. канон I Вас. Саб. или 57. и 68. канон Карт. Саб.**) под одређеним условима, а на корист народа којим управљају, и с којим се заједно обраћају Цркви.)

Што се тиче Расејања, Црква је допустила „поступање преко Апостолског (5.) правила“ због „страних, и још неутврђених њихових обичаја“ (30. канон Трул. Саб.) тј. обичаја који су поникли у „Црквама код варвара“. Па и то привремено, јер обичај противан писаном закону без ваљаности је (IX Пом. Саб. 7. канон), и јер у истом духу и канон каже да су ти обичаји „још неутврђени“. Дакле, Они издају исти канон, само док се не утврди колико је тај обичај прквен, и у том трену развоја тих Парохија користан за напредак Цркве.

Спасење је, уопште узев, први императив Цркве. Ради тога он сисходи посебности народа, или околности, док се не стекну услови за потпуни канонички црквени живот. Тако и становиште Цркве изражено у писму п. Тихона јесте снисхођење. У оцену целисходности нећемо улазити. Али морамо истаћи да нико не може трговати истином, и феномен „Два Епископа у једном граду“, или „Један град истовремено у две аутокефалне Цркве, јурисдикције“, или „Национ као граница међу помесним Црквама“, прогласити за редовно, каноничко стање. Јер, ако се снисходило ради опстанка у Цркви оних народа, који су већ били црквени, сада се показало да је то спотицање оним народима који робују нечастивој јереси, да се обрате спасењу, како смо то показали у уводним поглављима.

Речено становиште и обичај, схватамо привременим!

У томе и јесте „бродолом“ националног стадијума развоја Цркве. На страу све теорије, пракса је показала да сви кораци у циљу превазилажења насталог стања у Америчкој Дијаспори, пису били могући путеви ка успостављању црквеносаборског поретка. И то управо због - нација у еклисиологији.

ПРЕВАЗИЛАЖЕЊЕ СТАЊА У АМЕРИЧКОЈ ДИЈАСПОРИ

Када смо говорили: - Два Епископа у једном граду, тиме смо подразумевали врло уопштен модел, подесан за анализу. Камо срће да су само два Епископа, или само две јурисдикције. Тада би излаз био у билатералном договору две аутокефалне Цркве. Православље је у Америци подељено на девет националних група, уз бројне расколе. Опет теоретски, у једном граду може бити девет Епископа, Православних. А тек, ако том броју додамо и расколничке! Јер, морамо бити благи и врло снопљиви према њима

(66. канон Карт. Саб.) и увек се падати помирењу, чега је међу нама Србима било, а на славу Бога, на пример завађеној браћи.

У циљу обједињавања Православља, основан је незваничан, добровољан, „Стални Синод Православних Епископа“. Ово оснивање је врло значајно као доказ да сами архиепископи у Америци, без обзира на националност, осећају своју посебност, посебност проблема Православља у Америци. Ти проблеми се репавају одвојено, у Саборима аутокефалних Цркава, чији су дотични Епископи у Америци чланови. Јер, поновимо, у Америци постоје продужеци јурисдикција осам домицилних цркава, као и од 1970. године, једна „домаћа“ Православна Црква у Америци. Ових девет јурисдикција пису одвојене принципом територијалности, него националност. Тако Амерички Епископи, припадајући Саборима различитих, искључивих и коначних јурисдикција, у црквено - јурисдикционом смислу су потпуно одвојени. Они припадају различитим дијецезама. И премда, можда станују у истој улици, они пису у могућности да имају директан однос, како би заједнички проблем заједно и решили. Они могу остварити однос тек преко својих матичних Сабора. Дакле, на међуцрквеном нивоу.

„Стални Синод Православних Епископа“ остао је бесплодан. Без обзира на чињеницу што му пису пришле све групације, он и није имао шанси на успех. Јер, није јасно како би овај Синод могао, обзиром на каноничко устројство Цркава, да оствари то обједињавање Православља. Јер би сваки његов управни акт био уједно и прелаз Епископа преко својих граница (в. 2. канон II Вас. Саб.), јасно оних епископа, који би били туђи разним јурисдикцијама, и самовлашће оних који истим јурисдикцијама припадају, али у решавању проблема који превазилазе само њихову Парохију (в. 34. канон Ап.) заобилазе свој Сабор, што је суштина раскола. Тај Синод није могао да поставља, ни да суди. А тиме није могао да стане иза својих одлука. Једино је могао да снагом ауторитета апелује.

„Стални Синод Православних Епископа“ јесте ванканоничан Сабор. Он није црквени Сабор. Ма колико то парадоксално звучало, то је тако. Иза овога Синода не стоји дијецеза, не пројављује се Једна, Саборна ... Црква. Синод чине Епископи, то је тачно, али ти Епископи органски припадају разним дијецезама, у којима, једино и искључиво, појављују Јединственост Цркве. Они, истина, у принципу, могу и у Сабору туђе им дијецезе да учествују у црквеној управи, и да тако саучествују у пројави Једне Цркве, али само ако је та туђа им дијецеза законита, ако су од стране њеног Сабора позвани, и ако су за саучествовање у раду тог, туђег Сабора,

добили дозволу од свог Сабора, и свог првиепископа. Овај случај је каноничан (в. 2. канон II Вас. Сабора, 13. Кан. Антиох, Саб. и шпр. 23. канон Карт. Сабора), али он² чини изузетак, и према 17. канону IX Пом. Саб. није основа за „Стални Синод“ ма он био и неформалан и добровољан. Једна Црква, то је један Сабор Епископа (34. канон Ап.): Саборна Црква то је однос саборног решавања послова од општег значаја за Цркву, и самосталног управљања појединим Парохијама, кад су у питању послови само те Парохије. „... Таквим ће начином бити јединственост, и прославиће се Бог кроз Господа у Светоме Духу, Отац и Син и Свети Дух.“ (34. канон Ап.). Епископи у Америци припадају разним Саборима, и ако не могу изван њих пројавити Цркву, онда то не могу ни у томе Синоду. Зато је он ванканоничан и зато он није црквен. Није могуће да један епископ буде истовремено стални члан два Сабора, који нису у јурисдикционом односу, вези!

„Стални Синод Православних Епископа“ није ни помесни Сабор. Јер се помесни Сабор састоји у сабирању дијецеза као целина, без обзира на то да ли дијецезу представљају сви њени Епископи, или два (или више) за ту прилику опуномоћена представника. Ово стога (занемаримо за ову прилику питање пројаве црквености) што те, сабране дијецезе после на својим Саборима би требало да спроводе усвојене одлуке на помесним Саборима. Уколико неки део дијецезе не би био присутан на помесном Сабору, како би га одлуке истога могле обавезивати?

Пасуспрот овоме „Стални Синод“ не чине овлашћени представници својих аутокефалних Цркава. Састављен је од Епископа Парохија, разних Цркава, али обласно повезаних. Све те Парохије се налазе на тлу Америке, и територијално се преслићу међу собом, јер су границе аутокефалних Цркава националне. Епископи, уместо да представљају своје аутокефалне Цркве, представљају своје Парохије. А опет, сходно 34. и 37. канону Ап. као и 2. канону II Вас. Саб., Парохије се могу сабирати, дакле и представљати једино на Сабору дијецезе (или митрополије)!

Зашто смо посветили оволику пажњу овоме Синоду? Да бисмо показали колико збрке уноси национ као граница између Цркава. Епископи, који су реално један другом најближи, заправо су удаљени „километрима“ разних јурисдикција.

Деценију након оснивања „Сталног Синода Православних Епископа“, године 1970., Руска Православна Црква на захтев својих

² Код „сталног Синода“ се не ради о реченом принципу, јер ту нема црквеног сабора - „Цомеђина“, ли епископа - „Госта“.

Америчких Епископа, своје продужетку у Америци даје аутокефалност. Тај акт је изазвао негодовање већине Цркава.

Технички посматрано, давање аутокефалности јесте билатералан однос између Цркве Мајке и оног њеног дела, на коме је она до тада имала искључиву и коначну јурисдикцију, а коме се надале предаје управо таква јурисдикција. Са правне стране, вољом архијереја Цркве Мајке, заснива се самостална управа архијереја једног њеног дела, над тим делом.

Но, Америка је у црквеном смислу тло „*sui generis*“. У Америци не постоји ни чија искључива јурисдикција, већ је Америка црквено свачија. То је, видели смо, последица расејавања и особитог снисхођења Цркве. Ниједна Црква нема веће право на јурисдикцију од друге, без обзира на давност своје јурисдикције. Становиштем да све Цркве имају право на јурисдикцију над припадницима свога народа, Цркве су „заузеле“ своје позиције, и све имају право, које ни једна од њих не може унилатерално да измени.

„У свакој епархији Парохије, ... морају неспроменљиво припадати оним епископима, у чијој су оне власти, а особито, ако су за тридесет година без опријеске их имали и њима управљали...“ (17. канон IV Вас. Саб.)

Канон изреком штити власт Епископа у његовој Парохији, тј. оној у којој има де факто „без опријеске“ власт „за тридесет година“. Тридесет година је рок у коме се стиче „непроменљиво“ право јурисдикције. Да се ово односи и на јурисдикцију Сабора Епископа над свом облашћу (свим Парохијама) аутокефалне Цркве, следи из чињенице да заштићена власт једног Епископа представља и заштићену власт његовога Сабора. Уосталом, 8. канон III Вас. Саб. одређује: „... да никакав од најбогољубившијих Епископа не заузима другу епархију (ауток. Цркву или митрополију), која није била одавна и од самога почетка под њиховом ... влашћу.“ Дакле, никакви Епископ не може заузимати туђу јурисдикцију, било Парохије, било аутокефалне Цркве или њеног дела, ако „није била одавна“ у његовој власти. (17. канон IV Вас. Саб. ово правило давности одређује „за тридесет година, а 119. канон Карт. Саб.“ за три године), али овај канон 119. се према 17. канону IV Вас. Саб. односи као *lex specialis*, па га треба тумачити уско, а наиме само кад се усније каква област од јеретика или расколника обратити „католичанскоме јединству, што у случају Америчке Дијаспоре није у питању). Што се тиче речи „од самога почетка“, оне значе од трена законитог успостављања односне јурисдикције, дакле може бити у том случају и мање од тридесет година, нпр. кад нека од

Цркви билатерално преда своју област на трајну управу другој Цркви; али и од трену заснивања Цркве; и др. слично.

Кад је Руска Православна Црква свом продужетку дала аутокефалност, био је то према другим Црквама унилатералан чин. Тим чином је баш она Црква, чији је патријарх формулисао поменуто становиште, прогласила Америку за тло домаће, Америчке Цркве. Дакле, не схвата се Америка више као Дијаспора, него као живи, црквени, здрави, самостални организам. При томе, престаје потреба за снисхођењем у погледу запустања територијалног принципа. А тиме се продужеци јурисдикција осталих националних Цркава доводе у ситуацију да буду „лост“, што је бесмислица!

Будући да свака од Цркава има једнако ваљану јурисдикцију над припадницима свог народа у Америци, то ниједна не може унилатерално да врши измене. Све црквене јурисдикције у Новом Свету поседују давност, и од самог почетка, (начела 17. канона IV Вас. Саб. и 8. канона III Вас. Саб.) додуше понешто измењено, о чему смо напоменули у претходном поглављу. Стога, хипотетички, ако би све аутокефалне Цркве, својим националним продужетцима у Америци унилатерално дали аутокефалност, и при томе националне ознаке (Српска, Бугарска, и др.) заменили територијалном одредницом „у Америци“, створило би се девет „Православних Цркава у Америци“ – у Америци. Сада да не шпекулирамо о томе шта би им била граница, и да ли би оне, можда, извршиле уједињавање у једну Цркву у Америци. Само рецимо да пут ка изласку из неканоничког црквеног поретка мора бити без мане, црквен, „јер католичанска Црква штити оно, што је непрекорно“. (9. канон I Вас. Саб.).

Уопште, давање аутокефалности унилатерално, изазивајући негодовање у Православном свету, јесте индикатор, да нешто није у реду. Аутокефалност се даје оној Цркви, која пружа слику да ће бити чувар догматских, али и каноничких заповести. Ту слику ниједан од „продужетака“ у Америци сам за себе не пружа. Јер нема своју искључиву надлежност на својој територији, нпр. Дубље гледано, акт давања аутокефалности, јесте акт чисте љубави. Али не само Цркве Мајке, него и осталих Цркава. Јер су све Цркве својом суштином, саборношћу, делови Једне Цркве. И ако, по речи Апостола у болу једног уда (помесне цркве), састрадава цело тело (Једна Црква) тада и у прослављању једног уда (помесне Цркве), прославља се цело тело (Једна Црква). У љубави Цркве Мајке мора учествовати сва Црква. И ако љубав Цркве Мајке изазива нерасположење код других Цркава, онда она није чиста. Зато Црква

Мајка мора да, пре давања аутокефалности, о својој намери консултује остале Цркве, и тек ако се оне сложе с тим, тада може дати аутокефалност. У противном, нека се стрпи. У томе је суштина признања пове Цркве од осталих, преко које оне ступају у црквено општење. Ово претходно консултовање Цркава о намери да се да аутокефалност не схвата се међу каноничарима као *conditio sine qua non* аутокефалије. Али, ако и није, бар у строгом смислу (јер Цркве могу и накнадно да признају), ако је давање аутокефалности „унутрашња ствар“ појединих Цркава, али опет, ако исповедамо веру у Једну, Свету, Саборну и Апостолску Цркву, тада се види да се у настанку пове помесне Цркве, читује, кроз јединство суштине у свакој честици и јединство суштине у сабору свих честица, да у вољи Цркве Мајке мора бити пројављена воља једне Цркве, а то бива преко реченог консултовања. Дакле, давање аутокефалности, иако се јуридички испољава као унутрашња ствар Цркве Мајке, она то није. Управо на овоме се темељи право Васељенског Сабора да одлучује о аутокефалности. А што Руска Православна Црква није узела у обзир потребу да консултује, то нам сведочи о слабој комуникацији између аутокефалних Цркава, што је озбиљан проблем Православља, чији су корени у националној фази развоја Цркве.

Нема, дакле, унилатералног решења за Америчку Дијаспору. Мора се чути глас Једне, Саборне, Цркве. Мора се састати Васељенски Сабор.

У Америци данас постоји црквени живот. Постоје Парохије, постоје Епископи, постоји у вери научен и утврђен народ, који говори једним језиком, постоји и природна граница (оксан) која заокружава подручје на коме те Парохије живе, постоји и политичко-државна посебност Америке у односу на Стари Свет, постоји и велика удаљеност Америке од Евромедитерана. У наслову 17. канона Карт. Саб. се каже: „Да свака епархија због своје удаљености мора имати свога Епископа, који првенствује“! Имати „свога Епископа који првенствује“ значи имати Сабор Епископа, Сабор Парохија, и међу тим Епископима једног, који првенствује у решавању послова од општег интереса. Речју, значи имати аутокефалност. И то право канон везује за удаљеност. Удаљеност је кипарској Цркви сачувала аутокефалност, такође и афричкој.

Православље у Америци испуњава услове, чак вапи, за аутокефалијом. Оно мора да има црквено сабирање својих Парохија, на своме тлу, око свога првопрестолног Епископа. Оно мора имати своју јурисдикцију, искључиву, коначну и на својој

територији. Америчка Дијаспора мора бити превазиђена у виду аутокефалне Цркве.

Путем Васељенског Сабора би се створили предуслови да се бројни расколи присаједине Светој Цркви. Расколи су настајали, или због каквих политичких превирања и црквених спорова у домицилној Цркви, или понесености националним осећањима или искоректним потезима Цариградске Патријаршије. У суштини раскола је страст, која помрачи ум расколницима, те великом нетрпељивошћу гледају на Цркву, од које су се отцепили, а само та Црква, (и ниједна друга понаособ), може да их прими у саборно црквено јединство. Треба се надати да ће они искористити могућност да се путем Васељенског Сабора присаједине Једној Цркви. Тешко је поверовати да и према Васељенском Сабору гаје нетрпељивост, и да их тај Сабор неће подстакнути на покајање.

Не треба се плашити за судбину нација у оквиру таквог, аутокефалног уређења Цркве у Америци. Црква охристовљује националне посебности. Срби ће славити славу, Руси имена... Срби ће певати Косову, Руси Неву... Али ће у оквиру заједничке Цркве заједно боље осећати проблеме својих нација у постојбини. Дакле Православље у Америци не мора, добивши аутокефалност, постати анационално, како то планери новог светског поретка желе. Напротив, оно може бити мултинационално, што у односу на једнонационалну Цркву јесте корак према речи Апостола којом објашњава суштину крштења и Духа Цркве: „Јер умријесте и ваш је живот сакривен са Христом у Богу... И обукосте се у цовога (човјека), који се обнавља за познање, према лику Онога који га је саздао, гдје нема Јелина ни Јудејца, обрезања ни необрезања, варварина ни Скита, роба ни слободњака, него је све и у свему Христос.“ (Кол. 3, 3. 10. и 11.). Ако многи и не могу да прихвате истину да у Цркви странствујемо овом греховном свету као цова, Православна нација, нека прихвате чињеницу да Црква може бити истовремено и Црква Руса, Срба, Грка и др. и да Црква може и тако да охристови националне особине тих нација, и да их сачува. Казати: - Ја сам, по дару Божијем, Православац. То је истина, сада и у векове векова.

Таква, мултинационална Црква би требало да буде у стању да научи и друге народе и да их крсти. У Америци Православци су у мањини. Многи народ осећа раздуховљеност, и немоћ пред данашњим „лудим“ животом. Отуда и дрога, и секте и др. Црква мора помоћи тим људима. Шта каже Апостол: „Исусу Христу Господу нашем... Кроз којег примисмо благодат и апостолство, да ради имена његовог приведемо у послушност вјере све незнабошце,

међу којима сте и ви позваници Исуса Христа.“ (Рим. 1, 4. 5. 6.). Дакле и благодат и апостолство служе да се неправославни крсте. Мултинационална Црква више има могућности, па и слуха, да одговори овом императиву.

Овде би се рад и завршио, да није настојања Цариградске Патријаршије.

ИЗАЗОВ ЦАРИГРАДСКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ - ШАМБЕЗИ 1993.

У Шамбезију - Женева одржан је, од 7. до 13. новембра 1993. године, скуп, који је требало да послужи као припрема за Васељенски Сабор. На том скупу је усвојен текст „О Православној Дијаспори“. Како је такав текст могао бити усвојен, остаје тајна. Али је чињеница да тај текст, по ономе што пише, није припремни текст, није маркирање питања којима Свети и Васељенски Сабор треба да поклати пажњу, већ је у односу на постојеће стање, у Дијаспори, то конститутиван акт. Донела га је III Међуправославна припремна комисија.

Да би се схватила сва „православност“ онога што ова комисија припрема, навешћемо текст у целини, онако како је објављен у часопису „Држава“ (Београд, година IV, број 39, 40) у чланку „Шта хоће Цариградска Патријаршија“, на страни 4.

„Православна Дијаспора“ - усвојени текст

1) Области у којима ће се у првом стадијуму образовати Епископски Сабори, одређују се како следи: I Северна и Централна Америка, II Јужна Америка, III Аустралија, IV Велика Британија, V Француска, VI Белгија и Холандија, VII Аустрија и Италија, VIII Немачка. Епископи Дијаспоре, који су настањени у Дијаспори и имају парохије у више области, биће чланови Епископских Сабора тих области и наставиће да врше своју јурисдикцију над свим постојећим парохијама које нису обухваћене горе наведеним областима.

2) Нацрт правилника, који ће бити припремљен од Секретаријата за припрему Светог и великог Сабора, према одобрењу, од свих чланова, компетенција, биће састављен на основу одобреног, од III Међуправославне припремне комисије, текста (параграф 2 г) с позивањем на већ постојеће узоре Епископског Сабора и у оквирима православног канонског предања, а о томе ће одлуку донети IV Просинодска свеправославна конференција која предстоји да се састане.

3) Овим саборима, који ће се образовати после одлуке IV Просинодске свеправославне конференције, ставиће се у дужност да до детаља заокруже Нацрт правилника њиховог рада, и примене га пре сазива Светог и великог Сабора. У том стадијуму примене предлози на Епископским Саборима, било би пожељније да изражавају ако је могуће, једногласје чланова, а у недостатку једногласја, предлози се усвајају већином гласова.

4) Председници Епископских Сабора сазивају и председавају свим Саборима Епископа њихових области (литургијским, пастирским, управним итд.) О питањима општијег занимања, која по одлуци Епископског Сабора захтевају свеправославно суочавање, његов председник референте Васељенском Патријарху ради даљег поступка сходно ономе што свеправославно важи.

5) Православне Цркве се обавезују да не предузимају поступке који могу да штете горе описаном ходу ка каноничком решењу питања Дијаспоре, укључујући и стварање нових, поред већ постојећих, епископија у Дијаспори. Напротив, Цркве о којима је реч, у свом својству као мајке Цркве, чиниће све што је могуће у циљу олакшања посла Епископских Сабора и васпостављања нормалног канонског поретка у Дијаспори.

У последњем одељку (5.) овог текста, тврди се да он описује ход ка каноничком решењу питања Дијаспоре. Тај ход је подељен у стадијуме, и премда се већ у првој реченици, првог одељка, помиње „... у првом стадијуму“, из садржаја текста, не види се шта би се у другом стадијуму, пројектованом моделу могло суштински ново додати. Из трећег одељка се види да модел, управо овакав, би требало да заживи пре Светог и великог Сабора. Да ли да посумњамо у постојање другог, квалитативно новог, пресображавајућег у канонски поредак, стадијума?

Из првог одељка текста читамо да је Дијаспора подељена у два дела. Први део је организован (по ком критеријуму?!) у осам области, које ће имати своје, свака понаособ, Епископске Саборе, који ће, по четвртном одељку, имати власт у литургијским, пастирским, управним, и др. црквеним пословима, који у пуноћи сачињавају јурисдикцију, над својим областима. Дакле, организује се осам дијецеза. Други део Дијаспоре, није такође ни поменути. За тај део се каже да се јурисдикција над Парохијама тог, неспоменутог, дела Дијаспоре, има вршити од оних Епископа, као и до сада.

У првом одељку већ налазимо две нецрквено-канонске установе. Прво, формирати црквену (саборну) област, и њеном, такође новоформираном, Епископском Сабору установити

јурисдикцију над том облашћу, може само онај црквени Сабор, који већ има власт у тој области, или, такође црквени, Помесни или Васељенски Сабор. Међуправославна припремна комисија није компетентна за то. У конкретном случају, то значи већином гласова **заступљених** Цркава и Аутономија, ући у питања унутрашње јурисдикције аутокефалних Цркава. Намерно не користимо израз „сабраних“, јер у комисији не долази до сабирања, нити се ту пројављује црквено Јединство, па ни власт. Отуда се и може десити прегласавање. Откуда право, или власт III Међуправославној припремној комисији да врши утицај у јурисдикције аутокефалних Сабора? И друго, канонска је бесмислица, да се један Епископ (са својом Црквом, Парохијом) истовремено броји и сабира у две Цркве, у два Сабора, у две дијецезе. То је већ истакнуто. А управо то предвиђа овај текст: „Епископи Дијаспоре, који... имају парохије у више области, биће чланови Епископских Сабора тих области...“! Ово је, са црквеног гледишта, неразликовање Тела Господњег.

Зар је то непознато најбогољубивнијим Епископима, члановима комисије? Или је и то индикатор нечег другог?

Одузимајући доминантним Црквама јурисдикцију над продуженима у Дијаспори, комисија је образовала црквене области по територијалном принципу, од постојећих Парохија. Али она није узела себи за право да територијално разграничи Парохије, које се помесно преклапају. Тако да стање – руски и српски Епископ, разграничени национално и припадајући разним јурисдикцијама, у једном граду, поприми тежи, анархистичкији облик – два домаћа Епископа у једном граду. Ово је, са црквеног гледишта, раскол.

Како је такво стање неодољиво, то ће први посао Епископских Сабора бити управо територијално раздвајање (делење) Парохија. Зато што је то и оставила у надлежност Епископским Саборима појединих области, комисија, наравно, оставља нетакнуте Парохије, чије се области протежу на више области, а њихове епископе чини истовремено члановима више Епископских Сабора, више области.

Комисија, даље, у трећем одељку, одређује да „у том стадијуму примене, предлози на Епископским Саборима... у недостатку једногласја... се усвајају већином гласова...“!

Ово је важно!!! Јер ће се, у том првом стадијуму, десити Парохије. И то надгласавањем. А у том је предност тзв. Цариградског Блока, тј. Епископа махом Грка, из старих дијецеза, цариградске, антиохијске, александријске и др. Стање на терену је такво да је про-грчких Епископа највише. Зато, даље, у тексту пише, у петом одељку: „Православне Цркве се обавезују (?) да не предузимају... стварање нових, поред већ постојећих епископија у

дијаспори." Ове речи се односе само на онај део Дијаспоре, који је обухваћен поменутиим областима, с циљем да се не ремети однос броја Епископа Грка и не - Грка.

Надгласавање у Цркви је „новаштина“ страна Духу Цркве. Дух Цркве је у пројави Истине. „Ако се два од вас сложе на земљи у било којој ствари за коју се узмоле, даће им Отац мој који је на небесима. Јер где су два или три сабрана у име моје, ондје сам и ја међу њима.“ (Мат. 18, 19. и 20.). Господ Исус Христос се, дакле, пројављује у Сабору сложне браће, а никако несложне, оне која се надгласавају. Такви, који се надгласавају, узалуд се моле Оцу за оно за шта су се надгласали.

Тешко је очекивати, због још присутне слабости људске, да се увек постигне потпуна сагласност свију Епископа. Стога 6. канон I Вас. Саб. одређује;

„... Али, ако се због особите наклоности к противпости, успротиве два или три једнодушном избору, који је уз то разложит и по правилу црквеноме, нека има превату глас већине.“

Дакле, може се десити да неки (познатан број, „два или три“) од Епископа буде против. Али против чега? Против једнодушного избора осталих, који је уз то разборит (дакле, не било какав), и по црквеноме правилу. Да се у Цркви не одлучује тек већином гласова сведочи и 14. канон Ант. Саб. одредбом да у случају „да су епархијски Епископи различитог мјесца“ треба позвати Епископе из суселне епархије, и са њима „сумњу раздријешити“. Сумњу у разложност одлуке, треба уништити, а не, демократски, пребројати гласове. Наредни, 15. канон Ант. Саб. истичући врлину једнодушности, одређује да се на одлуку донету сагласношћу свих у Сабору не може бити изјављивати жалба.

Цео други одељак текста је посвећен Нацрту правилника за рад Епископских Сабора, који морају бити „у оквирима православног канонског предања“. Овај Нацрт до детаља треба да заокруже сами Епископски Сабори, који по њему допније треба и да радс. Међутим, у тексту (треће поглавље) већ је прејудиицирано питање усвајања предлога. И то на неканонски начин – прегласавањем. Додуше, каже се: „У том стадијуму примене...“. Као да се дозвољава Епископским Саборима да у некој другој фази другачије одлучи. Међутим, надгласавање је донето у интересу „Грчког Блока“, и то не само због дељења Парохија, него и свих других послова. Мало је вероватно да ће се онај који је фаворизован надгласавањем, (јер се и одлучивање о другачијем, има извршити надгласавањем), истог одређи.

Како онда поверовати у поштовање канонског предања, када се оно већ на првом кораку крши! Да ли ће се нпр. при деоби Парохија поштовати воља оних Епископа, који држе односне области у власти, како то предвиђају 98. и 120. канон Карг. Саб.? Или ће се и прско њихове воље (противљења) прећи „демократски“?

У истом (3) одељку се предвиђа да се дијаспоре образују и Правилник примени после IV Просинодске свеправославне конференције, а „пре сазива Светог и великог Сабора“. У овој одредби и јесте њен конститутиван карактер. На много питања текст не даје одговор. На пример, како се третира Православна Црква у Америци. Али, зато, одређује да се све измене у Дијаспори имају извршити пре сазива Васељенског Сабора! Зашто? Зашто пре сазива Васељенског Сабора? Да ли је каква неодложна хитност у питању? Није. И чему, онда, Васељенски Сабор? Чему, ако може комисија, конференција, или симпозијум Епископа да у животу преуреди јурисдикцију над Дијаспором? Управо зато што не може! Зато се жели на овај (безакони) начин, створити „стање де факто“, које би Васељенски Сабор својом влашћу потврдио, озаконио. Али то неће проћи. Јер, чак и ако би Васељенски Сабор и потврдио све што је III Међуправославна припремна комисија организовала, то не би имало важности. Јер, Васељенски Сабор није у окупљању Епископа, макар и све васељене, већ је он у саборавању тих Епископа и Светог Духа, па и одлуке његове морају садржавати светињу у коју су свети одувек веровали, и предали нам је путем канонског предања. Озакопити нешто, што је постало безаконим путем, и што је у себи безаконно, свакако није могуће уз благодат Светога Духа, па такво предузимање у Цркви нема значаја.

Знају и најпобожнији Епископи, чланови комисије, да се Свети Дух не да купати. Зашто се покушава сврпеним чином, прејудиицирати одлука Васељенског Сабора, и тиме га, заправо, заобићи?

Можда се одговор налази у анализи ставова четвртог одељка текста. Ту пише: „О питањима општијег значаја, која по одлуци Епископског Сабора захтевају свеправославно суочавање, његов председник реферирне Васељенском Патријарху ради даљег поступка сходно ономе што свеправославно важи.“ Нажалост, у овом тексту, помињање „Канонског предања“, „Свеправославног важења“, или „Канонског поретка“, изазива подозрење. Што се тиче наведеног става, прво ваља рећи да обавеза реферисања цариградском Патријарху није никада постојала. Тај Патријарх је због положаја свога града у Империји удостојен части да буде уз

римског Епископа, тј. одмах из овога. А тада, и још задуго, у власти није био први ни у својој дијецези (**3. канон II Васељенског Сабора**). Поставши први Епископ своје дијецезе, он је и даље у части био иза римског Епископа. У то доба, никоме није падало на ум да о јересима нпр. реферирате римском Епископу.

Одакле власт цариградском Патријарху да му се реферирате, и посебно да он одлучује о даљем поступку? Да ли је Стамбол још увек царски град? Да ли та Патријаршија има највећи број епископија, или највише верника, или најбројнију нацију? По чему да баш цариградски Епископ, а не неки други, ужива то право. Јер свеправославно важи: „Сваки у свом трону је јачи од других“ (**Ап. Синт. IV, 413.**). Сваки је јачи, али само у свом трону. Изван њега, сви су исти, нема јачег у власти. То је старо питање апостола Господу: „Ко је први између нас“. Нико!

Зашто се текст цариградског Патријарха зове васељенским. Сваки је патријарх васељенски. А овај назив је цариградски себи присвојио без канонске потврде. Истица је да му назив нје оспораван, јер је увек схватао у смислу части. Употреба тога назива у контексту цових, неканонских власти, па још и без канонске пазнаке - цариградски, то је тешко нарушавање онога што свеправославно важи, јер имплицира да остали Патријарси нису васељенски, и нису равноправни и као да оправдава установљење тих власти. А, у случају да се римокатолици обрате црквеном јединству, како би се звао Епископ римски? Надвесељенски? И да ли ће тада римски Епископ примати реферисање васељенског Патријарха, и одлучивати о даљем поступку?

Текст предвиђа да даљи поступак има бити сходно ономе што свеправославно важи. По овоме, цариградски Патријарх би могао да бира да ли да сазове Помесни или Васељенски Сабор. Могуће је чак и да упутити посланицу свог дијецезалног Сабора, осталим дијецезалним Саборима, да је они потврде, или оспоре. Овако се пројављује глас Једне, Саборне Цркве. То је оно што свеправославно важи, тј. што је у сржи Православља одувек.

У историји Православља познат је и тзв. Ендимуса Сабор, тј. Сабор тренутно затечених Епископа у Цариграду. Он потиче из времена средњовековне окупације хришћанских земаља од стране исламских народа, када је између дијецеза комуникација била отежана и сазив правог Васељенског Сабора није био могућ, а указала се потреба да се реше питања од општег значаја за Православље. Овај Сабор је потекао из историјске нужде, али је неканоничан и нецрквен! Сачињавали су га Епископи, који би се из било ког разлога затекли у Цариграду, који су законито

постављени, и који нису црквеном влашћу одлучени, или свргнути. Сабор (канонички) није сабор Епископа као личности, већ је то Сабор дијецеза, којих су Епископи представници. Ово сабирање Црква и даје Сабору власт да његове одлуке, ако су једнодушно и расудно донете, буду извор права. Представљање дијецезе на Сабору јесте оно, у смислу 34. канона Ап. што је важно за сву дијецезу, и ни првостолни епископ не сме да се прими представљања на Сабору „без приволе свију“. Зато 11. и 13. канон Апт. Саб. предвиђају од свих потписану грамату, да се види да тај не поступа самовољно. Епископи Ендимуса Сабора по правилу нису имали такве грамате и нису били представници својих дијецеза. Тако, овај Сабор не представља сабирање дијецеза, Црква. Он је Сабор Епископа као личности, и то личности са благодаћу епископства. Ипак, Црква је увек литургијски Сабор.

Извор права у Цркви може бити само одлука литургијског Сабора (Сабора дијецеза) било да она потиче од тог Сабора, било да Сабор оснажује црквени обичај, било да озакоњује мишљење св. Отаца.

(Могуће је Ендимуса Сабор сматрати Епископским Сабором Цариградске дијецезе, па коме као гости учествују страши Епископи, који се затекну у Цариграду у време Сабора, да би својим благоверијем помогли у раду Сабора. Ако због тешких прилика и отсуством од правила о обавезном звању страши Епископа од страши Сабора (**13. канон Апт. Саб.**) и обавезном писменом „допуштању“ од страши његове Цркве (**23. канон Крт. Саб.**), тада би Ендимуса Сабор био литургичан, јер би био Сабор Парохија, али само Цариградске Цркве. Његове одлуке би важиле само за ону Цркву, чију литургичност пројављује, а то је Цариградска. Гостујући Епископ не представља своју Парохију, (јер се оне могу сабирати само у својој дијецези), нити своју дијецезу. Он само својим благоверјем помаже у раду туђег Сабора. Стога је лишено ваљаности, чак и овако посматрано, инсистирање да Ендимуса Сабор, будући литургичан, и будући да су у његовом раду учествовали Епископи из других Цркава, буде свеправославан извор права, иначе, Цариград руши догму о једнакости Цркава.

Одлуке Ендимуса Сабора нису никад саме собом важиле као извор права у Православљу, него тек када и ако, буду усвојене од епископских Сабора дијецезе. Но, не треба због тога умањивати значај, који је за Цркву имао овај Ендимуса Сабор, у своје време. Ако он није имао литургичност, његове одлуке су се најчешће одликовале Православном расудношћу, те су их помесне Цркве са

радошћу примале. Али не увек. О своме оном свечочи 7. члан, под в. Устава С.П.Ц.

Дакле, одлуке Ендимуса Сабора нису оно што свеправославно важи, а сама потреба за сазивањем истог Сабора је проишла. Ко би, и зашто би, данас у доба развијених средстава комуникација и саобраћаја сазивао Сабор, црквено, и без обавезујуће снаге? Можда онај, ко жели да докаже супротно. Онај, чијим је постојањем Комисија усвојила овакав текст, у чију корист се уводи надгласавање, коме се реферише, коме се дају овлашћења... Онај, који је сазвао, недавно Ендимуса Сабор и њиме судио (!) Јерусалимског Патријарха. Судити, значи унапред предпоставити да ће пресуда морати имати дејство. На страну питање ко има право да суди Патријарху. Овде сами чин суђења јесте покушај да се докаже да одлуку Ендимуса Сабора убудуће треба обавезно поштовати, и да је Ендимуса Сабор општеправославна, да њиме Једна Црква изражава свој глас. Од овога се и анђелима диже коса на глави.

Овим текстом из Шамбезија Дијаспора се ставља под власт Цариградског Патријарха. У пословима од важности за саме области, из првог одељка текста, спроводиће се „политика“ већице (Цариградског Блока). У пословима „од општијег занимања“ спроводиће се иста „политика“ злоупотребом Ендимуса Сабора на којој ће доћи они Епископи који ће бити путем телекса позвани.

Давање Цариградском Епископу првенство власти над Дијаспором, и злоупотреба Ендимуса Сабора, као историјске појаве, имају исто значење.

Наиме, то је овај први степен, из текста, разобличен, тако да се види и други степен, о коме текст ништа не говори. У другом степену ће се Цариград прогласити за Православни центар власти. Наравно, ако први степен „прође“!

Стварање једне „свеправославне институције“ - Синода који би имао власт да се умеша у црквене послове аутокефалних Цркава (да суди Патријархе, или да прима апелације, или друго шта), или да одређује међуцрквену комуникацију, како се то предвиђа четвртим поглављем текста, значи изгубити Саборну Цркву. Јер је саборност у правилном, живом односу једнаких делова (Црква је једна - Цркве су једнаке), а не у институтционалном повезивању делова.

Стога, текст који је усвојен у Шамбезију треба одбацити!!! На Васељенски Сабор какав припрема Ш Међуправославна припремна комисија не треба ићи !!!

Жељко Которашић

лична библиотека
арх. Наум

Протопресвитер Јован С. Романидис

„НОВА УНИЈА“

О-КАТОЛИЧКИХ

ља на Солунском
ва Романидис, који је
ом (Монофизитском) и
у доказује неоснованост
зних цркава и Ватикана,
17-24 јуна 1993. год. у
све Јерусалима, Србије,
одбили су учешће у том
акт.

них цркава: Цариградске
ијаршије, Антиохијске
Румунске Патријаршије,
ркве.

зних цркава, с једне стране,
су пакт познат под именом
а савременим трагањем за
овога пакта су саставили
авних и римо-католичких
рајем јуна 1993. године. Пет

1. Тако-звани раскол

У позадини овога пакта стоје специјални римо-католички експерти који добро познају савремена историјска истраживања у вези с војно-политичким околностима „раскола“ (1054. године), на

¹ Види о томе: На бранику Православља, „Свети Кнез Лазар“, година II. бр. 1(5), 1994. г. стр. 11-26.

који су се ипак учесници заседања у Баламанду у одређеним случајевима позивали. Православни делегати у Баламанду сагласили су се са римо-католицима тиме што су прихватили латинску пропаганду да се 1054. године десио само „раскол“ (и тиме су прихватили заблуду и тумачење римо-католичке цркве да се Црква тада тобоже „расцепила“ на два дела - а у ствари је Римо-католичка патријаршија отпала од Православне Цркве).

На жалост, такво тумачење трагичног догађаја из 1054. г. одавно је заразило многе православне школе.

Још горе се десило, да овај споразум преврћа чињеницу да су почев од VII века, франачко-латински епископи добијали своје апостолско прејемство само на Западу (у Француској, Немачкој, Енглеској, Италији и Шпанији) прекинувши на тај начин своје апостолско прејемство и заједницу са православним западно-римским својим претходницима. Већ 794. и 809. године ови франачко-латински епископи осуђивали су источне римљане („Византијце“) за „јерес“. То је примећено још 260 година пре такозваног раскола 1054. године. У периоду 1008-1046. године франачки полуварвари завршили су процес истеривања православних римских епископа из папских области око Рима и заменили их својим бискупима германског порекла.

Полатињени франачки освајачи Запада, док су још били варвари и незналице, као јеретици („филиоквисти“), гонили су источне римљане („Византијце“) већ у VIII веку. Тада су римски папе још били православни и изражавали су своје незадовољство против франачких јеретика, али нису их смели јавно да осуде за јерес бојећи се њихове одмазде. Најзад, представници римског папе су узели учешће у сабору 879. године у Цариграду који је осудио франачке јереси иконоломства и лажне догме „филиокве“. Међутим, јеретици нису изричито названи по имену због бојазни од одмазде.

Римски патријарси (папе) негде око 850. године почели су да врше притисак на франачке освајаче, захтевајући од њих да се држе опште прихваћених цивилизованих правила понашања. Али ти покушаји римских папа нису успели. Полатињени Франци одговорили су на то свргавањем папа, епископа, игумена замесњујући их својим кандидатима. Они су наставили ту политику свргавања и уништавања у земљама које су освојили (Северна Италија, Немачка, Енглеска, Јужна Италија, Шпанија, Источна Европа, Блиски Исток).

И у то давно време, и у каснијим вековима, убачени франко-германи на престо папски и у седишта осталих епископа, једва да су

знали прост латински језик, и као необразовани пису учили своје вершке очишћењу душе и просветлењу срца кроз обожење по благодати од Господа. Они до дана данашњег држе се неке магијске теорије о апостолском прејемству. Пажалост, та теорија (да је најважнији подир у обреду хиротоније а не сама садржина апостолске вере) била је прихваћена од многих православних теолога за време какашних реформи императора русијанског Петра I. Та неправославна теорија послужила је као основа и за Баламандски пакт.

Значи, овај пакт одбацује или преврћа горе наведене историјске чињенице и слесно прихвата франачко-латинску верзију такозваног „раскола“ из 1054. године (за православне те године је Римска патријаршија отпала од Православне Цркве, јер Црква се не може разделити него се од ње може отпасти). Зато ће и православни и неправославни историчари који су већ раније разоткрили латинску заверу о тобожном „расколу“ назвати текст Баламандског пакта у најмању руку парадоксалним.

II. Еклизиологија

Потписници пакта у Баламанду као противници православног тумачења Светог Писма, засновали су своју лажну еклизиологију на нетачном, римо-католичком тумачењу 17. главе Евангелија од Јована, где се Господ - као Првосвештеник - моли за Цркву. Овде се Богочовек Исус Христос моли за учеснике своје и наследнике њихове, да буду обједињени созерцањем Његове славе, и то још овде на земљи као истински чланови Његовог Тела - Цркве, која је основана на Педесетницу, када се Божанска Слава Христа почела да шири као оган просветљења и прослављења на све потоње свете.

Апостоли су већ доживели нестворену славу Исуса Христа и пре Педесетнице када још нису били чланови Његовог Тела, - Цркве. Обожење, које је сишло на Педесетницу, сачињава језгро историје Цркве. Молитва Господа Исуса Христа у 17. глави Евангелија од Јована говори о ваплоћењу и испуњењу Његових пророчанстава и обећања, што је још конкретније поменуто у 13. и 16. глави Евангелија од Јована. Без те две поменуте главе не може се тачно разумети светоотачко тумачење Христове молитве у 17. глави. Та молитва се не односи на јединство чланови Христове Цркве са оним људима који нису постигли стање очишћења, просветљења и обожења (јер нису унутар Цркве), али се претпоставља да и они касније уђу у то стање. Чудно је кад

неправославни тврде да се 17. глава Евангелија од Јована може примечити на цркве и вернике који немају појма о православном учењу о обожењу, још у земаљском животу.

Текст Баламандскога пакта прихватају они највиши православни верници, који сматрају да су они већ аутоматски чланови и „сестринске цркве“, јер мисле да је православна Црква „сестра“ римо-католичке „Цркве“. Такви највиши верници упали су не само у своју сопствену клопку, него и у клопку II. Ватиканског концила који је једнострано, на своју руку, признао ваљаност светих тајни Православне цркве.

Другим речима, православни делегати у Баламанду упали су у двоструку клопку, јер су они са своје стране признали католичке сакраменте, и ако за то нису били оцуномоћени, јер суд о таквим важним стварима може довести једино сабор Православне Цркве. Говорити, да су католички сакраменти истински (као наше Свете Тајне), потпуно је неприхвативо, јер римо-католици свесно одбијају, да је срж апостолске традиције учење о обожењу верника већ у земаљском животу. Зато је овај пакт парадоксалан.

Званично латинско учење о сакраментима је не само неправославно, но и анти-православно. По том питању чак се и многи протестанти слажу са православнима да је од Бога дата благодат **цестворена**. Међутим, Ватикан се до данас није одркао своје јереси, према којој је благодат **створена**.

III. Више нема потребе за унијом старог типа

Па жалост и срамоту, предложени текст „ватиканција“ у Баламанду, са јеретичком еклизиологијом, био је прихваћен и од многих присутних православних делегата. Тај текст указује да римокатолици данас схватају унију само као прихватање латинског догмата о нашеству (то их једино интересује).

За време II. Ватиканског концила шведски „Нју-јорк тајмс“ на првој страници објавио је, да је „раскол“ између православне Цркве и Ватикана превазиђен. То се десило зато, што су римо-католици схватили скидање анатеме из 1054. године, као скидање и забране на узајамно причешћивање Светим Даровима, иако је Цариград 1965. г. само скинуо анатему². Међутим, Латини хоће да нас предухитре говорећи, да признање ваљаности православних тајнстава од

² И то „скидање“ анатеме патријарх Атинагора је учинио на своју руку, и неосновано, будући да Рим није уклонио узроке који су до анатеме 1054. г. довели. (Прим. уред.).

стране Другог ватиканског Концила, аутоматски повлачи са собом и „интеркомунију“ (узајамно причешћивање). Таква изјава Ватикана дала је могућност римо-католицима да траже причешће и у православним црквама, а и да ми идемо код њих. (Отуда неприхвативи спој речи; „Евхаристијско гостопримство“).

Патријарх јерусалимски Диодор

Нажалост, многи православни клирици су се одrekli древнога учења да Евхаристија (као и друге Свете Тајне), не постоји изван Православне Цркве, јер су постали формалисти и екуменисти, па не желе да одбију римо-католике који дођу код њих на причешће.

Сада, на основу Баламандског споразума, може се очекивати један корак даље у офанзиви Ватикана на Православну Цркву:

подстицање римо-католика и унијата да долазе на причешће у Православне цркве.

Главни издајнички акт православних представника у Баламанду састоји се у томе да су признали ваљаност латинских сакрамената. И на тај начин, ватиканска пропаганда сада лако може да шири лажну представу, да ми православни само из мржње не дајемо римо-католицима причешће и не саслужујемо са њима.

Може се десити да ће Папа дозволити да неке унијатске парохије пређу у јурисдикцију неког православног Епископа. И наглашаваће се реципроцитет (да православни прихвате унијатске клирике у постојећем чину). Иначе, православље ће бити приказано као шивинистичко и непријатељско према сабраћу хришћанима других конфесија, јер им ускраћује Причешће Светим Даровима.

Светски савет цркава у Женеви упутио и са великим успехом шири такву негативну слику о Православљу још од времена Екуменске конференције 1975. године у Најробију.

Уколико је Баламанд у суштини продужетак II. Ватиканског концила, сада и нема за римо-католике потребе за класичном унијом, јер испод жита „православни теолози“ прихватају њихове догмате - зато је Православље сада у тешком положају када мора да одбије римо-католике и унијате од Причешћа.

Према потписаном пакту у Баламанду, Свете Тајне су ваљане без обзира на то да ли их обавља свештеник који признаје 7 Васељенских Сабора или 22 латинска концила.

IV. А сада ми постављамо питање

Да ли ће догмати Светих отаца Цркве бити искоришћени за заштиту од „доктора теологије“ из Баламанда и за пастирско руковођење ка духовном очишћењу, просветлењу срца и обожавању прослављењу, - или не?

*„Православна Рус“ бр. 13 (1514), 1/14 јула 1994. године.
Са руског превео О. Б.*

ПРАВОСЛАВНИ ПАПА НА ПОМОЛУ!

КРАТАК ИЗВЕШТАЈ О РАПОРТУ МИТРОПОЛИТА ДАМАСКИНОСА ЖЕНЕВСКОГ О ПРЕДЛОЗИМА ПОМЕСНИХ ЦРКАВА ЗА ОРГАНИЗАЦИЈУ ДИЈАСПОРЕ¹

Послали су дописе: Цариградска, Александријска, Антиохијска, Руска и Румунска Патријаршија, као и Грчка и Пољска Црква.

Додатне примедбе послала је Руска Црква, а додатни текст послала је Румунска Црква.

Цариград оцењује ситуацију у Дијаспори као „привремену и изузетну ненормалношћу своје природе...”

Антиохија тврди: „Јединство Православља у разним пределима Дијаспоре постаје неопходност ради очувања чистоте Цркве и јачања православног сведочења.”

Према допису Руске Цркве „Питање дијаспоре прети јединству Православља, баца сумњу и помрачује саме еклисиолошке основе.

¹ После III (Међуправославне припреме Конференције за Васељенски Сабор у Шамбенију новембра 1993. године и потписаних одлука о Православној Дијаспори, неке Православне Цркве су доставиле у центар Васељенске Патријаршије у Женеви своје ставове и мишљења по том питању.

На основу тих извештаја, митрополит Женевски Г-н Дамаскин (Цариградска Патријаршија), сачинио је овај свој „рапорт” на око 50-ак страница, чита га и дели онда по свету (Америка, Француска итд.) где иде у циљу добијања мишљења за ставове Цариграда.

Овај кратки извештај из тог опширног „рапорта” митрополита Дамаскина, добили смо из Париза, и објављујемо га, како би се наша црквена јавност упознала са свом озбиљношћу овога проблема, а и да би СПЦ могла заузети свој став по том питању, јер не можемо остати по страни, будући да је проблем Дијаспоре горући проблем и Српске Цркве. Уколико се ништа не предузме да се зло сасече у корену, лако се може десити да ускоро имамо нову шизму у Православној Цркви. Бојати се да други Рим увелико корича стопама несрећног првог рима. Да не да Бог да га сусстигне. Истина је да Цариграду треба помоћи, јер много страда, али не повлађивањем у његовим палистичким претензијама. (+ Артемије).

Само по себи, по својој суштини и историјском настанку, то питање није носило и не треба да носи оне тужне последице и компликације које су настале због немотивисаних и једностранних претензија Цариградске патријаршије.”

Грчка Црква сматра да је то „комплексно канонско питање, зато што су де-факто нађена решења израз једне нове концепције канонског предања (...) То је исто и реални црквени проблем, је се нађена решења одржавају само захваљујући неправилним, једностраним или чак произвољним интерпретацијама појединачних светих каиноа.”

Руска Црква сматра: „Решењем IV Васељенског Сабора, јурисдикција Васељенског патријарха се односи само на дрвине округе Понта, Азије и Тракије, као и на „поменуте варварске народе” и не тиче се Православне дијаспоре у западној и северној Европи, северној и јужној Америци, Африци, Азији и Аустралији.”

Коментар митрополита Дамаскиноса: „... јасно је да се тражи од Васељенске патријаршије не само да се одрекне од Православне дијаспоре у ЦЕЛОМЕ СВЕТУ, КОЈА ЈЕ САДА ПОД ЊЕНОМ ЈУРИСДИКЦИЈОМ, него и да допусти могућност да то одрицање проистиче из царјеваца 28. канона IV Васељенског Сабора, на основу кога пак Васељенска патријаршија заснива, између осталог, своја канонска права на дијаспору у целоме свету.”²

² Интересантно је да митрополит Дамаскин тако смело тврди да је „православна Дијаспора у целоме свету сада под јурисдикцијом Васељенске патријаршије”, не трудећи се да нас обавести, од каде је то тако, нити у чему се та „јурисдикција” до сада, на и данас, пројављује. Када би то било тачно, онда читавог оног спора не би ни било, јер би стање Дијаспоре било у „канонским оквирима” на опште задовољство Цариградске патријаршије. А да се таква тврдња неосновано покушава базираи на 28. канону IV Васељенског Сабора, показује најбоље сам текст овога канона, кога у целини доносимо, према Никодиму Милашу:

Правило 28. Светог Четвртог Васељенског Сабора Халкидонског:
„Свијсдећи у свему установама светих отаца и уважавајући сада прочитано правило сто педесет најбогодубавнијих епископа, сакупљених на сабору у царском Цариграду, новоме Риму, за кријеме бившега цара добре успомене великога Теодосија, исто и ми одлучујемо и установљујемо у погледу повластица најсветије цркве истог Цариграда, новог Рима; јер су и пријестолу старог Рима они правично даровали повластице, пошто је исти град владајућим био. Пак свисрећи истоме разлогу, сто педесет најбогодубавнијих епископа признали су једнаке повластице и најсветијем пријестолу новог Рима, разложито просудивши, да град, који је удостојен цара и сената, и који ужива једнаке повластице староме царском Риму, удигнут буде и у црквеним пословима као онај и да буде други послије њега. Према том, сами митрополити понтијске, азијске и тракијске области, а тако исто и епископи иноплеменика у речним областима, биће постављани од реченог најсветијег пријестола најсветије цариградске цркве; то јест, сваки ће митрополит речних области са епархијским епископима постављати епархијске епископе, као што је у божанственим правилима прописано, а митрополите речних области као што је казано, постављаће цариградски архиепископ, пошто се по обичају изјасне сутласни избор, и о истоме он буде изјаснен.” (Никодим Милаш: „Правила Православне Цркве с тумачењима” - књига I, стр. 390, издање Н. Сад, 1895. године). (Прим. уредништва).

На тај захтев Цариград одговара, позивајући се на то исто правило: „... свака област ван одређених граница једне јурисдикције, подчињена је Константинопољској Цркви, која има на том простору канонску компетенцију и ВАНГРАНИЧНУ ЈУРИСДИКЦИЈУ. (...) сва друга подручја (ван јасно одређених граница помесних цркава) предмет су бриге и пастирске одговорности Константинопољске Цркве.”

Грчка Црква се пита да ли се ради само о уређењу дијаспоре или о целокупним односима појединачних помесних Цркава „између себе и са Екуменским престолом. У првом случају решење се може наћи у примени правог канонског предања и праксе. У другом случају решење је стварно тешко наћи, јер се питање Дијаспоре користи да би се индиректно довео у питање освећени канонски поредак православне Цркве.”

Руска Црква у вези са 2. правилом II Васељенског Сабора тврди „... Константинопољ не може да претендује на универзалну јурисдикцију над православном Дијаспором, нити на ширење своје власти на плодове мисије других цркава. Тако, 2. правило II Васељенског Сабора не може никако да послужи као основа за било какве претензије Константинопоља.”

О 28. правилу IV Васељенског Сабора Руска Црква каже: „... У сваком случају 28. правило не даје Цариграду универзалну јурисдикцију (...) Разлози, на којима се оснива 28. правило и који су довели до уздизања престоничког епископа, уопште нису постоје. (...) место патријарха у диптисима ... остало је исто и поштује се и признаје од стране свих цркава. Међутим 28. правило се уопште не бави питањем целокупне Дијаспоре и јурисдикције над њом.”

3. правило II Васељенског и 36. правило V/VI Васељенског Сабора се баве „првенством части”. 9 и 17 правило IV Васељенског Сабора „Немају везе са питањем Дијаспоре. Она само говоре о апелационом праву Цариградског троиа.”

Даље: „Најстарији спискови епархија Константинопољске патријаршије које је саставио свети Пифаније Кипарски, показују да се православна дијаспора под Цариградском јурисдикцијом није простирала ван границе империје. Варвари, који су живели на територији данашње русије очигледно нису били укључени. У почетку Руска Црква је била под Цариградском јурисдикцијом не по 28. Халкидонском канону, већ по првом правилу, по коме новобраћени народи зависе од мајке-Цркве, која их је обратила у хришћанство.”

Румунска Црква сматра: „право сваке аутокефалне цркве да се брине о сопственој Дијаспори је природни израз једнакости о праву свих православних, аутокефалних цркава, без обзира на њихову величину, древност или место у дигтисима. (То право је основаца на јеванђелском духу и на канонској традицији Православне Цркве. (...) у 28. канону ... пије реч о универзалном праву на Дијаспору.”

Грчка Црква предлаже да се реши питање јурисдикција на основу критеријума првенства по части. Апелационо право је „Нераздвојно везано за ВРХОВНО КАНОНСКО ПРВЕНСТВО ПО ЧАСТИ Васељенског трона.”

Митрополит Дамаскинос тврди у свом рапорту да је „Национални и мисионарски критеријум материнства супротан КАНОНСКОМ критеријуму.”

Овде се намеће питање: Нису ли и древне патријаршије, и ако све унутар империје, биле дефинисане и разграничене узимајући у обзир резултате њихове мисије међу паганима? Ако је иако, онда је мисионарско (а и национално) материнство старије од канонских регула византијске империје, које су бар делимично биле везане за спољне факторе, то јест империјорску власт. Та околност је чак изричито наглашена кад се ради о Цариграду. Зар се, најзад, и данас Африка не сматра посебно блиско везаном за александрију, управо због развијања мисије те помесне цркве у Африци?

Руска Црква сматра да су у новије време Православни хришћани, напавши се у Дијаспори, остајали верни својим старим срединама, њиховим мајкама-Црквама, сматрајући своју нову постојбину за поље мисије. Сваки успех у њиховој мисији је значајно и проширење јурисдикције њихове мајке-Цркве на те новообращене хришћане.”

Румунска Црква сматра да 8. правило I Васељенског Сабора има за циљ да избегне двоструку епископску и пастирску јурисдикцију над ИСТОМ црквеном заједницом (ср. 34. правило III Васељенског Сабора) и не може се употребити, осим извештаченом, у садашњој ситуацији Православне Дијаспоре, састављене од разних етничких група. (...) Јединство православних се не испољава, само и једино, постојањем једног епископа, него оштећем и братском сарадњом разних епископа и заједница.”

Пољска Црква тврди да „свака мајка-Црква има право и обавезу да се брине о својој Дијаспори.”

Цариград тврди: „Продужити са фрагментацијом по националним, расним или језичким признацима, и тако

организовати Дијаспору, није ни пожељно ни прихватљиво, јер тако претграђава зло и расте прекор Православљу.”

Александрија сматра да Православна дијаспора припада Цариграду „осим оне, која је поникла као резултат мисије, и која припада Цркви одакле је послата мисија.”

Антиохија се залаже за брзо признавање помесних цркава свуда на западу, где за то постоје услови.

Константинопољ пак назива ђорсокаком могућност признавања „одмах или у даљој будућности, праксе свршеног чина, као што је стварање свуда антиканонских форми администрације цркава „аутокефалних” или „аутономних”.

Александрија тврди: „Постоји у Европи организована јерархија Васељенског трона, коју је тешко назвати Дијаспором. Има у тој јерархији православца који зависе од сестринских цркава источне Европе. Ови морају да следе живот организоване цркве, од више стотина хиљада верника, и који припадају Васељенском патријархату. ... јурисдикција Васељенске патријаршије је и у Америци обезбеђена. ... ни у Европи, ни у Америци, ни у Аустралији не може дакле да буде речи о новим, аутокефалним црквама. Те географске територије припадају црквено Васељенском патријархату, и треба да буду сачуване за њега.”

Руска Црква предлаже: „... свети и велики Всеправославни Сабор објашњава да ни једна од светих Православних (аутокефалних), локалних Цркава нема посебну јурисдикцију, ексклузивну и универзалну над целом Дијаспором. (...) Православне Цркве у Дијаспори... треба да се постепено претворе у нове локалне Цркве, које би добиле аутокефалију (или у почетку аутономију) од мајки-Цркве и признање од осталих сестринских Цркава.”

Што се тиче Америке Руска Црква предлаже, да се призна митрополија и да се да аутокефалија Грчкој архиепископији, па да се оне споје у једну Цркву, укључивши и све остале православне у Америци (или бар већину).

У Европи пак треба, према Руској Цркви, основати епископску конференцију, са великом унутрашњом аутономијом, која би бирала свог председника и извршне органе, а чији би епископи и даље зависили од мајки-Цркава.

Румунска Црква сматра да: свеправославни консензус, потребан за будући Всеправославни Сабор, треба да има у виду актуелну и конкретну фазу у животу Дијаспоре. Тај консензус ће се продубљивати на даље по мери јачања заједничког вршења одговорности и саглашавања Православних аутокефалних Цркава између себе и у њиховој заједничкој бризи о Православној

Дијаспори и о заједничком православном сведочењу ван њихових традиционалних граница."

Грчка Црква предлаже:

„А) применити на велика подручја (Америка, Европа, Аустралија, Азија) или чак на државна подручја (САД, В. Британија, Немачка итд.) канонски принципи „првенства части“ и прерогатива трнова, и

б) поштовати на локалном нивоу (Епархија, парохија) националне особености Дијаспоре."

На основу материјала, којима је располагао, митрополит Дамаскинос изводи следеће максималне претпоставке за даљи рад на припреми Сабора:

„1) Оставити по страни, бар привремено, питање канонских претензија Васељенског патријархата да одмах наметне своја искључива канонска права на православну Дијаспору (...) с друге стране избегавати, бар привремено, оспоравање, изричито или имплицитно, тих права (...).

2) Превaziћи критеријуме националног или мисионарског материнства (...).

3) Избегавати ангажмане што се тиче рокова за давање (...) самоуправе или аутономије, или пак аутокефалије...

Примедба: Цели райони митрополија Дамаскиноса је конституисан из перспективе Цариградске позиције. Једино се Цариград увек назива „Екуменским патријархатом“ а остале Цркве, осим Александријске, најчешће просио Црквама - Руском, Румунском итд.

Једино се аргументи у користи Цариграда наливају „канонским“, а суштински аргументи се најчешће карактеришу као интериоритације, реинтерпретације, ставови нових канониста, академске расправе модерне руске теологије итд.

Напомена: У шакозваном „Међуепископском комитету“ у Француској, се понашају као да су ставови Цариграда већ ипозитивно прихваћени и да их само треба реализовати - што се увелико већ остварује.

ДУХОВНИ ЖИВОТ

лична библиотека
Арх. Наум

СРПСКИ ДЕИЗИС

Српски народ је, као и остали хришћански народи, добио своје место и улогу у Божјем плану (икономији спасења). Та улога се, пре свега, огледа у страдању и сведочењу његове верности Христу. Мученичка крв проливена из српских рана подобра је крви проливиој на крсту Спаситељевом, а зид плача од костију мученика, пред којим се клањамо сличан је јерусалимском. Ова велика и света борба коју колективно и појединачно пролазимо за одбрану свог духовног и физичког бића пријављена је у две димензије; историјској и есхатолошкој. Једина константна законитост, а која траје од Косова до данас, је да сваку своју заблуду, грех, одступање од истине тежико одстрађамо.

Божанску и људску правду и свест о непромењивим вредностима духа и морала одувек смо чували у нашем историјском памћењу и остваривали у духовној и материјалној култури. Такође, она је била закриљена и благословена у недима вере Цркве Православне. Блеђење и губљење ове свести обично су били предзнаци будућег страдања. Проблем који би желели да поставимо јесте; колико данас свој идентитет тражимо и налазимо у припадности Цркви? Да ли се нешто променило у структури нашег разумевања вере и прихватања поретка и земно-небеске хармоније у овом модерном времену и да ли смо везани за њу као за духовну котву нашег спасења?

Друго, исто тако, важно питање, колико за вернике, толико и за клир било би: како Црква одговара на изазове данашњице и колико спремно улази у борбу за остварење улоге која јој припада.

Процес започет у Европи пре двеста година, којим је Цркви одузет примат у духовном и културном животу западне цивилизације, дошао је до степена негирања самог смисла вере, уједно и до губљења истинских мотива у секуларизованом, обезбоженом западном свету. Материјалистичка, псеудо-мистична култура Запада је у кризи, док се мноштво разних источњачких, исламских и анти-хришћанских религиозних група убрзано размножава. Протестантске и римокатоличке заједнице су на путу да постану непотребна и празна сценографија без снаге и утицаја.

Овај тренд није остао без утицаја и на православну духовност. Да ли ми православни размишљамо данас европским позитивистичко-рационалним или обожењим, охристовљеним умом? То ће показати текст који следи.

После пада социјал-комунизма у источно-европским земљама осетила се живост и охрабрење у редовима црквене јерархије. Црква је добила значајније место у медијима и уопште у друштву. Међутим, већи део духовне интелигенције није задовољан оствареним променама и позицијама Цркве. У првом реду то се односи на њену улогу у школству, у култури, у формирању јавног мњења. У самој Србији, позадина оваквог односа према Цркви су и политичке борбе странака које настоје да искористе Цркву за своје циљеве. Поред тога напу културну стварност поплавио је талас лажне духовности, кича и сујеверја у свим својим манифестацијама, а сама црквена организација нема стварни утицај и моћ на културна и политичка питања. Једини одговор на овакве актуелне проблеме и недоумице Црква би требало да тражи у исповедању истине - Христа и у унутрашњем духовном јачању и потврђивању своје вере.

Један од показатеља и мерила правилног разумевања вере и доказивања нелицемерне побожности је и однос према необичним феноменима који се последњих година догађају у Цркви, као небески знаци и појаве.

Упамћено је у нашој прошлости мноштво предзнака и необичних догађаја који су углавном објашњавани као наговештаји о извесним судбоносним догађајима у судбини целокупног народа. Крв и сузе на иконама, јављање необичне светлости итд. забележени су пред Косовски бој, устанке, ратове, катаклизме. Данашња позитивистичка психологија скептично се односи према таквом тумачењу ових појава и придаје им карактер празноверја. Пoboжни и богобожаљливи верују и осећају да је то божанска интервенција у свету са циљем опомињања, отрежњења и покајања грешних, као и осведочења божанске бриге за људски род.

Први од ових догађаја у скорије време, везаних за српско тле десио се у селу Месци, у Босанској Крајини, пре шест година. Пред запањеним свештеником и једним чланом црквеног одбора, антиминс се на часном престолу сам отворио и затворио неколико пута. Патријарх Павле, тадашњи епископ рапокопризренски, упитан да протумачи овај догађај, рекао је да он највероватније предсказује неко страдање. Садашња то потврђују.

Ако је овај догађај због малог броја очевидаца и био донекле неприступан за ширу јавност, то се свакако, не би могло рћи за крваву сузу Светог Саве на завеси олтарских двери у манастиру Студеници. Према изазваним емоцијама које је овај догађај побудио код верника, могли бисмо га окарактерисати као најупечатљивији и

најизраженији предзнак догађаја који су наступали. Примећена промена на застору, протумачена је међутим, чак и од манастирске управе, те 1990. године као обична мрља коју је изазвао додир влаге са тканином. Поравнати те године неколико дана у Студеници, нас неколико монаха и верника, иако од страха и узбуђености писмо смели да руком дотакнемо образ Светог Саве, ипак смо се осведочили о веродостојности овог Божјег чуда. Та скорена крвава суза и данас је сведок о предсказаној Ђлоти која је задесила српски народ у Босни и Херцеговини и Крајинама. По нашем дубоком хришћанском уверењу у кој је био сажет бол Светог Саве због патњи и страдања које су задесиле наш народ. Како да објаснимо прећуткивање и заташкавање овог догађаја? Ова суза, која пече нашу савест, изгледа, најпре се скорила на нашим окамењеним и неосетљивим срцима.

Сећам се да нам је један прота у Пакрапу причао о догађају пред сам Други светски рат, када је цукло кандило пред Христовим крстом, а што је тадашњи пакратки епископ, Мирон Пиколић, овако протумачио: „Децо, ја ћу брзо да одем, а вас чекају тешка времена.“

Пажалост, знак пројављен у Саборној цркви у престолном Београду нико није покушао да објави нити објасни. Из триовог венца на распету Христовом, које се налази десно од улаза у главни део цркве као и из ране од копља на ребрима, потскло је миро. Изненађени свештеници и верници који су били сведоци овог догађаја те зиме 1991. године, били су у недоумици шта се десило, али ипак су се побожно поклонили пред овим Божјим чудом. Овај догађај је остао познат само малом броју верника, пошто је изостало званично сведочење пред јавношћу.

Од сузе која је текла из десног ока Христове иконе на иконостасу у малој цркви манастира Савина, у Херцег Новом, 1992. и 1993. године, сада је још увек видљив сасушен траг. Ипак, за сваког верника ова икона је место великог поштовања и смирења пред човскољубљем и сажаливомћу Божјом. Као ни претходни догађаји, ни овоме није посвећена већа пажња у јавности и остао је познат само неколицини људи.

На Благовести 1992. године, у парохијској цркви у Својину, проплакала је икона Пресвете Богородице на иконостасу. Свештеник и мали број верника који су присуствовали овом догађају били су узбуђени и дубоко дирнути. Помало збуђени свештеник покушао је да обрише убрусом сузе са Богородичиног лица, али су оне и даље текле. Вест о овом чуду није објављена ни у једном црквеном часопису.

Необично њихање Богородичине иконе на зиду храма у српском православном манастиру Лепавици, у Хрватској, као и

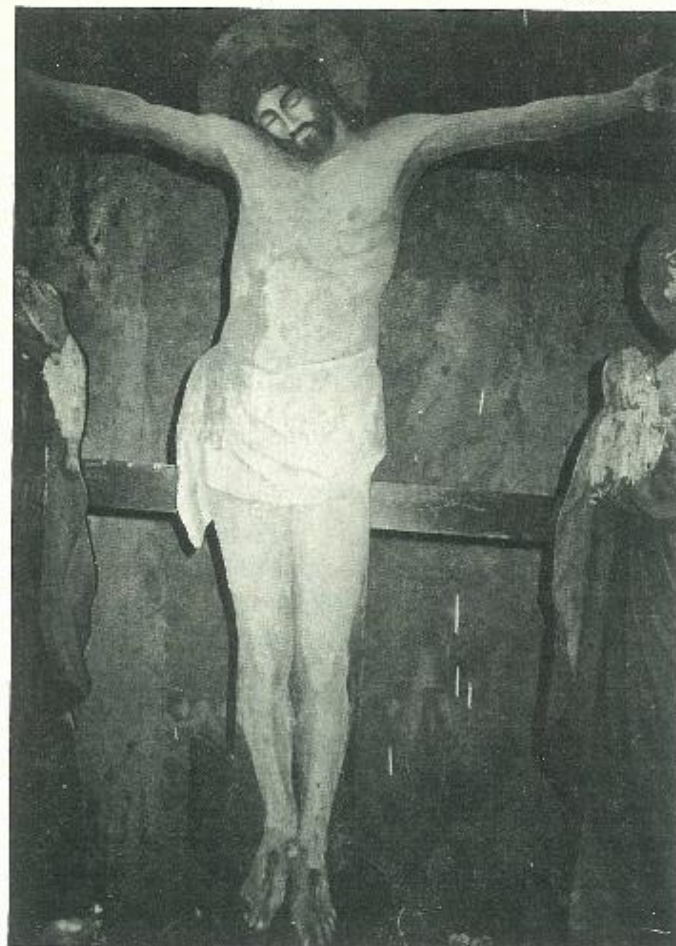
несвакидашњи звуци који су целу једну ноћ овога пролећа потресали зажарено небо над Радовањским лугом необјашњиве су појаве за неверујуће. За вернике, ово су знаци који опомињу и буде.

Размишљајући о свим овим појавама, мисао би ме одводила на сцене страдања којих смо сви сведоци у садашњем рату. Сузе на иконама Господа Христа и Пресвете Богородице подсећале су ме на сузе вуковарске деце, вапаје сужања у муслиманским казаматима и распетих Срба у околини Сребренице. Визија сцене деизиса у српској форми, плач Светог Саве и Богородице пред Христом, пред српским крстом и страдањем потврђује нашу вечну оданост, али и сталну голготу овде и сада.

Покушавајући да разумем овај феномен необичног на који смо nailазили у претходним примерима, рашчланио сам га и покушао да обрадим два дела: есхатолошку и мистичку позадину ових догађаја и произведени ефекат у јавности и однос Цркве (јерархије и верника). Разматрајући све чињенице, приметио сам несразмер дубине и смисла ових догађаја са недопустиво slabим њиховим јавним вредновањем. Под утицајем површног рационалистичког духа, као да смо постали неосетљиви пред живим, истинитим Богом и његовим пројавама у свету. Као да смо од оних који су били непосредни у покајничком и побожном доживљавању пагто постали неосетљиви и непријемчиви за овакве подстицаје. Самој психологији, као науци, није стран овакав одговор као реакција на непознато. Подсвесни страх и осећај угрожености који се јавља код секуларизованих и верски неизграђених личности пред оваквим феноменима, ублажава се негативистичким ставом према свему ономе што превазилази домен њиховог чулног искуства. Мислим да све ове карактеристике одговарају нашем случају. На човека који дубље поима тајне вере, исти ови знакови делују ослобађајуће, подстичу га на ревност и узвишена осећања. Они се доживљавају као прст божјег деловања у свету и као тајанствени знамен његовог промисла.

За нас би била занимљива и успореда са сличним дешавањима у православној насељени. Познате су сузе на икони Богородице у албанској православној цркви у Чикагу пре неколико година, које су дубоко потресле целу хришћанску Америку. Готово три милиона поклоника побожно је прошло испред те иконе. О догађају су говорили свештеници, новинари, мислиоци. Иако су сузе убрзо престале да теку пре годину дана, та мала црква постала је место

ходочашћа, смиреног и покајног изливања молитава заштитници Богородици. Ове сузе су слабе и на хемијску анализу и стручњаци су потврдили да је њихов хемијски састав идентичан људским сузама.

Рисба из саборне цркве у Београду (десно од улаза)

Нешто мање познати догађај десно се у Лвову, у Белорусији, где је једног јутра, у саборној цркви на прозору изнад улазног портала, осванао лик Богородице и изазвао велику пажњу. Велики број људи из целе Русије долазио је на поклоњење у ову цркву.

У скорој прошлости, у Грчкој, десила су се три несвакидашња знамења, која је Црква званично признала и објавила широкој јавности. Те догађаје су снимале ТВ станице, о њима се писало опширно у новинама и држане су проповеди у црквама. Шта се,

наиме, десило? У једној цркви недалеко од Атине, из очију Христове иконе потекле су сузе, а у другој цркви је из иконе Св. Архангела Михаила потекло свето миро. Ипак, најснажнији утисак оставио је догађај у храму близу полицијске академије у Атини. Један од младих побожних кадета те школе, често је долазио у цркву и молио се пред иконом Св. Нектарија Егинског. Једног јутра дотакнувши се руком његовог лика осетио је да је икона влажна. Погледавши мало боље, видео је да је свститељева раса била попрскана крвљу. Ове цркве су одмах постале места ходочашћа, као што су то већ одавно манастир Малеви на Пелепонезу и манастири на острвима Андросу и Тиносу где се налазе чувене мироточиве и целебне иконе Пресвете Богородице. Миро из Богородичине иконе са Андроса, покупљено на парче памука и данас, после четири године у моме молитвеном мирише као најлепши цветни мирис и испуњава дупу благодатном струјом. Манастир Светог Прохора Пчињског, нашег јединог мироточивог светитеља, из чијих светих моштију, по речи Божјој „теку реке живе воде“ тек у последње време постаје место масовнијег ходочашћа из свих српских крајева. Побожни хришћанин може сада у цркви да добије иконичу и кутијицу са парчетом памука натопљеног светим миром који може да понесе кући као благослов.

Размишљајући о стварности данашњи хришћанин у Србији може да се пађе збуњен многим културним и духовним збивањима и токовима у свим сферама друштва. Побожност и правилно схватање вере једини могу да га испуне и оплемене. У том духовном богаћењу и исправљању сви ови наведени догађаји у Цркви могу да на њега делују само обогаћујуће и подстрекавајуће. Загнурени у земаљске бриге, често пропуштамо оно што је претежније, што нас приближава Творцу и отвара неизмериве ширине духа. У сусрету са стварним, а ипак тајанственим појавама, у нама се могу пробудити различите емоције, расуђивања па и лични судови о нашим делима и ставовима. Тако буђење савести и преумљења (покајања), могу да у човеку отворе нове моралне и религиозне провере, што је свакако и пут за враћање у чистоту и првобитну благоразумност. Без овога личног проишћења не можемо напредовати ка мери раста висине Христове. Мислим да ове исте премисе важе како за појединачна, тако и за друштво уопште.

Јеромонах Митро (Косаћ)
Професор богословије у Призрену

ДУХОВНИ ПУТОКАЗИ

МОНАХ ГЕОРГИЈЕ ВИТКОВИЋ*

УТАСИО СЕ ПАЛЕЋИ КАНДИЛО Св. САВИ

Кад је наш новозамонашени отац Симон тек био прошле године дошао у Хилацдар, срео је оца Георгија Витковића, напег српског пустињака на Св. Гори, и сав био њиме опчињен. Чим је месец дана касније обукао своју искушеничку расу, одмах је подражавањем навелико почело, како у спољашњим знацима, тако још више у начину живота. Дође ли неки већи празник, наш млади искушеник би националније затражио благослов од духовника да мало прође по околини манастира, и онда би журно отишао уз један планински поток, са чије са десне стране, на два километра од манастира, налази историјско светилиште - келија Св. Тројице, коју је

* Краћи подаци из биографије о. Георгија (Витковића)

Бранко Витковић рођен је у селу Мируши, срез Билећки, 24. септембра 1920. године, од оца Тома и мајке Маре, рођ. Мулина. Крштен је у цркви Манастира Добријева, од јеромонаха Тимотеја.

Родитељи су му рано умрли и један од сродника, Митар Витковић, био му је старатељ.

Основну школу учио је у Билећи и са одличним завршио 1932. год. Потом је 1939. ступио је у инжењерску подофицирску школу, коју је 1941. завршио са одличним успехом.

Из рата је отишао у заробљеништво, у Италију, после две године пребегав је у Француску, 1946. г. прешао је у Немачку, где је у Ландсхуту (Баварска) завршио 8 разред гимназије и матуру, и 21. јула 1947. добио диплому зрелости. Исте године се уписао у Милхелу на факултет Машински и Електротехнички, и после завршених испита 23. 11. 1952. г. са врло добрим успехом, прекинуо је ове студије и отишао у октобру исте године на Православни Теолошки Институт Св. Сергија у Паризу.

Из Париза одлази августа 1954. г. за Свету Земљу (Палестину), и тамо остаје за неко време у Манастиру Св. Сава Освешеног.

Из Свете Земље долази на Свету Гору у Манастир Хилацдар.

Монах о. Георгије упокојио се ноћу уочи Малог Госпојине (8/21. септ. 1972), у Манастиру Русику где је замонашен Св. Сава, коме је у храму на пиргу о. Георгије испретапо пао кандило.

Опширније о житију о. Георгија знају монаси у Врту Мајке Божје, у Светој Гори, и у Царству Небеском, где он сада обитава.

подигао Св. Сава, Доментијан ту живео и многи пустињаци пото, све до о. Илариона који је пре 40 година оставио иза себе још приметну хумку са увелико патрулелим крстом. Ту се и о. Георгије пре две године неко време задржао, а онда из његовог сталног боравишта, Старог Русика, навраћао овамо кадгод би за то осетио потребу. На такво сретанје је и наш испушеник сваки пут помишљао кад је стрмом стазицом од „Спасове воде” скретао право горе на стену према тој келији.

Није о. Симон био једини који је осећао потребу да се шаће у близини једног таквог духовног атлетице. И Светогорски калуђери и мирски људи тако су осећали. Живећи у свету, тој пустињи пуној бесмислица, многи посетиоци: и наши Срби из духовног и световног позива, и странци из пресите и первозне Гироце, са много интереса и очекивања траже у Светогорској пустињи одговоре на масу питања која их данас занимају или муче. Кад би неки од њих наишли на о. Георгија, брзо су за њима следили све нови и нови, и те препоруке су кроз протекли низ година учиниле овог наше ретког подвижника познатим широм Европе, оно до чега је њему најмање било стало.

Сећам се још живо, кад је оно пре 10 година дошао неки студент из Бона у наш манастир, два дана пошто му је истекла дозвола за боравак. Кад му је речено да нас без нужде доводи у ситуацију да се саглашавамо са непоретком, он објасни да је заправо нужда код њега у питању. Тражио је свуда, вели, духовника и није нашао, па је зато окасио са напуштањем Св. Горе. - Он није знао ни један од језика којима се Светогорци служе. Зато му поменусмо, да ако би други пут дошао на Св. Гору, потражи о. Георгија који зна стране језике, и објаснисмо му, одакле је до њега најближе и најлакше доћи. Месец дана касније стиже нам писмо из Бона. Тај исти студент је од нас отишао право о. Георгију (пет сати хода, ако се не залута), остао је са њим, каже, целу ноћ у разговору, и сад пише да је по први пут разумео о чему се у овом животу ради, као и да је отпочео један нови пут, не налазећи довољно речи да нам захвали што смо га оног дана на право место упутили.

Годинама су се понављали такви и слични случајеви, завршио са последњим од пре неку недељу.

*

* * *

Ко зна шта су носила у души два млада Американца кад су недавно узлазила од манастира Св. Пантелејмона према Старом Русику, с намером да виде о. Георгија и да разговарају са њим. Да им се иза једног савијутка на путу не указа куда, они би направили још

који предах на узбрдици која их је тамо водила. Али ето, још мало, па ће они под она три дуба, како им је речено, где обично пустињак Георгије разговара са својим посетиоцима, уживати двојни одмор - душом и телом. Указаше се и та три стабла са једном круном пред великом зградом из које се уздизала кула, једини још остатак старог руског манастира, у који се некад, пред очевом потером, склонили наш Св. Сава. Но шта су знала ова два странца о целој позадини везаној за ово свето место. Нису они знали ни то, да је о. Георгије изабрао себи ово место за подвиг и да је за њега већ 12 година везан, само да би горе на кули, у малој црквици посвећеној Св. Сави, - палио кандило.

Бранко Вишковић

Врата су на згради била отворена, значи он је ту. Чекали су неко време да се појави, потом викали, а онда су репили да уђу.

Први кораци преко прага и трзај уназад. - „Он је”, рече хладно први. - „Спава?” рече упитно и збуњено други.

Десно од врата, у одељењу које је претходило степену за први спрат, поред у зиду уграђене чесме, седео је са главом

погнутом напред крупан монах оштрих прта лица, копчаних руку, са великим жуљевима на спољашњи зглобовима прстију, жутомрке пути која је прекривала само кости исушеном телу.

Два дошљака су стајала ту неко време непокретни и без речи. Место планираога дијалога отпочео је код свакога од њих један као никад дотле озбиљан монолог. Они су сами себи у овој атмосфери свете типичне дали одговор на многа своја питања, која људи по инерцији и кукавичлуку увек остављају да неко други то учини. Потом су, чишећи поклоп у знак поздрава, отишли журним кораком назад, да у Св. Пантелејмону обавесте шта се на Старом Русу десило са последњим његовим житељем.

Идућег дана вест је преко Кареје дошла до нас у Хиландар. Сви смо били потишћени, иако то на Св. Гори за овакве случајеве није обичај. Ми смо веровали и имали јак осећај, да је о. Георгије завршио своју меру, и да га је Господ позвао на отпочицак од његових надчовечанских трудова. Али, нама је он сад много недостајао. Осетили смо врло снажно да га нема. Постали смо сиромашнији.

Јуче сам тек отишао на његову хумку, да учиним 40 метација, да се орпостимо по монашком обичају. Стајао сам потом дуго ту.

Унаоколо је био празан простор, пун борова и кестена. Само једна самица ту у близини где однедавно живи млади Рус, јеромонах Евстатије, даје душу овој големој падини.

На повратку у Хиландар имао сам дуги пут и велику самоћу. Ишао сам гребеном Атонске планине одакле се изнад превоја, увала и пропанака, гледа кад на једно кад на друго море, с обе стране нашег полуострва. До тог задовољства ми данас није било стало. Спустих се погледа на камениту стазу покривену првим опалим лишћем, почео сам да живо размислих о свему о коме што сам између свога првог сусрета са Бранком Витковићем у Минхену 1951, и ове свежје хумке о. Георгија Витковића, посредно и непосредно доживео и сазнао. Дошавши синоћ у манастир реших се да о свему томе и напишем.

Десило се то у оно време кад сам био пун жеље да ли ћу, како ћу и кад ћу да нађем свој коначни пут у један пуни живот којим би било вредно живети. То под туђим небом, пред неизвесним сутра, и са намесливим проблемима оцетанка у овим поратним данима - није било нимало лако. Требало је подстицаја оштреку, подстрека од неког, и максимум сопствене воље.

У Богенхаузену, „Дедињу“ Баварског града Минхена, била је наша српска црква. Сваке недеље и празника ту се виђало на десетине наших земљака. Међу тим мени већином познатим

лицама, била је покојипут и једна личност која ми је привлачила нарочиту пажњу, али ме одбијала својим неутралним држањем. Место да му приђем, ја сам друге питао ко је тај човек. - Студент електротехнике и велики особењак, рече ми је. И на томе би се све и завршило, да се код тог студента није нешто чудно догодило. - Свештеник под чијим сам ја духовним окриљем годинама живео, учинио је на поменутог студента у неколико личних додира такав утицај, да је овај, укључен у „коло струје“, намах засветлио... После једног вечерњег богослужења остао је Бранко Витковић међу нама неколицином који смо око пркве живели, и почео сам објашњавати, како он као електротехничар гледа на небески домострој. Његове су прве очи живо прелазиле преко наших ликова, а копчана рука спретно на једном компликованом пртежу показивала васионске феномене, повезујући све то са премудрошћу Божијом. Кад нас је Бранко те вечери пун смирености напустио, осећали смо да се код њега одиграо један грандиозан пресокрет.

Неко време потом био сам позван да га посетим. Живео је под кровом једне велике зграде у избегличком логору. Мала просторија, сто, постеља и нешто књига у њој. Падоме ми у очима неколике свеске дивно исписне и испртане. Из њих је учио. Био је при крају својих студија. Очекивао сам да прича о себи или напише општим проблемима, и у том смислу хтео сам да поставим нека питања. Али он направи један неочекивани увод и поче да ми казује о св. Антонију, првом монашком учитељу наше Цркве, кога је он тих дана по први пут из неке књиге упознао, и све време моје ограничене посете остао је код ове теме и својих врло интересантних коментара. По његовом лицу, по боји и интензивности гласа, имао сам утисак да целог тог дана ништа није оскусио. Али у сваком његовом покрету, гесту, речи, видело се јасно да он плива у неком унутрашњем блаженству, у једном у унутрашњем свету у којем је све нашао без остатка, и у који би желео свакога да уведе ко му се приближи.

Са незаборавним утиском и јаким подстицајем отишао сам оног дана из мале кровне собице Бранка Витковића.

Неко време потом и мени се отвори један нови пут. Мислио сам на Бранка врло често, али га нисам виђао. Кад сам чуо да је прекинуо електротехнику и отишао за Париз на Теолошки институт Св. Сергија, ни мало ме није изненадило.

Године су пролазиле. У два-три маха сазнао сам понепито о Бранку Витковићу. Једном, да је у Палестини - замонашио се. Потом, да је у Светој Гори, у нашем Хиландару. И радо сам се у тим приликама враћао на оне јединствене слике из наших неколико

заједнички provedених часова. - Овај његов импресивни мушки лик, она херцеговачка кршност у држању, она религиозна благост у пуној мужествености једног идеалисте, и његови стални покрети напред у тражењу - снажно су деловали на мога унутарњег човека.

Да, сусрети у овом животу нису можда никада случани. Господ нам се, у иконономији нашег спасења, најчешће обраћа преко људи, јер ми њих пре можемо да разумемо него што можемо непосредно Њега. У мом случају сам Бранко није био довољан. На реду су били још и други „инструменти“ и „оруђа“...

Али једног дана, кад сам поред себе имао најпотребније ствари од све дотле стечене имовине, и кад сам се у реци туриста из Северне и Средње Европе спуштао према италијанском југу, да преко Јадрана и Северне Грчке стигнем до последње моје земље станице - Свете Горе Атонске, онда ми је Бранко Витковић изнова постао непосредно актуелан. За који дан још па ћемо бити опет заједно, сад за стално, на истој еванђелској стази, у истом чину, и у заједничкој служби нашем древном Хиландару. Али кад сам стигао на Атон, у Кареји већ, чуо сам да Бранко живи на Старом Русику као монах Георгије.

Дани су ми у Хиландару брзо пролазили иако су почињали од поноћи. Наврши се година и време мога искушеништва. А тим се зазамонавих, старији ме послаше у Кареју да на „Атошиади“ (Богословској школи) учим грчки језик. Сад је о. Георгије само сат хода био удаљен. Пре него сам стигао да до њега одем, појави се он једног дана. Непосредан, топал, са пустињачким пармом, љубопитљив за моје духовно стање и неисцрпан у поучавању, - тих пар сати нашег разговора били су ми, после првог сусрета са Хиландаром, дотад највећи доживљај на Св. Гори.

На растанку сам га молио да ме чешће обилази, ако може. Он је то врло радо чинио иако не често. Поступао је тако намерно пошто ми је задавао духовне вежбе и остављао ми времена да их до идућег сусрета довољно савладам. Онда би ме врло уметно престапњавао, допуњавао, и на разне ствари поновљено скретао пажњу. А кад би са тим „сужбеним делом“ бивали готови, онда смо се опрезно враћали у нашу прошлост, и један пред другим указивали на онај „дрвени копчић“, који нас је, свакога на свој начин, довео до ово.

Његов је пут био у многаме тежи, на самим тим и далеко лепши. Писам могао да га се наслушам о његовим „Париским данима“ док је био на Институту. Тада је он стајао у „првој љубави“, почетном периоду у духовном животу, кад Господ својим одушевљеним следбеницима пружа обиље утехе и изазива их на

велике подвиге, који се са лакоћом и без мере на себе примају. У таквом свом душевном стању пуном умилења од непосредног доживљавања Божјег присуства, он није могао да прати са довољно пажње текућа предавања. Била су му она, поред свег њиховог квалитета, ипак врло сувопарна, далека од живота, срачуната више на богаћење разума. Једва је сачекао да се заврши прва година, па је уз помоћ и са благословом свога Декана, Епископа Касијана, крестуо у Палестину и ступио у манастир Св. Саве Освећеног. Игуман тог грчког манастира доделио му је послушање водича за странце. Са познавањем неколико језика, он је ову, за почетника на монашком путу врло цезахвалну дужност, обављао добро, али, на своју срећу, кратко. Јорданским властима он ускоро постаде сумњив, и без икаквог доказа и саслушања, они га једног дана избаце преко границе, - у Сирију. Отишао је у прву православну цркву да се помоли за просвећење пред новом неизвесношћу. Вече се било спустило. У углу где је стајао владала је полутама. Неко му приђе. Једва је разабрао понеку од упућених му речи иза којих је следио стисак руке, и потом је осетио да му је у шасти нешто остало. Напољу је избројао 10 фунти стерлинга. То је било све што је сад имао, и последња мисао после молитве - Света Гора. Али претходно мора за Цариград ради дозволе. И реши да иде пешке. Иако је више дана путовао, стигавши пред Васељенску Патријаршију осећао се лак и свеж као да је на анђелском крилима донет. Тешкоћа је настала тек кад је чуо да се дозвола не може да добије брзо, већ после разних провера и неизвесног времена. Али он је мирно одговорио да ће целу ту процедуру да сачека на степеништу Патријаршије, што је код друге стране изазвало негодовање. Ипак он је седео. Старац није био, а на просјака није личио. Напротив. Његово држање је изазвало живу љубопитљивост. Он се молио. Други су пролазили и окретали се. Питања и примедбе нису изостајали ни први, ни други, ни трећи дан. А онда му је место дозволе дата препорука за Атину да би тамо започео „редовни пут“. Пешачење је настављено, фунте су мењале, Атина се ближила. У Министарству Спољних Послова, Одељење за црквена питања где спада и Св. гора, речено му је да се пријави у избеглички логор Лаврион, и отуда да отпочне са папирима за Св. Гору. Али он је рекао шта је имао да каже, и отишао да седи на степеништу. Овде је и полиција имала посла, али је он смерно остао при своме. Раса у Грчкој је поштована. - Онда је са исправама у руци напустио престолицу и упутио се на север преко Тесалије и Халкидике према Атонској Гори.

У Хиландару је дочекао као прва лапта после дуге и хладне зиме. Први млад и способан човек међу ветерацима Хиландарским, употребив за свако послушање, права благодат, утеха и радост. И он је све то био пуних осам месеци. Радио је све и стизао свуда, а у свом слободном времену држао је своје строго келијно правило са много метација, тако да је стогодишњи о. Сисоје, доле на спрату испод келије испосника Бранка, постао забринут за даљи развој код оваквог ревшитеља на самом почетку уске монашке стазе.

Духовни је живот „авантура“ своје врсте. За природе каква је била о. Георгија, он се постављао у две крајности: или све добити или све изгубити. Али је овај борац Христов после дотадашњих већ духовних искустава ишао смело у разрешењу горње дилеме.

Једног јутра он се појави пред старијима у Управи манастира, учини дубоки поклон, и одмереним гласом, са мало речи, изјави да га пустиња неодољиво вуче, замоли за опроштај дотле и за благослов на свом даљем путу. - Знајући га из протеклих месеци и слушајући ове речи пуне одлучности и поуздања. Хиландарски старци су му тешка срца ипак дали благослов, и он је отишао.

Дуго је ишао са бројаницом у левој и штапом у десној руци, и са торбом до пола испуњеном „сухаркама“ (осушени хлеб) а од пола најнужнијим књигама. Застајао је на планинским изворима и потоцима да се поткрепи. Остајао у хладу или заветрици да се читањем светоотачких књига духовно освежи. И тражио је на високим литицама, у скривеним самицама, духовне руководиоце. Више пута је тако прокрстарио Св. Гором, док у старцу Јосифу на Новом Скиту, није нашао свог духовног оца. Тај је старац имао велику духовну снагу у себи и привлачио као неодољиви магнет све оне који су без имало резерве били окренути своме Господу. Шест месеци је о. Георгије провео у његовој непосредној близини трудећи се свим снагама да савлада „непрестану молитву“, називану и духовна, срдачна, или Исусова молитва. Та је молитва централни елемент, душа Светогорске мистике. Она је „најкраћи пут“ ка Господу, али и најтежи и најопаснији. Без искусног духовног руководиоца, тај је пут обично вртоглавим провалијама.

Са почетци плодовима ове молитве стеченим под духовним окриљем старца Јосифа, о. Георгије доби благослов да иде и усаме се на Старом Русику, па повремено да долази на даља духовна саветовања. Браћа Руси из Св. Паштелејмона дадоше му радо право боравка тамо. У срцу му је одмах почела да расте мисао да ту, у истој кули где и Св. Сава, прими монашки постриг, и да ту, памећи кацдило Св. Сави и молећи му се за помоћ у аскези, чека и даље покрете свога срца следећи Вољу Божјој. - Годишну дана касније он

се замонаши узевши Св. великомученика Георгија за свога заступника и заштитника. Аскетизам Св. Саве и исповедничко мучеништво Св. Георгија, били су сад спојени у један идеал кога је требало у дневном животу на Старом Русику следити.

Пустиња је велико поприште борбе. Кад у њој иам више житеља, онда се природа човекова некако лакше успокоји. Али на Старом Русику никога није било поред о. Георгија. Само самствовање у оном пределу претстављало је већ један велики подвиг. Али природна храброст о. Георгија, његова физичка снага, јака вера и будна свест да је потпао стопама Св. Саве, - учинили су те године његовог пустиножителства на Старом Русику великим и плодним и за њега и за многе.

Његова дневна храна су биле само напвашене сухарке. Једино суботом је кувао за два дана дивље траве са зејтином. У руци је непрестано држао бројаницу са 300 куглица. Двадесет таквих је требало у току дана провући између палца и кажипрста, и код сваке куглице изговорити Исусову молитву, усклађујући њене речи са ритмом дисања. За те речи је требало повезати сам ум, и исти са њима и дисањем сводити у срце, да би се ту ум сабрао и ослободио лутајућих мисли које доводе искушења и расејавају дух. (Ову молитвену технику Светогорске мистике данас подражавају на хиљаде заинтересованих Европљана, док је нашем православном свету једва позната). Уз то је чинио и 500 дневних метација са додиривањем пода челом. Нема сигурно ни једног занимања на овом свету, које би се о напору и замору могло да мери са овим пустињским. Али и то није било све. То је норма коју пустињак не сме да подбаца. Тек оно што је преко тога, то је о. Георгију чинило радост, тиме је он хтео да посведочи своју љубав према Господу, и то је требало да буде у коначном сумирању његово мучеништво попут његовог заштитника Св. Георгија. Тако је наш пустињак живео више од две године пре нашег сусрета у Кареји. Зато је мени у првом тренутку било тешко да га препознам. Уместо искадашњег кршиног Херцеговца, преда мном је стајала једна прилика средњевековних аскета, какве се данас још на фрескованом слоју наших светогорских храмова дају видети.

Аскеза сама за себе није била циљ. о. Георгија. Али он је знао да без ње као такве не може свој велики циљ да постигне. Зато је он уз дате форме и норму еу пустињском типичу, подавао непрестано нове жртве. Он тај типик није изводио формално: да има на броју дневних метација и извучене бројанице. Он је са великим усрђем гледао на квалитет свога подвига. Много сам пута био сведок тога и дивио се у себи.

И болести су за њега представљале део аскезе - духовног вежбања. Годишама је муку мучио од заушњака и врат му је бивао данима надут као дебло дрвета. Он је то узимао као додатак уз своје пустињско правило, и остављао Пресветој Богородици, чије је име снакога часа језиком Цркве хвалио, да Оца ту болест заустави кад буде време. Тако су временом и други физички недуги и цеволс долазили и пролазили. Није га то много занимало. Он је имао да иде напред, да стигне где је пошао. Све што му се негативно дешавало он је примао као завист ђавола, и појачавајући кроз то свој подвиг, остављао је да Господ и остали помагачи на његовом путу спасења учине своје кад и колико треба.

Он је особито волео природу, али кад је био у својој „бази“ дан је увек проводио у затвореном простору своје мале келије. И то је било у стилу његове аскезе. А у поћима је бдио обавези напољу макар било и врло хладно. Њих је волео због мистичне атмосфере, ради молитвене нужде коју је свет баш у тим часовима имао, и да би се „покошкао“ са ђаволом који за о. Георгија није био ни претпоставка ни утвара, већ сушта реалност са којом се он носио до зноја и бола.

Кроз све што је радио ил' није радио, постојала је једна одређена линија. За десет година мојих сусрета са њим, он се увек изразито пустињски носио. Било какву расу или подрасник или обућу да је добијао, он је све то доводио на један свој установљени фазон.

Његова је природа била обдарена естетиком. Умео је изванредно да калиграфиче и декорише, и оставио је на више места по Св. Гори такве своје радове. Али на Старом Русику он је у згради која му је стајала на располагању изабрао једну од последњих просторија, са једним прозором застртим извепиталом завесом. Лево и десно поред зида стајале су једна на другој наслагане књиге, а у средини асура на којој је и лежао, и седео, и своје метаније чинио. Ничега ту више није било.

Новац нити је презирао, нити је желео да га има. Колико му је требало он је умео да заради правећи метле од сасуре, или прешисујући калиграфски текстове за неки манастир. А у изузетним потребама долазило је увек са неке стране. Једном је имао нужду и узајамно на једном месту потребну суму. Рекао је да ће до конца године да врати. Крајем децембра је отишао на Карејску пошту куд је по који пут у години навраћао. Један његов друг са студија у Паризу послао му је из Америке једну суму, а он је химнама славио Пресвету Богородицу што се постарала да он своју реч одржи и дуг на време врати. А једном је имао у плану да оправи једну пећницу

на јуту Атона где је за неко време мислио да борави. То сазна једна благочестива особа из Солуна и пошаље муј 1000 драхми помоћи као прву рату. Без устезања је примио ради користи дародавца, али је поручио да му више не шаље. Он није био сасвим сигуран дали се Богородица (Игуманија Св. Горе) слаже са његовим преласком тамо. Кад смо се после годину дана поново средли, он ми је исту ону хиљаду дао да вратим, јер није могла да буде употребљена за одређену сврху, пошто њан његове селице није био одобрен. (Дародавац је био жалостан с једне стране, али цун узвишеног утиска с друге).

За време мога двогодишњег боравка на „Атониади“, доживео сам о. Георгија као аскету са много страна. Све ми је на њему импонувало. Осећао сам радост једног слабачког детета које се поноси што му је одрасли брат у свему ненадмашан. Али од свега што је оца Георгија карактерисало, на мене је највећи утисак чинила његова радост. И оне две године, и свих година до пре пар месеци кад см га последњи пут видео, из њега је избијало оно радосно усхићење, само њему својствено. И то увек: и кад је бивао у богатном стању, и у стању сухоте, - стања која пустињачки живот наизменично прате.

Једном ми је било врло жао кад ми је на импозантан пустињачки начин отказао да преноћи у нашем манастирском конаку на Кареји, где има толико соба за долазнике и пролазнике, већ је отишао у једну шупу украј дворишта, где је и дотад кад га је пут навраћао остајао на коначишту. После дужег разговора навече отишли смо на отпочинак. У освит дана изађох на двориште. Оно је као високи балкон Кареје. Пема лепшег погледа на Атон и таласасте падине до његовог врха прошаране келијама и кубетима прквица, као што је то са овог нашег конака. Један такав поглед на самом освитку дана најбољи је увод у јутарњу молитву. - У тренутку кад је мој поглед кретао тамо, на видику ми се указао о. Георгије раширених и подигнутих руку, и светлим гласом ме поздрави: - „Христос воскресе, оче мој Митрофане!“ Цун унутрашње радости која се изливала преко засталога осмеха на његовом озареном лицу приђе ми, док сам ја стајао беспомоћан. Како да му отпоздравим кад данас није ни Ускрс ни недеља. - Ми смо депа Васкрсења, узвикну он. Нама монасима без Ускршње радости није могуће ни живети ни спасти се, зато кажи слободно - ваистину воскресе! И ја стидљиво за њим понових те речи. - Никад ми пуноћа људског живота није била тако очигледна као у том тренутку, а наш веселепни тросиратни конак није тог часа стизао ни до прага оне убоге зградице у којој је о. Георгије пробдио часове протске ноћи.

Из те и такве његове духовне радости проистигао је по који пут и врло прикладан и назидатељни хумор. Тај се хумор односио увек на његове борбе са искушењем - ђаволом. (За ненавистника није било погодније језичке форме да се поруга, а у исто време аскет није хтео ни себи да ода неко озбиљно признање). У тим је случајевима о. Георгије превазилазио далеко глумачку вештину. Његова дикција и гестикулација су биле тако снажне, да су његови саговорници морали и да се насмеју, и да се диве, и да се замисле. Он је против ђавола био увек запета пушка. Имао је са њим велико искуство. Реагирао је ненадмашно, често само по рутинизираним инстинктима. Попуштао му никад није. Ако би искушење дошло кроз људе, о. Георгије би, као са оцим цариником који је на недодичан начин хтео да му одузме Св. Писмо, које је он увек уз се носио, ишао до Гувернера Св. Горе да ту ствар постави на своје место. Ако би га несправљив хтео да узнемири кроз животиње на јави или утвари, от. Георгије би намах предузео одговарајуће кораке, као онда са великом змијом која му се испречила на пут кад је дошао у близину Хиландара на келију Св. Тројице. Не тражећи у оном тренутку ни дрво ни камен, он је призвао Св. Георгија, скочио на њу, и брзим покретима ногу размрскао јој главу. А на старом Русику је једног великог смука јурио све док овај није побегао на дрво. На ноћне утваре бацао је оружје вере наводећи одговарајуће стихове из Св. Писма и показујући хладну присебност. Сатанске озледе при отпочинку је сузбијао непрекидном молитвом срца и прозрачним сном. А мисаону борбу, сталну и најтежу, игнорисао је непрестаном запослености у ума у молитви, у будућем читању и у живом разговору. Био је опитан у свему томе и многим је са усрђем помагао.

Једном сам био сам на Карејском конаку кад о. Георгије Наиће. Била је као и увек реч о молитви и искупљивању времена њом. Ја му предложих да останемо заједно бар три дана и да идемо обојица по његовом пустињачком типичу, како бих могао да уђем у његову праксу, јер, рекох, ко зна? ... Било му је очигледно драго, пристао је. - Ја сам први дан већ видео да не могу даље, иако му је он један знатан део терета одузимао. Једноставно није било ни физичке ни духовне снаге у мени за такав напор. Од тога дана његова ми је необичност била још већа, и мој респект према њему изразио сам. Али сам после тог непосредног суочења са његовом подвижничком жртвом помишљао на то да његова животна стаза неће моћи да буде дуга. Горео је сувито брзо. Он је и сам то знао и радовао се.

Мучеништво као идеал он је и философски и практично свакога дана обделавао. Једне ноћи седели смо код њега на клупи

из три једнако обликована стабла која потичу из истог корена и имају једну заједничку изванредно лепу круну, за њега представља велику симболичку вредност. Показа ми на неколико метара од нас једну уздигнуту мермерну плочу која светлуцаше на месечини, ограђену гвозденим кангелом. То је био олтар на којем су турци отсекали главе тројици монаха овог манастира и бацили их овде у бунар, из кога је потом израсло ово трокрако дрво. Црква је после тог догађаја срушена, само олтарско место остало ограђено. Ћутали смо једно време, а онда о. Георгије, у вези свега напред реченог, отпоче да говори о Светој Тројици и нашем односу према Њој кроз мучеништво. Ма како да то овде покушам по схваћању да репродукујем, неће ни издалека сличити ономе што сам те ноћи од о. Георгија чуо. Али је основна мисао била та, да се Светој Тројици не може прићи без слободе, а слобода се стиче кроз мучеништво. Ради се о слободи човека од њега самог, његовог духа од свих земаљских примеса у њему и око њега, и слободе сваког стремљења од свега нечистог у њему. А то постићи претпоставља свакодневно мучеништво, пре свега и изнад свега мучеништво, али радосно мучеништво. Мучеништво је била пасија о. Георгија, зато га је он изабрао као главни пут у његовом прослављању свога Господа. Кад ми је пре неки дан о. Висарион, млађи јеромонах Пантелејмонски, који је опевао и сахранио о. Георгија, дао Св. Писмо које му је напао у подраснику, видео сам у њему многа места где се помиње мучеништво како су повучена, и неколико листића однекуд узетих где је реч о мучеништву. Али сам био изненађен и узбуђен, кад сам у истој тој Светој књизи нашао и слику војводе Карађорђа! Ни крајње одрицање света и свега у свету, о. Георгија није ни мало спутавао да остане изузетан патриота. О томе би се дало написати читаво поглавље. Али да ову слику стави овде, пр је верујем допринео његов пијетет према Мучеништву тог великог војводе, него и сам национализам.

По својој изузетности био је о. Георгије од свих и свакога зашачен. Једни су га високо ценили, други имали на њега различите примедбе, као што то увек међу људима бива. Он сам није био никад задовољан својим достигнућима. Често ми је говорио да је манастирско житије много благополучније од пустињачког, коме нигде краја нема. У манастиру може човек своје врлине и слабости на браћи својој да контролише и да зна отприлике где се налази. У пустињи је то немогуће. Зато се он држао умне молитве као давленик сламке. Она у срцу и пост у стомаку, били су о. Георгију једини јемци да ће благодат Божја све друго надокнадити и допунити.

Георгију једини јемци да ће благодат Божја све друго надокнадиити и допунити.

Иако је помно бришуо о своме спасењу, о. Георгије никад није окретао леђа другима. Он је увек прекидао своје дневно правило кад би неко дошао за његову помоћ. Код других је одлазио о незвац и застао разговор да би их потстакло или охрабрило. Али ми је често говорио: Тешко је данас учити и указивати. Људи напих даша, чак и у раси, не примају савет и поуку. Налазимо се у последњем времену. Једно је само право решење: спасавајући се спасај се. То мени говоре највећи пустињаци из најгорње Атонске пустиње.

У Хиландар је радо навраћао откад су нам у последње три године почели да пристижу нови монаси из Србије.

У сусретима и разговорима био је о. Георгије посебно оригиналан. Кад се у својој келији занимао молитвом прослављајући Господа, а неко ударао доле на вратима зграде, он се није обзирао ни на прво, ни на друго, ни на треће лупање. Тек кад би оно даље продужавало он би силазио и прихватио разговор не мерећи време. Ја сам га једном приликом тражио и вратио се са Старог Русика у уверењу да није био тамо. Код једне касније посете ерче ми да ме је онда кроз прозор гледао, показао ми куда сам ишао, како сам био бучен и шта сам у руци носио. - Па зашто се ниси јавио кад сам куцао, или касније кас си ме видео?" - Ево зашто. Ја имам једно искуство. Они који истрајно ударају на врата, показују касније и више интересовања у разговору и њима се вреди посветити. Осталим је од мале вајде. Његова љубав коју сам увек осећао није ми дала да му замерим; напротив, био сам му захвалац за ову поуку. - Питао сам га том приликом како он гледа на стражне који га траже, и да ли би ја требало у некој прилици да их на њега упућујем или не. - „Ти их слободно пошаљи, а да ли ће доћи до разговора или не, не зависи ни од њих ни од мене, већ од Пресвете Богородице". Хтео сам да знам као он то мисли. - „Ја знам, рече, кад су они пред вратима, ударају друкчије од Срба и Грка. Онда ја обесим о леђа један крст који овде имам, узмем штап у руку, искривим се као параграф и сиђем у двориште говорећи без везе. Неки заврте главом и брзо се изгубе. Други настоје да разговарају као да се ништа десило није. Тад се ја полако исправим, одведем их на ону клупу испод три дуба, па им говорим док могу да слушају".

Нама Хиландарцима је долазио или зором или у сумрак. Тако је то било у складу са његовим редом. Умео је изванредно да изазове узвишене утиске. Појавио би се тихо у келији код кога је хтео. Погрбљен, насмејан, заморен, право би са врата ишао право икони, лако правећи поклоне и крстећи се, оставио би потом велику и увек

како иде умно делање (стална молитва), како терпелије, држиш ли послушаније без роптања? итд. Позвао би онда и другог и трећег да се ту пађу. После језгровитог разговора о свему што је пузнио, одлазио би. Ако је то било вечером, он би се повукао у једну од празних келија коју је себи једном изабрао и она га увек отворена чекала. Кад би смо ми у поноћ кренули на правило преко дворишта, он би већ стајао у сеници чемпрса пред великом црквом, добацивао нам пошеку реч охрабрења за сабрану молитву на дугом правилу, а сам остајао напољу, правио метанија на трави и славио Господа на свој начин окренут звездама, и тек кад би почела Св. Литургија напao би се у неком углу цркве. (Пустинско правило замењује сваки део богослужења „звучењем" зрнаца на бројаници по одређеним мерама, само Света Литургија не може се ничим да замени. По изласку из цркве он би се пашао у некој келији на другој страни манастира, опет окупио пар њих и поразговарао, па отишао потом до Управе манастира да поздрави старије и узме благослов. А онда би га нестало.

Најлепше што се на Св. Гори могло доживети био је, бар за мене, а верујем и за друге, - сусрет са о. Георгијем на Свеогорским стазама. Сама његова појава у продају била је доживљај за онога ко је из супротног правца долазио. Ако би још дошло и до краћег разговора на једном од тесет језика којима је владао, онда је утисак одмах добијао у својој дубини. А поздрав на растанку и онај први корак о. Георгија који је тако сличан оном закораку Ахрангела Гаврила у представи Благовести, и брзо одмицање његове високе, кошчате, импозантним ритмом покрета обдарене прилике, доводили су посматрача до дивљења.

Слична динамика утиска, само у другој форми изражна лила се из повремених разговора о. Георгија, кад се он после дужих периода ћутања и сабирања, пред извесним посетиоцем вулкански „празнио". То су биле прилике кад је он сатима без паузе умео да излаже своје схватање о животу и свој онитички продор у бесмртност, и да се не „изгуби", већ да нит своје мисли увек чврсто држи. Тад би са сваки појам користио онај страши језик који тај појам најадекватније изражава. После тих „излива", бивао је и одјек на другој страни увек снажан. - Ако посетилац није био дорастао да „прими", онда би одлазио смућен, са главом пуном великог зујања, и тражио би нову прилику да дође и објасни се. Али ако је „пријем" био добар, онда су код посетиоца настајали судбински преокрети, и радост је била обострано велика.

У нашем разговорима, а и у свим другим случајевима, он је теми о молитви давао увек право место. Моја свест о молитви била

У нашем разговорима, а и у свим другим случајевима, он је теми о молитви давао увек право место. Моја свест о молитви била би без о. Георгија просјачки сиромашна, иако сам се огдишама пре доласка на Св. Гору њоме занимао. Он молитву није посматрао као нашу моралну обавезу, већ као наше најузвишеније право да сваког часа разговарамо са небом - нашом вечном Отацбином, - са Оцем нашим од кога нам зависи сваки дах у овом животу, са нама самим наизад, јер без молитве ми смо сами себи странци и највећи непријатељи. Мени је кроз о. Георгија као молитвеника тек постало јасно колико смо сви ми у молитви мањс-више неозбиљни и немарни, колико се људи уопште не умсју да моле и зато губе неслушено духовно богатство, свој природни мир и радост, и остају далеко од правог живота и овде још на земљи.

Отац Георгије је много читао и много знао. Кроз свој подвиг и опит, он је то знање филтрирао молитвеним срцем и тако поседовао чисту мудрост. Поред мистике која је за њега била „свијатаја свијатих“, он је познавао и све друге области нашег црквеног учења. За чистоту вере био је спреман да иде у огањ и у воду. Био је бескомпромисан, али не и фанатик. Са „линовцима“ је радо говорио. Ако би била реч само о опитном духовном животу, он им је без зазирања говорио о искуствима наше Православне мистике. Али кад је реч била о догматским питањима, онда је он стајао на синору и указивао на разлике, али без ватре и ниподаштавања, како то нажалост обично бива. Очи би му засијале ревношћу и глас се подигао тек онда кад би своју православну браћу видео да шурују са неискреним скуменизмом наших дана који је он, у формама како се показује и приказује са друге стране, сматрао за јерес.

Отац Георгије није имао личних проблема које није могао, у нади на Господа, виталном снагом свога духа и воље да реши. Зато је био изразити оптимиста, „господар ситуације“ у свом домену, онај који се вазда у Господу радовао. Једна му је само мука и невоља на срцу лежала: што је род његов Српски постао недоследан вери прадедовској; што је Србији у својој верској површиности собом задовољан; што се нигде не запажа полет, спремност на жртву, аскетски или мисионарски подвиг, - један ватрени идеализам за ствар Христову ради нас самих. Он је са Грком и Русом лако могао о религиозним темама да разговара, док са Србином није. И сигурно је да се о. Георгије у многим нашим Светогорским ноћима свесрдно молио, да Господ подари један скори почетак духовној обнови некад и до скоро тако славног Немањинског соја.

*

* *

На крају нека остане на размишљање читаоцу једна паралела између Бранка и Георгија Витковића. Да Бранко није постао Георгије, већ остао да „изграђује свет“, он би као електротехничар једва коме непосредно био од користи. И без њега је струја ишла својим током и чинила своје. Свет и са њим и без њега не би био срећнији. Док се о оцу Георгију никуом случају не може да каже као за Бранка, свеједно био он или не био. Он је заузео место у срцима многих људи и тамо остаје да делује и даље. Он је многе судбински покренуо са места где су се у животу били „заглавили“. На Св. Гори је оставио једну празнину која ће да подстиче друге да је попуне. Онакав какав је од нас отишао, он ће још силније да делује у духовном слободи онога света, помажући многим који његовом примеру буду следили.

Смрт оца Георгија допала је за нас све који смо га знали и требало, прерано и изненада. О. Петар, Арсеније и о. Јаоким са Испоснице Св. Саве у Кареји, разговарали су два дана раније са њим. Он нам је још толико ту „на домаку руке“, да ја у овом напису нисам уопште могао да узмем одстојање и да о. Георгија свеобухватније погледам и рељефније прикажем. Зато ово доведе речено ни изблиза не показује ко је био и шта је значео о. Георгије Витковић. Али наста су последњих неколико година, откад Срби све у већем броју посећују Св. Гору и Хиландар, упознали и доживели извесни наши интелектуалци, теолози и монаси. Ја знам образоване и високодуховне наше монахе који су имали врло импресивне сусрете са о. Георгијем. Надам се да су они умели боље срцем да схвате и да ће бити у стању успелије разумом да репродукују те своје доживљаје ради користи свих нас који смо још на путу, а пре свега ради Славе Божје којој је о. Георгије свој земни живот посветио и жртвовао.*

М. - ХИЛАНДАРАЦ

* Овај текст преузет је из „Гласника“ С.П.Ц. за 1973. г.

Гробљанска црква у манастиру Хиландару

АРХИМАНДРИТ РАФАИЛО*

(ХИЛАНДАРСКИ И ЈОВАНЉСКИ)

Овог светог и праведног мужа однегову српска земља у наше дане.

Рођен је у српцу Шумадије у селу Кијеву (код Крагујевца), 28. септембра 1886. г. Отац Прока и мајка Анастасија Стефановић, на крштењу даду детету име Радосав. Од младости тихе нарави и ћутљив, Радосав заврши школу у свом месту. Али више на њега подејствова живот у отвореној приорди Божјој који од њега створи наметна и разборита човека. Када је имао 18 година догоди се неки страпан злочин у његовој фамилији и то подејствова на његов живот. У сну је имао неко виђење и од тада он поче постити и свој пост не прекину до краја живота. Он пост не наруши ни у војсци у коју ускоро оде, а како је старац дошпије сам говорио, војска је њега научила да стражи над својом душом, да се безусловно покорави старијима, и како да се оружа против свога духовног непријатеља.

По изласку из војске роди се у његовом српцу жеља да иде у Свету Гору. И док је он размисљао да ли је то воља божја, имаде једне ноћи виђење неке небеске прилике која се са тавана најата, у коме је спавао, спусти у некој светлости и целива га па ишчезе, остављајући из себе диван мирис који се задржа неколико дана. После тога се он поче одлучно спремати за пут, и пошто доби благослов за то од својих родитеља, крену. На сам Видовдан испрати га старији брат Илија. Касније је сам старац говорио да је до Свете Горе дошао као да је прелетео, иако је у то време Св. Гора

* Житије архимандрита Рафаила, написано је на основу књиге „Житије оца Рафаила, игумана Хиландарског (1886-1937)“, издате 1937. године, као прве у едицији Жички поменик.

јопи била под Турцима. И по томе се увери о Божјем промишљању о себи.

У манастиру је био дат архимандриту Теофиду за ученика. Иако је тада ту била идиоритмија млади послушник је предано и безроптно вршио свако му налагано послушање. Видевши то, Сабор старца реши да га замонаши давши му име Рафаило. Сала као монах он удвостручи своје подвиге. Био је услужан свима и волео је сву братију а у свога старца је гледао као у Христа. Због свега тога је био све више уважаван од своје братије. А када му се старац упокоји он себи изабра новог старца, чувеног о. Јована из келије „Достојно” код Кареје. Но Бог који гледа у срце човјеково, видевши давањну жељу о. Рафаила за вишим подвигом, покрену Хиландарске старце, и они му дадоше благослов да оде у Посницу Св. Саве у Кареји. И ту на подвигу о. Рафаило остаде пуних 10 година. Повремено су му се придруживали 1 или 2 брата, долазили су и одлазили, а он је остајао ту као прикован на крст. Сви његови подвизи су познати једино Свезналцу Господу, а ми ћемо изнети само неке.

Отац Рафаило је држао цело правило онако како пише не испуштајући ни најмању јоту; поред тога што је читао цели Псалтир сваки дан, држао је и све остало из типика за испоснике, а када је и јеромонах постао служио је и свакодневно Литургију. А колико му је било келијско правило сведоче неки који су бивали код њега „да кад год би се пробудили, видели га како стоји на молитви не видевши га да икад спава”. Не мањи су били и његови подвизи поста; бивало је да сем Светог Причешћа ништа не узима по 2-3 недеље. Али га ови подвизи не би учинили Божјим човеком да он није имао велику љубав, велико богољубље и велико братољубље. Његова сабраћа су говорили да га никад нису видели да се гневи или љути на било кога. Иако је прозирао људске дупе он је све са истом љубављу примао. То су осећали и сви келиоти околу и најрадије су долазили да се причесте код овог љубљивог духовника. И када га је била упознала цела Св. Гора као духовног хероја он бива изабран од сабора Хиландарских старца за духовника. Иако не радо, због идиоритмије у манастиру, он по послушању прихвати ту дужност. Но и даље је задржао за себе „Посницу” и стално је хитао у њу пешачећи по 7 сати, за то време бавећи се непрестано Исусовом молитвом тако да му ни тај пут није био као нека шетња.

Као духовник био је савестан и строг, и то строг прво према себи па према другима не би ли их исправио. И зато су га братија поштовала и волела, јер никада није нешто захтевао од њих што својим животом није сведочио, не остављајући могућност да га

оптуже за било који грех. Његово борањство у манастиру је створило нову наду да се поново успостави општежиће. У јесен 1932. г. су се сви монаси изјаснили за општежиће, и оно је уведено на Крстопоклону недељу 1933. г. На Литургији тога дана је о. Рафаило од стране све братије изабран за игумана и епископ Охридски Пиколај га је произвео у чин архимандрита. Велика радост је тада била међу братијом и многи су плакали.

Архимандрит Рафаил

Од тога дана се о. Рафаило предаје свим бићем новом послушању. Он је неуморан и дану и ноћу на послу, но никада не журећи и губећи унутарњу тишину срца. Свуда је стижао при: у

цркву, у хлебарницу, у маслињак, свуда где су монаси били на свом послушању, и ако је приметио да неки монах није у цркви или на послушању ишао је и позивао га на своје место. Озбиљан и ћутљив, молитвен и замишљен кратко је одговарао и смишљено заповедао. Тако је убрзо све у манастиру довео у ред и Хиландар се по томе проучио у Св. Гори и сви су се радовали томе. Али вечити непријатељ рода људског не мирујући, нашао је начин да после годишња дана све то растури у Хиландару и врати на старо. Те године, 1934. и о. Рафаило излази из омиљене му Св. Горе, не због тога, како су неки говорили да се жали на некога, већ како је то он касније открио када је први пут дошао у манастир Калиште, да је он имао визију његову још у Карсјској Посници. А касније док је уздицао за Св. Гором унутар од сестара у Калишту он је признао да је имао заповест од Пресвете Богородице да напусти Св. Гору и дође у овај манастир у Србији и то виђење је имао три пута.

Дошавши у Србију, о. Рафаило узима благослов од патријарха Варнаве да може служити и сакупљати младиће за Хиландар. По добијеном благослову он обилази фрушкогорске манастире, а негде пред Малу Госпојину 1934. г. долази у централу богомољачког покрета Крагујевац. Ту он исповеда, прима народ и на позив скупи 70 младића за Хиландар, али по Божјем промислу не одсе са њима. Док је био у Крагујевцу, он уз помоћ својих сељака у родном селу и он новца од његовог наслеђа подигну до 1936. цркву. После тога би од младице Николаја умољен да оде у Охридске манастире да поучи монаштво правилном раду и животу. Он прво иде у Св. Наум где буде дочекан срдечно од монаха који су даноноћно од њега учили. Обилазио је манастире у околици али најтеже је свраћао у девички манастир Калиште. Ту је служио службе, исповедао, примао народ и поучавао. Али опет, по неком небеском виђењу, он одлучи да пређе у Жичку епархију. И са њим пођу 12 сестара и прво се упуте у манастир Враћевшницу, али како ту не беше довољно коначка, после неколико недеља еп. Николај их упуту у заустели манастир Јовање, у Овчару код Чачка. Када је о. Рафаило прешао тамо са својим сестринством, одушевљено је овај манастирчић назвао рајским местом. То је било почетком 1936. г. Манастир окружен са три стране Моравом и шумом беше заустео; имаће само 4 собе, у којима је била смештена нека породица, а имаће дато под заштитом. А и сама околнина је била нетрпељива према монахињама, но као што је о. Рафаило говорио Св. Јован све уреди и за пар месеци се све измени.

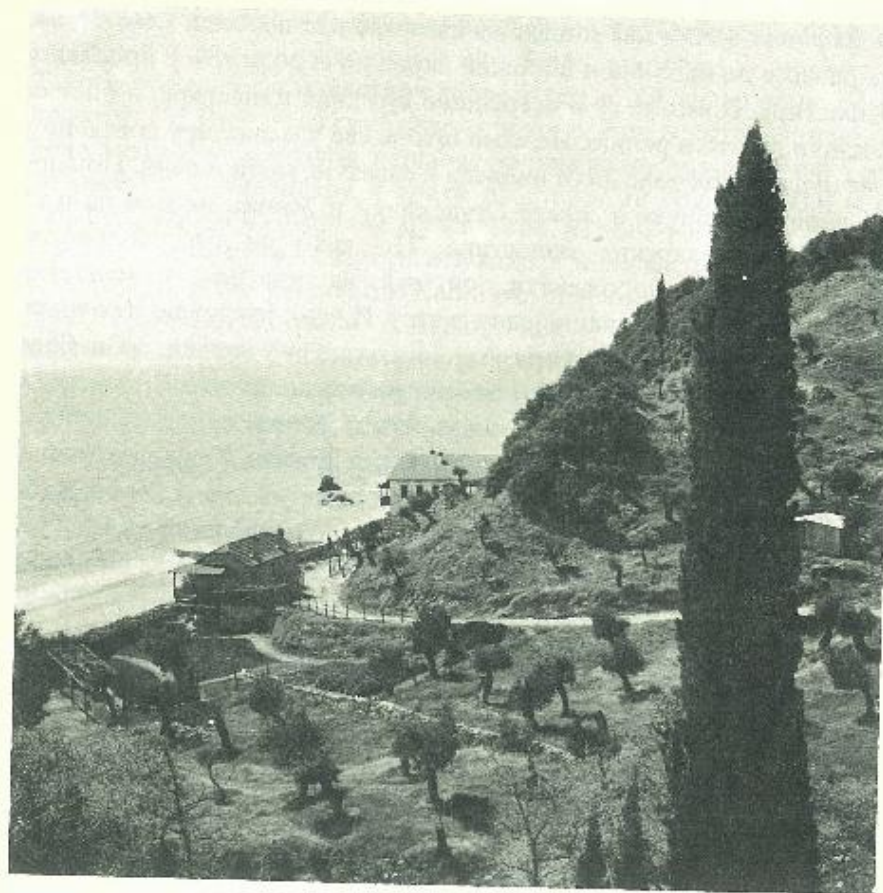
Он у свом новом манастиру заведе светогорски устав, јер за њега је била главна црква и молитва. Уочи сваког празника поче

служити свуноћна бденија. То најпре дочекуше богомољци из околине и почеше долазити у манастир и како су говорили да им је служење о. Рафаила, уз певање монахиња изгледао као небеско. Глас о томе се разнесе по околини и побожни народ поче долазити и прилагати манастиру. Помогле су и стареписне суседних манастира, и опет се збило оно што и раније. Не само што је све у манастиру доведено у ред, него народ дође да се исповеда и саветује, моли и лечи. Почеше да долазе по поуке и савете Студенички и Жички монаси па и из Овчарско-Кабларских манастира. Но иако од Св. Николе о. Рафаило поче побољевати, он оде за празник у манастир Враћевшницу и замонаши једну сестру. И даље је служио и говорио да треба да иде у Свету Гору. Али још више поболевши, о Св. Сави леже у посетљу. Док је тако болешљив лежао окупљао је сестре и поучавао их је много и саветовао, говорећи им да држе правило како им је он оставио па ће их и Св. Јован држати. Када еп. Николај чу да се о. Рафаило поболео посети га и позва да дође у Жичу јер би га тамо боље гледали. Али он не хте да иде надајући се да ће у Св. Гору. Но у фебруару предомисливши се, рече сестрама да би пошао у Жичу.

У Жичи је проживео око месец дана, стално пажен од Јованских сестара и посећиван од Жичке братије. Осећао је да је конач близу и рекао је једној сестри о својој нади да ће можда и дочекати почетак поста. То се и обистинило; на Чисту среду се причестио и преобукао се за погреб, примајући и даље посетиоце и разговарајући. У четвртак је био цео дан радостан и тога дана је много разговарао, и преко свог обичаја, све до близу поноћи. Онда око поноћи му би тешко и чуше сестре како рече: „О боже, толико се труди човек целог века за спасење, па ето на крају опет мора да се мучи!“ Но то је трајало кратко време и он прекрстивши руке предаде душу своју Богу.

И тако и ако је говорио да где су власи ту и кости, Божја промисао је другачије хтела. Он би тачно по монашки сахрањен, како је хтео, и опојан од Жичке братије и много свештеника и јеромонаха који су тада, на Теодорову Суботу, дошли да се опросте с њим. И док је еп. Николај кроз сузе беседио народу о покојнику, открише лице о. Рафаила које се показало светло као живо. И који видеше прославише Бога. Смрт праведника!

Јерођакон Стефан (Милетиновић)
Сабрат манастира „Високи Дечани“

ИВАЊИЦА, кслија манастира Хиландара

ИСТОРИЈА

ИВАН СТЕПАНОВИЧ ЈАСТРЕБОВ

**И ЦРКВЕНИ СПОМЕНИЦИ СТАРОГ ПРИЗРЕНА
ПОВОДОМ СТОГОДИШЊИЦЕ СМРТИ
(1894-1994)**

У години којом се завршава век од смрти Ивана Степановића Јастребова, руског дипломате и научника, чини нам изузетну част да се присећањем на његов неуморан рад на изучавању црквених споменика у Призрену, поклонимо сени овог великог човека, осведоченог пријатеља српског народа.

И. С. Јастребов је боравио у Призрену више година: од 1870. до 1874. као руски вице-конзул, и од 1881. до 1886. године као конзул, оба пута са краћим и дужим прекидима¹. Заволео је древни град на Бистрици, његове људе и раскошну лепоту њиховог природног окружења. У то време је споменичко наслеђе било боље сачувано, а сећање на догађаје из прошлости веома живо, па је Јастребов могао да сазна, забележи и тако спасе од заборавља многе важне податке о Призрену, његовим житељима и њиховим старинама. Упркос великим разарањима цркава и расипању њиховог инвентара, у појединим храмовима у вароши и околини још увек су се, поред других предмета, могле наћи и вредне, науци непознате рукописне књиге са цакнадно уштитим записима, јединим сведочанствима о неким догађајима који су оставили дубљи утисак на савременике и оним мање важним, узгред забележеним. Тако су сачуване вести о великим снеговима и мразевима, о умирању многих људи од зиме, о удару грома, о бежању од јаничара и другим страдањима српског народа, али и оне из свакодневног живота: о куповини црквених књига, о њиховом повезивању, о путовањима духовника и друго.

¹ В. Бован, Јастребов у Призрену, Приштина 1983, 54-77 и 86-103

Са неиспрпном радном енергијом и наглашеном љубављу према српском народу, одушевљен његовом средњовековном културом, Јастребов је настојао да што боље упозна црквене споменике и верно забележи све што је о њима могао сазнати, па и о грађевинама којима се изгубио сваки материјални траг. Увиђао је не само њихове историјске и уметничке вредности, већ и значај који су они имали и имају као својеврсне тачије које доказују вековно присуство српског народа на овом тлу, па према томе и његово право да на том тлу и даље остане.

У току свог дугогодишњег боравка у Призрену, Јастребов је добро упознао хришћанске богомоље и њихове старине у вароши и околици. Ако није имао око за иконографску или уметничко-стилску анализу живописа или архитектонских облика, што му није ни била струка, Јастребов је одлично владао историјом, етнографијом, филологијом (пored других језика знао је и турски, арапски и персијски). Све што је годинама прикупљао, критички изучавао и објављивао о црквама, црквеним предметима и црквеном животу у Призрену и околици, можда није увек беспрекорно систематизовао ни дорекао - обиман рад о Старој Србији и Албанији није стигао да заврши - али је то у целини посматрано, драгоцено и незаобилазно. Зато сваки истраживач прошлости града на Бистрици и његових споменика осећа трајну захвалност према делу овог неуморног путника и научника.

Највећа и најлепша призренска црква - **Богородица Љевишка**, у доба Јастребова служила је као памија. Због наслага малтера којим су у XVII веку прекривене фреске у цркви и ошекама украшене спољне фасаде, Јастребов није могао да види ни портрете Пемаћића са ктитором, краљем Милутином на челу, ни фреско-натписе са именима протомајстора Асрапе и Николе, и оне на спољним фасадама изведене опекама, које помињу краља Милутина и призренске епископе Саву и Дамјана. Све је то било скривено од радозналих очију пасионираног истраживача призренских старина па је он о знаменитој Милутиновој задужбини могао веома мало да каже. У Призрену - бележи Јастребов - сва лева страна реке Бистрице и сад се зове Љевиша и тамо већином живе Турци. У Љевиши дивно изгледа петокубна памија са великим мунаретом (за које нико неће казати да је мунаре, већ звонара), тзв. Пума-памиија тј. саборна памија. Сви знају да је ова памија била некада црква Успенија Богородице Љевишке. На жалост, хришћани у преводу с турског ову сјајну и знатну у старо доба цркву почели су звати светом Петком, јер пума значи петак - дан кад се скупља народ у памију по томе пума значи - саборна црква.² Записи у црквеним књигама сачуваним у цркви Св. Ђорђа потврђују да је Богородица Љевишка служила као хришћанска богомоља још 1569. године, за

време патријарха Макарија и митрополита призренског Методија, потом 1619, 1625, вероватно и 1649, затим 1650,³ а свакако и много доцније. Наиме, Јастребов сматра да је призренска катедрала претворена у памију тек после Друге сеобе Срба 1737. године, под патријархом Арсенијем IV (Јовановићем).⁴ Тада су опустеле и друге призренске цркве: Св. Николе и Св. Спаса. Град је био дуго пуст тако да се на житном тргу косила трава.⁵ Црква Богородице Љевишке је дуго била пуста јер су се Турци, тачније, потурчена (српска) властела, устручавали да је преобрате у памију, а њихове жене су је тајно посећивале, као и жене неких хришћана.⁶

Стари Призрен

Црква Богородице Љевишке је археолошки истражена, њена архитектура и њен живопис су проучени.⁷

² И.С. Јастребов, Податци за историју српске цркве, Београд 1879, стр. 71 са нап. 1 (даље: Податци).

³ Исти, Стара Србија и Албанија, Споменик СКА ХЛ, Београд 1904, 42 (даље: ССА). Ту је патријархово презиме омашком папедено: Чарнојевић.

⁴ Исти, нап. место.

⁵ Исти, нап. место.

⁶ Исти, нап. место.

⁷ Видети: С. Ненадовић, Богородица Љевишка, њен настапак и њено место у архитектури Милутиновог времена, Београд 1963; Д. Панић - Г. Бабић, Богородица Љевишка, Београд 1975.

Јастребов је први изнео податке о топографском положају Призренске митрополије. Он бележи да су се на пет минута хода југоисточно од цркве Богородице Љевишке и тада виделе зидине велике куће где је била Митрополија, седиште призренских митрополита. Ове зидине су у једној турској авлији. На жалост, није се сачувао ни један натпис на зидинама али се по распореду здања може рећи да је оно била Митрополија и имала је сваку згоду у кући. Кров ових развалина још је читав али је по њему израста трава. На кубету, под којим је ваљда била молитвена соба или црквица митрополитова, Турци су сазидали од дасака високу сахат-кулу са звоном за избијање.⁸

За малу цркву Св. Николе у центру вароши, у пекашдањој Панап-чарпији, Јастребов није показао посебно интересовање. Он је, међутим, заслужио за изучавање каменог натписа који говори о подизању ове цркве 1332. године и њеним ктиторима: Драгославу Тутићу, потоњем монаху Николи, и његовој жени Бели. Натпис је откривен приликом копања улице у Панап-чарпији. Први га је објавио М. Милојевић, 1877. године.⁹ Јастребов га је објавио 1879, када је натпис био узидан у зиду дућана оближње цркве Св. Ђорђа који се прислањао уз цркву Св. Николе.¹⁰ Тада је натпис био добро сачуван и лакше читљив. Реч је о значајном епиграфском и историјском споменику који је открио имена до тада непознатих супружника Тутића, грађана Призрена из првих деценија XIV века. Натпис је дошпије поломљен на већи број делова да би били употребљени као грађевински материјал¹¹, па су неки од њих, изгледа, трајно изгубљени. Јастребов је први изнео претпоставку да натпис припада помесној цркви Св. Николе¹² и она је у наци прихваћена. Сачувани делови натписа налазе се у Покрајинском заводу за заштиту споменика културе у Приштини.¹³

Црква Св. Николе је архитектонски спимљена; проучени су и остаци њеног сликаног украса.¹⁴

⁸ И. С. Јастребов, Подаци, 72.

⁹ М. С. Милојевић, Путник дела праве - старе Србије III, Београд 1877, 231; Г. Томовић, Морфологија кириличких натписа на Балкану, Београд 1974, стр. 52-53, бр. 31 (са свом дотадашњом литературом).

¹⁰ И. С. Јастребов, Подаци, 60-61; Г. Томовић, ив. место.

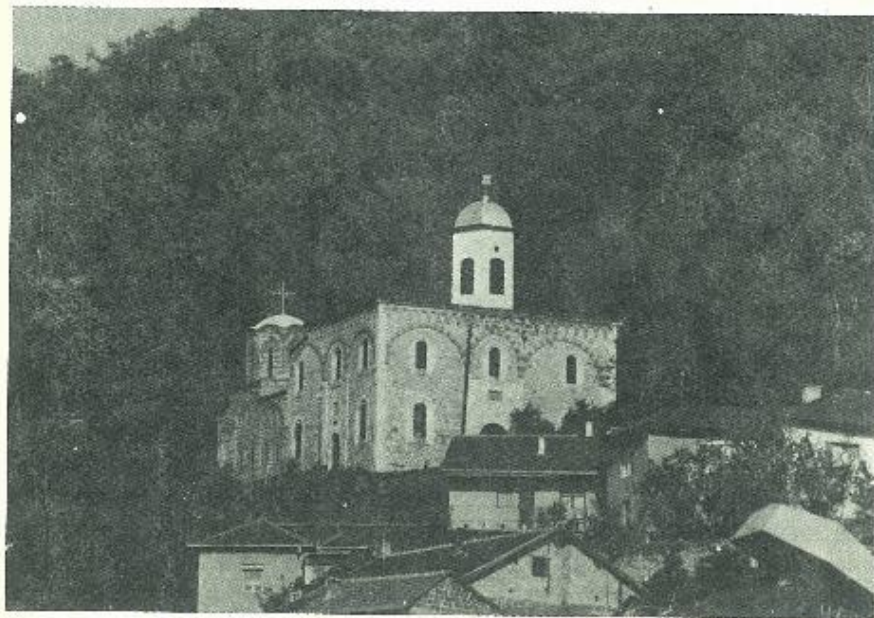
¹¹ Г. Томовић, ив. место.

¹² И. С. Јастребов, ив. место; Г. Томовић, ив. место.

¹³ М. Ивановић, Прилози о споменицима Метохије, Новобрдне Криве Реке, Сириниће и Пикшићке жупе, Саопштења Републичког завода за заштиту споменика културе XV, Београд 1983, стр. 214 са ил. 98, и стр. 215 где су важни допунски подаци о натпису.

¹⁴ С. Ненадовић, Белешке са пута по Космету, Музеј 7, Београд 1952, 178-179; Ј. Радовановић, Тутићева црква Св. Николе у Призрену, Гласник - службени лист Српске православне цркве, бр. 5, год XLIII, Београд 1. мај 1962, 190-195; исти, Иконографска истраживања српског сликарства XIII-XIV века, Београд 1988, 109-116; В. Ђурић, Византијске фреске у Југославији, Београд 1974, стр. 61 и ил. 69 на стр. 211.

Јастребов се више бавио добро очуваном црквом Св. Спаса саграђеном, највероватније, почетком четврте деценије XIV века, високо изнад вароши, у „Подкаљаји”. Он је описује као малу богомољу грађену од опеке и надвишену кубетом.¹⁵ Из Светоарханђеловске хрисовуље је познато да је кторор Св. Спаса био призренски властелин Младен Владајевић са својом мајком, и да је цар Душан даровао ову цркву свом новоосиованом манастиру,

Црква св. Спаса

а њеног ктитора М. Владајевића упутио на нову дужност, у Охрид, давши му у замену тамошњу цркву Св. Андрије.¹⁶ Црква Св. Спаса била је дуго запуштена и служила као склониште пастирима и њиховим стадима, што се дешавало и са другим црквама прешуштеним судбини.¹⁷ Према предању, у овој цркви је дуже боравио и један дервеш све док га хришћани нису приморали да је напусти.¹⁸ Но, догодило се да је црква страдала и од самих хришћана. Реч је о Цишчарима који су, добивши од Срба цркву на коришћење, желели да је прошире, уз одобрење турских власти, али

¹⁵ И. С. Јастребов, ССА, 43.

¹⁶ Хрисовула цара Стефана Душана, којом се оснива манастир Св. Архангела Михаила и Гавријела у Призрену године 1348? (издао Ј. Шафарик), Гласник друштва српске словесности 15, Београд 1862, 270 (даље: Хрисовула); И. С. Јастребов, ССА, ив. место.

¹⁷ И. С. Јастребов, ССА, 43-44.

¹⁸ Исти, ив. дело, 42, 44.

су потом одлучили да је поруше и саграде нову, далеко већу цркву, што нису успели. Чини се да су Цинцари са том намером изазвали пожар у цркви Св. Спаса, 1882. године у коме је страдао само живопис.¹⁹

Основни подаци о архитектури цркве Св. Спаса су одавно објављени, а у новије време проучен је и њен општењени живопис.²⁰

Стара црква Св. Ђорђа, у порти нове велике саборне цркве посвећене истом светитељу, иако „мала, циска и неугледна“²¹ привукла је пажњу Јastreboва због старих богослужбених књига које су у њој сачуване. Наиме, у ову цркву су доношене многобројне књиге из призренских цркава и из оближњих сеоских цркава које су Турци рушили и хришћане силом обраћали у мухамеданце. Срби који се нису хтели потурчити доносили су своје црквене књиге у Призрен и прилагали их храму Св. Ђорђа који је остао сачуван и дуго био једина православна богомоља у граду, а једно време и седиште Митрополије. Међу овим књигама налази се и један веома стари апостол, нецатован, са записом приложнице Рале Дмитрове на крају књиге, из којег је Јastreboв ишчитао да је црква Св. Ђорђа припадала старој призренској породици Руновића.²²

Па цркви Св. Николе која се у Светоарханђеловској хрисовуљи помиње као „Рајкова“²³, по писму свога ктитора,²⁴ Јastreboв се није много задржавао. Ова црква је некада била на крају вароши, а данас се налази у дворишту школе „Младен Угаровић“, западно од цркве Св. Ђорђа. Јastreboв бележи да је црква Св. Николе била потпуно затрпана земљом, песком и каменим, наметим изливањем потока са планине Цвилена, све до 1858. године када је случајно откривена, откопана и враћена у култ.²⁵ У време Јastreboва то је била друга црква, поред цркве Св. Ђорђа, која је призренским хришћанима служила као богомоља.²⁶

¹⁹ Исти, нап. дело, 44. О овом догађају и о Цинцарима видети: П. Костић, Цинцарска насељина у Призрену и црква Св. Спаса, Братство XIX, Београд 1925, 294-301.

²⁰ Видети: Ђ. Бошковић, Бележбе са путовања, Старица VII, трећа серија, Београд 1932, стр. 118-119, сл. 42 и 43; Р. Тимотијевић, Црква Св. Спаса у Призрену, Старица Косова VI-VII, Приштина 1972-1973, 65-80; В. Ђурић, нап. дело, стр. 61-62 и нап. 70 на стр. 211.

²¹ И.С. Јastreboв, ССА, 42.

²² Исти, Подаци, 68-69; исти, ССА, 42.

²³ Хрисовуља, 271.

²⁴ Реч је о Рајку Киризићу, призренском властелину, чији је син Богдан био протосекијар у служби краља Вукашина 1371. године. Видети: К. Јиречек, Историја Срба II, Београд 1952, стр. 178 са нап. 3.

²⁵ И.С. Јastreboв, ССА, 42; По подацима П. Костића, ова непогода догодила се 1795. године, када се излио поток са Пространог брда, јужно од вароши, кроз Шукле; откопавање, обнову и проширење цркве он датије 1857. годином. Видети: П. Костић, нап. дело 296; исти, Црквени живот православних Срба у Призрену и његовој околини у XIX веку, Призрен 1928, 80-81 (даље: Црквени живот); Р. Тимотијевић, Православне цркве у Призрену, Свети кнез Лазар, год. 1, бр. 4, Призрен 1993, 93.

²⁶ И.С. Јastreboв, ССА, 44.

Трећа призренска црква посвећена Св. Николи припадала је старој породици Кораћевића (Кораћа) и налазила се у Мамзи-махали. Ове податке Јastreboв је ишчитао у записима у једном апостолу и у једном триоцу које је писао цоп Цветко 1592. године, а које је пронашао у цркви Св. Ђорђа.²⁷ У доба Јastreboвљевог

Остатак зида цркве св. апостола Петра и Павла

боравка у Призрену, Мамзи-махала није постојала. Полазећи од чињенице да су потомци рода Кораћевића живели од старине у Терзи-махали (у северозападном делу старе вароши), и близу цамије која је Јastreboву сасвим личила на цркву, он разложно претпоставља да је управо та цамија била црква Св. Николе чији су ктитори Кораћевићи, и да се Мамзи-махала сада зове Терзи-махала.²⁸

Од мање цркве посвећене Св. врачевима, Кузману и Дамјану, а смештене нешто ниже од храма Св. Спаса, Јastreboв је затекао само развалине окружене зидом.²⁹ На том месту је новије време, саграђена нова богомоља.³⁰

²⁷ Исти, Подаци, 73; Љ. Стојановић, Стари српски записи и написи I, Београд 1902, стр. 245, бр. 832 и 833.

²⁸ И.С. Јastreboв, нап. место; исти, ССА, 44. Потребно је нагласити да је један део Кораћевића примио ислам и породичну цркву, саграђену у XIV веку, претворно у цамију; они који су остали хришћани, покупили су књиге и друге црквене предмете и пренели их у цркву Св. Ђорђа „Руновића“. Видети: П. Костић, Црквени живот, 91.

²⁹ И.С. Јastreboв, ССА, 44.

³⁰ М. Ивановић, Црквени споменици, у: Задужбине Косова, Призрен - Београд 1977, 507.

Помињући цркву **Св. Пантелејмона** у улици Пантелија, Јастребов бележи стари обичај окупљања жена око њених рушевина на дан када се прославља име овог светитеља.³¹ На том месту је допније подигнута нова црква.³²

Од цркве која је по предању била посвећена **Св. Петру** а налази се на обали Бистрице, испод цитаделе, наспрам цамије Мехмед-паше зване „Бајрак-цами“, Јастребов је видео само један зид. На том месту су православни грађани палили свеће на дан 29. јуна када се славе апостоли **Св. Петар** и **Павле**³³ (по старом календару).

Црква Св. Јована се, по казивању Јастребова, налазила у кући Вића Матушића, недалеко од Папас-чарпије. Постоји, међутим, мишљење да је та богомоља била посвећена **Св. Николи**.³⁴

Топографски положај ишчезле **католичке цркве Св. Марије** није утврђен. Она се први пут помиње у писму папе Клемента VI краљу Стефану Дупану, датованом 7 јануара 1345. године, као Sancta Maria de Prisren.³⁵ Јастребов мисли да се налазила на месту где је у његово време била латинска школа и где су католици имали молитвени дом пре присвајања православне цркве **Св. Димитрија**.³⁶

У погледу положаја друге ишчезле католичке цркве посвећене **Св. Петру**, која се такође помиње у наведеном папском писму из 1345. године, под називом Sanctus Petrus supra Prisren³⁷ Јастребов сматра да је била смештена негде изнад вароши.³⁸

Јастребов помиње и малу **цркву Св. Недеље**, смештену у махали Варош, испод тврђаве.³⁹ Испред ове цркве, од које је била видљива само олтарска апсида, 1966. године случајно је ископан камени надвратник са калиграфски клесаним натписом о подизању и живописању цркве Вавдеља Богородице, 1371. године. Ктитор је млади краљ Марко, син Вукашинов.⁴⁰ Археолошка ископавања су показала да се ту налазе остаци цркве Вавдеља Богородице.⁴¹

Осим поменутих богомоља, Јастребов претпоставља да је на левој обали Бистрице било још цркава али их није нашао. Чини му се, највероватнијим да је цамија у Јени-махали коју сматрају

³¹ И.С. Јастребов, ССА, 44.

³² М. Ивановић, нав. место.

³³ И.С. Јастребов, ССА, 44-45.

³⁴ И.С. Јастребов, ССА, 44.

³⁵ A. Theiner, Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia I, Romae 1863, стр. 215, br. CCLXXX; И.С. Јастребов, ССА, 44-45.

³⁶ И.С. Јастребов, нав. место.

³⁷ A. Theiner, нав. место; И.С. Јастребов, нав. дело, 45.

³⁸ И.С. Јастребов, нав. место.

³⁹ Исти, нав. дело, 44.

⁴⁰ М. Ивановић, Натпис младог краља Марка на цркве Св. Недеље у Призрену, Зограф 2, Београд 1967, 20-21; Г. Томовић, нав. дело, стр. 77 бр. 63.

⁴¹ С. Ненадовић, Архитектура цркве младог краља Марка (?) у Призрену, Зборник за ликовне уметности 15, Нови Сад 1979, 290-301.

најстаријом призренском цамијом, некада била црква. То се може рећи и за цамију Кукли-бега која је, такође, саграђена „од старе цркве“.⁴²

Црква Св. Илије налазила се изнад десне обале Бистрице, насупрот цитадели, на месту где је било српско гробље.⁴³ Ову цркву су 1937. године обновили и опремили чланове Друштва Кнегиње Љубице - подружнице у Призрену, али је она потпуно разрушена и то у наше време.⁴⁴

У тврђави, у њеном средњем делу, налазила се црква. Приликом освајања Призрена Турци су је порушили и дуго је била запустела. Према казивању старих призренских Турака, тврђава је обновљена тек после двеста година и тада је црква претворена у цамију, за потребе гарнизона.⁴⁵ Према подацима И. Костића, црква је била посвећена **Св. Атанасију**. Године 1905. је Емин-паша Ротул на том месту дао саградити цамију коју су срушили аустроугарски окупатори у првом светском рату.⁴⁶

Наспрат тврђаве, источно, на другој, десној обали Бистрице, налази се мала пећинска црква посвећена **Св. Николи**.⁴⁷ Ова богомоља-испосница чији је живопис готово уништен деловањем рушилачке испријатељске руке, смештена је у речњој клисури, ван вароши, на путу према манастиру **Св. Арханђела**.⁴⁸

У доба када је Јастребов обилазио **Св. Арханђеле**, и Вишеград, цео манастирски комплекс на левој обали Бистрице био је затрпан, па је он забележио само неколико података о његовом оснивању, из Душанове хрисовуље.⁴⁹ Тврђаву Вишеград и тамошњу цркву **Св. Николе** помесцу је само према вестима у повељи краља Милутина и у Душановој хрисовуљи.⁵⁰

Остаци манастира **Св. Арханђела** су већим делом археолошки истражени, док се на Вишеграду радило веома мало.⁵¹

Призренски Срби и не само они, чувају успомену на И. С. Јастребова због његовог плодног рада на изучавању њихових старина, а особито због самоцрепторног заступања виталних интереса њихових предака код турских власти у доба када су ти

⁴² И.С. Јастребов, ССА, 45.

⁴³ Исти, нав. дело, 44.

⁴⁴ Р. Тимотијевић, нав. дело, 95.

⁴⁵ И.С. Јастребов, нав. дело, 45.

⁴⁶ П. Костић, Црквени живот, 93.

⁴⁷ И.С. Јастребов, нав. дело, 44.

⁴⁸ М. Ивановић, Црквени споменици, 509-510.

⁴⁹ Хрисовуља, 264-310; И.С. Јастребов, нав. дело, 45-47.

⁵⁰ С. Ненадовић, Законски споменици српских држава средњег века, Београд 1912, стр. 639; Хрисовуља, 269.

⁵¹ Р. Грујић, Откопавање Светих Арханђела код Призрена (прелиминарни извештај), Гласник Скопског Научног Друштва III (1928), 239-274; С. Ненадовић, Душанова задужбина манастир Светих Арханђела код Призрена, Споменик САНУ CXVI, Београд 1967.

интереси били стално угрожавани. Драгоцена је била помоћ Јастребова при отварању призренске Богословије 1871. године, прве средње школе на српском језику на територији Турске,⁵² и при покретању листа „Призрен“, првог вилајетског листа у коме су, од исте, 1871. године, објављивали чланци на турском и српском језику; то је био први лист на српском језику у Турској.⁵³ У многоме захваљујући Јастребову, у центру Призрена је, поред старе цркве Св. Ђорђа „Руновића“, саграђена нова, велика, саборна црква посвећена истом светитељу, која је „пропевала“ 1888. године.⁵⁴ Јастребов је много допринео да се сачува од рушења црква Св. Спаса, давши уткана у сликовити пејзаж Подкаљаје, што су покушавали да учине Цинцари, подстакнути од фанариотских власти у Цариграду.⁵⁵ Било би готово немогуће набројати све активности које је Јастребов предузимао да би српски живаљ на Косову и у Метохији сачувао своја основна национална обележја: веру, обичаје и језик.⁵⁶

Биографи и поштоваоци И. С. Јастребова истичу да је истину и поштење ценио изнад свега. Он је то показао Србима, можда на најбољи начин, 5. октобра 1885. године, када је нашем конзулу у Цариграду, Јеврему Грујићу, предао драгоцености које је поседовао, али није присвојио, сматрајући их неotuђишом својином српског народа. То су: хрисовуља краља Стефана Дечанског, антиминос патријарха Арсенија Чарнојевића, старински дрвени крст и песнаст старих српских новчића.⁵⁷

Др Војислав С. Јовановић

⁵² М. Иванић, Иван Степанович Јастребов, предговор књизи ССА, стр. II; В. Бован, нав. дело, 68-69.

⁵³ В. Бован, нав. дело, 71.

⁵⁴ М. Иванић, нав. дело, стр. III; Р. Тимотијевић, нав. дело, 96.

⁵⁵ М. Иванић, нав. дело, стр. X; В. Бован, нав. дело, 61, 67-68.

⁵⁶ В. Бован, нав. дело, 64.

⁵⁷ М. Иванић, нав. место; В. Бован, нав. дело, 94; М. Тимотијевић, Иван Степанович Јастребов - поводом годишњице смрти - Свети Кнез Лазар, год. II, бр. 3 (7), Призрен 1994, 103.

ГРАЧАНИЧКА ПОВЕЉА¹

Имам задовољство да још једном и први пут на овом месту говорим о Грачаници и то једним леним поводом, објављивањем једне манастирске повеље. Повеље коју је краљ Милутић издао Грачаници, која је једина међу старим српским повељама објављена на овакав начин. Као што је и овде већ речено, Грачаница је без сумње врхунац једног изузетног стваралачког чина у првим деценијама XIV века. Биле су то године која када на њих данас помишљамо, изазивају не само наше дивљење него одређено и страхопоштовање, према напорима који су онда улагани да се иде у корак са најнапреднијим кретањима у оновременој култури, уметности каква је негована у Цариграду и Солуну. У неких десетак година последњег периода живота краља Милутића практично није било године а да није била завршена нека велика и вселепна његова задужбина. Између 1307. г. и 1314. г. завршена је Богородица Љевишка у Призрену, 1317. г. Бањска, главна задужбина краља Милутића, где је положено његово тело после смрти у октобру 1321. године. Тих година завршена је мала, али изузетних вредности црква св. Јоакима и Анс у Студеници. Између 1316. г. и 1318. године је завршена дефинитивно, са фрескама црква св. Ђорђа у Старом Нагоричину, а у последњим годинама између 1318. г. и 1321. г. две цркве које представљају врхунац уметничког стварања тих времена: Грачаница катедрална црква липљанске епископије и Хиландар на Светој Гори.

О многим другим црквама о којима знамо по изворима да је овај пажљиви краљ подигао, не само у Србији, него и ван ње, нажалост, мало шта данас можемо рећи, јер оне углавном нису сачуване, или су то само делимично. Оне цркве у Јерусалиму, оне у Цариграду, оне у Солуну. Оне у областима које је неких двадесетак година раније освојио од Византијаца у Северној Македонији.

¹ Ово предавање изречено је приликом представљања издања „Грачаничка повеља“, 10. 12. 1994. год. у Народној библиотеци у Призрени.

Дакле, само ово набрајање сведочи о томе колики је то био напор, колико је било средстава, воље и знања ангажовано да Србија не напусти ону линију водеће земље у култури и уметности Балкана у тим временшима. Јер, не заборавимо, Византија је на издисају. Бугарска и друге православне земље као Русија, су у тешким цеољима и сталним међусобним ратовима, и Србија преузима водеће место у православном свету онога времена. Грачаница је уистину ремек-дело, иако ми професори не волимо да користимо такве речи, јер она представља заврштак оних струјања која су се осетила у византијском и уопште православном свету неких педесетак година раније. Разуме се, ми можемо за Грачаницу да тражимо изворе за њену архитектуру, за њене фреске у Охриду, у Арти, у Цариграду, у Солуну. Међутим све су то пуке аналогije које не говоре оно што је најбитније, а то је: да Грачаница у истину јесте јединствено дело средњег века и европске цивилизације уопште. Њена архитектура је обликована по скулпторским начелима. Њено сликарство садржи толико мноштво тема цвиђено у православном свету до тада, и само ће једанпут бити поновљено и превазиђено у Високим Дечанима у време краља и цара Душана. Грачаница је изузетна и по томе што је остарели краљ Милутин дао да се ту наслика велико мноштво његових ликова и ликова свих његових предака. До Грачанице то није био случај ни у једној цркви у Србији. Уосталом и тај обичај се тешко може наћи у неким другим деловима православног света. Насликао је ту себе како побожно приноси дар свој Богу, док је преко пута њега његова жена Симошида, а одозго их обоје благосиља Христос и шаље им круше, чиме се означава да је његова власт божанског порекла. Појавила се на зидовима Грачанице лоза Немањића где је на јасан, предиван начин, по аналогiji са Христовом генеалогijом, показано како је непрекидно у српском роду круна била међу члановима породице Немањића. Од Стефана Немање који при дну шири руке, извија се лоза обухватајући све мушке чланове и понеку пришецу која се није удавала до краља Милутина и његовог наследника, за кога је Милутин мислио да ће бити наследник престола, Константина. Историја је, разуме се, ишла другим токовима и знамо да је Милутина наследио његов старији син Стефан, по својој задужбини назван Дечански.

Већ од тренутка када је подигнута, Грачаница је добила изузетно место у култури српског народа. Да је то тако сведочи чињеница што је њен епископ, дакле владика који је столовао при Грачаници, заузимао почасно место на саборима црквеним у Србији. И што су око Грачанице увек током векова биле окупљене

најумније главе овога народа. Због тога је све оно што би време оштетило у Грачаници убрзо било обављано средствима како се могло, али су увек при томе бирани и најбољи уметници које је овај народ могао да да. Тако да и они сликари који су рецимо у 15. веку извели прекрасни портрет Тодора Бранковића, сина Ђурђа Брацковића, или они који су 1570. године обновили фреске у припрати манастирске цркве били су међу најбољима ако не и најбољим уметницима онога доба. Све је то омогућио на неки начин краљ Милутин, обезбедивши манастир пространим поседима и учинивши да ти његови дарови буду забележени у златопечатној повељи. Пажљивост, као и код многих других манастира, та повеља до наших дана није сачувана, али у неку непознату време, вероватно предосећајући тешке дане који очекују Грачаницу, дошло се на замисао, уствари познату, али ретко коришћену у византијском црквеном свету, да се садржај те повеље запише у једној трајнијој техници на манастирском зиду. Та је повеља, не знамо да ли у потпуној верзији, сачувана до наших дана. Оно што је битно то је што из ове повеље сазнајемо све податке који су нама добродошли, нама који проучавамо овај велики споменик наше уметничке и културне прошлости, јер је ту садржана година 1321. када је вероватно црква у целини била завршена са свим њеним фрескама. Споменику се поседи које је Грачаница имала, као што су поименице набројали и сви људи који припадају Грачаници. Иста повеља је веома занимљива за историчаре, пре свега за оне који се баве историјском географијом. Види се да су ти поседи обухватили крајеве који су били заокружени, били су у непосредној близини манастира. Ишли су значи негде од планина источно од Грачанице, од Вута..., па до села око Ситнице до Голеша, с тим што су се према југу манастирски поседи простирали до Неродимља и језера која су тада постојала, а више их тамо нема. Одвојено је такође манастир поседовао и нека друга имања у Пологу. Данас је то подручје око Тетова и затим краљ Драгутин је Грачаници дао неке Влахе који су били нешто удаљенији од манастира. Све је то учињено с намером да монаси који живе у манастиру буду спокојни са материјалне стране. Да им се обезбеди довољно хране, рибе која је неопходна за пост, и тако даље, а има у повељи и још једна занимљива појединост коју ћете вероватно ускоро чути да су сви „разве попов“, како тамо каже, осим попова поланици на том властелинству били обавезни да једном годишње лове зечеве што је мало необично, јер је заправо од те коже справљан пергамент на коме се и писало. Дакле већ у тим годинама Милутин је предвидео да Грачаница буде и важан списисавачки центар. Није он заборавио, свети краљ Милутин, да

истакне и заслуге ондашњег липљанског епископа Игњатија, кога он два пута помиње у повељи, који се стара да реши правно-имовинске проблеме на властелинству које је и раније постојало. Грачаница није од Милутина, већ су се практично сви Немањићи од Светог Саве бринули за Грачаницу и да све то обезбеди за будућност манастира.

Захваљујући томе што је Грачаничка повеља исписана на зиду сачувана, она је привлачила пажњу многих истраживача, врло рано, још од пре сто и више година. Још 1858.г. до наших дана Повеља је више пута објављивана. Многи су људи од знања и струке улагали напора да прочитају сваку реч, да је на достојан начин објаве. Тако да оно што је учинио Бранислав Живковић представља уистину круну тих напора јер је са бескрајном пажњом овај велики прегалац на заштити наших средњовековних споменика прочитао реч по реч, слово по слово, и ето захваљујући Српској Патријаршији ми добијамо издање те повеље. Ово је без сумње од великог значаја за будућа истраживања јер сада ћемо моћи, имајући пред собом овај текст, да приступимо критичкој обради те јединствене повеље која је сачувана у Грачаници. Дакле, књига коју данас овде представљамо је без сумње датум у нашој култури и она ће, верујем, имати веома важно и истакнуто место и у нашој култури и нашој науци. Хвала.

Проф. Бранислав Тодић

НОВО ИЗДАЊЕ ГРАЧАНИЧКЕ ПОВЕЉЕ¹

Грачаничка повеља, коју је 1992. године објавио Свети архијерејски Синод Српске православне Цркве, представља корак више у низу њених претходних издања. Она спада у ретке повеље које су доживеле релативно доста издања. Почев од средине прошлог века, када је *Повеља* штампана први пут, ово би било осмо по реду издање. Ретке су српске ктиторске повеље које су као *Студеничка повеља* исписане фреско техником на зиду храма. То је допринело њеној бољој очуваности, али и неминовним оштећењима насталим протицањем времена. Приликом свог првог издавања она је била у бољем стању него што је данас. Нажалост, тада није најбоље рашчитава, те се њена даља судбина везује за што исцрпнија проучавања како према досадашњим издањима тако и према новим читањима.

Стрпљиво и мукотрпно исписивање *Повеље* руком нашег познатог конзерватора Бранислава Живковића, који је, нажалост, недавно преминуо, учинило је ово издање посебним. Облици слова су рађени са посебним трудом јер опонашају доста верно њихов изглед на зиду Грачанице. Сразмера слова је урађена у изворној величини, те је сваки ред *Повеље* на зиду преточен у једну страну књиге уз ознаку реда.

За ово издање преузета је исцрпна студија Миливоја Павловића из 1927. године. Он је том приликом учинио много да се *Повеља* изда поузданије него у претходним покушајима, али и његова читања на појединим местима имају извесне пропусте. То, уосталом, показује Живковићева копија. Ако би се шта могло приговорити најновијем издању *Грачаничке повеље*, то је да њени издавачи нису настојали да неко од историчара старог српског

¹ Овај прилог прочитан је у оквиру представљања најновијег издања *Грачаничке повеље*, 10. децембра 1994. године у Народној библиотеци у Принстону

језика напише нову студију о њој, сагледавајући је у новом светлу и са новим сазнањима.

Грачаничка повеља припада краћим владарским повељама. Чак и нема свих делова који се појављују у обимнијим повељама. Српске владарске повеље су познате по лепоти својих делова који се називају арешама, обликоване су изразито литерарно и указивале на духовне побуде владара за издавањем повеља својим храмовима-задужбинама. Тако у најпознатије аренге спадају оне које су саставили Стефан Првовенчани у *Хиландарској повељи* и цар Душан у *Светиоархангелској повељи*. Краљ Милутин има једну врло скромну аренгу, но она открива сву дубину његове вере и надања. Његова ареша је испуњена молитвеним тоном у коме се тражи просветљење „очију срдачних“, што је заправо оно чиме се тежи достизању највише хришћанске врлине - љубави.

Језик *Грачаничке повеље* скоро да не представља ништа посебно у односу на језик других српских манастирских повеља средњег века. Писана је углавном старим српским књижевним језиком, који се разликовао од народног језика. Тај језик је исти онај којим су своја дела пре краља Милутина писали најугледнији српски писци Свети Сава, Стефан Првовенчани, јеромонах Доментијан и Теодосије Хиландарац, а после њега низ других писаца српског средњег века. Ипак, повеље, као и неке ређе врсте средњовековног стваралаштва, а нарочито записи, више су подложне продирању народног језика у њих. Извесне повеље српских владара издате Дубровнику поводом слободне трговине по српским земљама често су писане више народним него српским књижевним језиком.

Уводни део *Грачаничке повеље* скоро да нема речи из народног језика. Ипак, она није лишена овог језика. То се нарочито примећује у одељку у коме се говори о међама којима су одређени манастирски поседи. Продор народних речи ту је врло чест. Најчешће се у том делу налази предлог „у“ из народног језика уместо „в“, како је уобичајено у књижевном језику, затим „од“ уместо „от“. Осим тога, појављују се и неки изрази који су узети из народне терминологије у онаквом облику како се то управо говорило и што је данас остало скоро у истоветном облику.

Истовремено, овај слој лексике представља низ лепших народних речи, као што су: *паша, леђишине, зимниште, међа, пољана, рибник, воденица, сенокос, долина, локва, мост, широки брод* (у значењу прелазак на реци), *блуг, ливада, силасиштин, здеши*, то јест *зденути, зајец* и друге.

Грачаничка повеља садржи и прегршт народних имена. Пописана су имена глава породица које су ушле у оквире

манастирских посета. Могу се у њој прочитати стара српска имена која се данас широм Српства скоро не могу више наћи: Бољемир, Бољин, Војихна, Гојшин, Добрихна, Драгун, Драговац, Дружоје, Дубровац, Прве, Предивој и тако даље. Стара српска имена су доста проучавана код нас и то највише на основу повеља. Највећи допринос томе дала је професор новосадског универзитета, Милица Ђрковић, која је својевремено урадила *Речник старих српских имена*.

У *Грачаничкој повељи* има оскудних података о неким занимањима људи ондашњег доба, о чему се може много више наћи у другим, далеско обимнијим повељама, као што су Душанова *Светиоархангелска повеља* или *Дечанска повеља* Стефана Дечанског. Овде се помиње пчелар Радивоје, кога је краљ Милутин поделио Грачаницу. Међу послове које треба током године да обаве насељеници на владаревој земљи, то јест меропси, спадало је орање, жетва, превоз жита и сипање у рупу. Према археолошким налазима зна се да се пшеница држала у огромним посудама у облику ћупова који су се уграђивали у земљу. Стога је израз „сипања жита у рупу“ свакако везан за ове посуде, али се данас не зна где су се оне налазиле када је у питању Грачаница.

Од меропша се такође захтевало да цede слад и да га трипут годишње охмелје. Ова активност доводи се у везу са прављењем пива. Својевремено је наш познати историчар, Стојан Новаковић, написао обимну студију о прављењу пива у средњем веку. Грађу за овај свој рад највећим делом прикупио је из српских повеља.

Уз обавезу да меропси цркви довозе дрва о празнику Христовог рођења каже се да то чине они који имају коње.

За нас је данас врло необично када у *Грачаничкој повељи* прочитамо да су меропси били дужни мобом три дана да за црквене потребе лове зечеве („да лове три дни зајсеце заманицом“). Само машта може дочарати како је могао изгледати лов на зечеве у временима када је било далеско више дивљачи него данас, али и начин њиховог лова потпуно другачији.

Грачаничка повеља пружа разнолике могућности проучавања. Нека од значајних сазнања налазе се у испитивању микротопонимије забележене у *Повељи*. Поред тога што се помињу називи села Грачанице, Сушнице и Селца, који чине окриље самог манастира, ту се још наводе извесна даља места која су у вези са поседима дарованих манастиру. Махом се та места и до данас исто зову, уколико постоје. Оно што чини нарочиту драгоценост у овој *Повељи* јесте одређивање међа појединих села. Оне су исказане врло сликовитим низањем оријентира. Поред неких сталнијих ознака, међе се одређују и таквим појединостима које су на дужи

време несталне, као што су маркантије дрвеће или воденице. Погледајмо како се паводе белези међа ова три села:

„...На студенац право по пољу, кроз поље право на Скуданове воденице, право у рску грачанску, и право у сусрет Мајаслављим воденицама, преко у крушку, у белег. И од крушке преко у Крушевца, из Крушевца како нестане - право у Бутовац, по брегу на орану пољану, на Кумању главу, на Недељу, по брегу право на Брус, и од Бруса по брегу право на Остри врх, и од Острога врха на Велетен, међу Сушицу и међу Гуптерицу, падином право на брод, где се падица завршава; и од брода путем великим по пољу, право на пут који води из града у Приштину, путем на први белег, право у Жупањ студенац”.

Опис атара поменутих села могао би изванредно послужити како историчарима географије, тако и проучаваоцима назива ширег подручја Косова и Метохије, али он може постати и надахнуће писцима садашњих параштаја да оживе нека ипак давна времена. Беза ових назива са помињањем људи који су живели на одређеном простору у време краља Милутина пружа још веће могућности за таква преношења из садашњости. *Грачанска повеља*, сачувана на зиду овог вишестовековног храма, ма колико да буде и даље проучавана, остајеће увек тајна онима који хоће да докуче још понешто, што нико дотада бавећи се њом није успео да сазна.

Проф. Томислав Јовановић

ЗНАЧАЈНО ОТКРИЋЕ У МОНАСТИРУ ДЕЧАНИ

НА ЦАРСКИМ ДВЕРИМА ИКОНОСТАСА ОТКРИВЕН
ЈЕ ПОТПИС ЗОГРАФА ЛОПТИНА ИЗ XVI ВЕКА.

Манастир „Високи Дечани” по својем велелепном изгледу је једна од најочуванијих српских светиња Немањинског периода, његове државности и високе културе и уметности. Црква је посвећена Христу Пантократору и налази се у Метохији, задужбина је светог краља Стефана Уроша Трећег - названог по овом манастиру „Дечански”. Од XIV века у њему се чувају мошти овог светог краља и ктитора, и богата ризница. Своју задужбину краљ Стефан Дечански је богато даривао не само поседима, већ у ктиторској повељи наводи разне богослужбене предмете веома лепо уметнички украшене. Ова манастирска ризница је употпуњавана и касније, у периоду од XV до XIX века. Уметничко благо манастира Дечани је више пута похарано у време турске власти, али је и обнављано у та „прискрбна” времена.

Сачувани део манастирске ризнице веома стручно је обрадила Мирјана Шакота, историчар уметности, у делу „Дечанска ризница” (1984. године), које су објавили „Републички завод за заштиту споменика културе Србије”, „Просвета” из Београда и „Јединство” из Приштине. И поред великог труда и научне вредности М. Шакоте, остале су још неке слике, које тек треба одржати. За историју уметности остала је нерешива загатка ко је аутор великог дечанског Крста и Царских двери из XVI века, које се налазе на мермерном иконостасу из XIV века. Оба уметничка дела рађена су у дуборезу, позлаћена и осликана те представљају врхунска остварења у српској уметности у XVI веку. Аутор овог чланка, недавно је извршио испитивања и сликарско-конзерваторским поступком на Царским дверима открио значајан запис и потпис

сликара Лонгина, чиме су се у науци добила нова сазнања о делатности овог познатог зографа и књижевника.

По својим уметничким особинама Царске двери су по видљивом делу дубореза тачно датовне у XVI век, јер су стилски сродне Царским дверима из Пећке Патријаршије и манастира Грачанице. Али, главни сликани део сцене Благовести на дечанским дверима био је потамнео од лака из XVI и XIX века; овај део био је скоро невидљив од чађи и прљавштине, која се „упила“ у лакираш слој, те је сакривао ликовне вредности Архангела Гаврила и Богородице у сцени Благовести, а такође, и значајан натпис са потписом мајстора Лонгина. Дечанске двери у науци су датоване у седму или осму деценију XVI века и приписиване су митрополиту Антонију Соколовићу, градитељу, дуборесцу и сликару пећких двери (настале пре септембра 1572. године). Дечанске двери су, први пут у историји српског сликарства, украшене ктиторском иконом светог краља Стефана Дечанског и светог Николе на полеђини ових двери.

Иако је ова сцена много боље сачувана и видљивија, она је исто датована у XVI век - што је, гледано ликовно, била погрешна хипотеза. Јер, ова сцена са краљем Дечанским и светим Николом, се може тачно датовати у XIX век, када је грађен велики иконостас и нови саркофаг за мошти светог краља Стефана Дечанског.

Ових дана у манастиру Дечани, аутор овог рада, извршио је испитивање те је сликарско-конзерваторским пажљивим поступком, открио испод прљавог старог лака, веома лепе ликове и фигуре арханђела Гаврила и Богородице, са делом архитектуре, у позадини сцене на позлаћеној основи. Чак и да се није пронашао запис Лонгинов, на основу ликовног поступка ове Царске двери, нарочито сцене Благовести, сасвим сигурно и тачно, могле су се приписати највећем сликару XVI века, зографу Лонгину. Поред ликова и сцена је обележена црнобел бојом, карактеристичним типолошким обликом печата слова, какве је често Лонгин исписивао и на другим иконама не само у Дечанима, већ и у многим другим црквама и манастирима. Међутим, свеколикој сликарској лепоти ових двери, највише доприноси историјски драгоцен кратка белешка овог аутора, која се налази у доњем делу сцене Благовести:

Између леве и десне ноге у раскораку арханђела Гаврила, на светлозеленој подлози, налази се запис курзивним словима исписан тамнозеленом бојом. Овај старосрпски запис у преводу на савремени језик означава време које је било потребно за израду дубореза, позлату и сликање: „ОВЕ ДВЕРИ СТВОРИШЕ (СЕ) ЗА ЧЕТИРИ ГОДИНЕ“! На другој страни двери, до подножја ногу Богородице, на слободном малом делићу светлозелене боје исписано је тамнозеленом бојом само име зографа: „ЛОНГИН“! Изнад ова два записа налази се арабеска исписана течним златом, чије значење тек треба докучити: можда је у питању турски запис са

именом архангела Гаврила и Богородице, или, можда је у питању криптоним са именом зографа Лонгина? Сцена Благовести на овим дверима слична је хоросној икони Благовести, коју је сликао Лонгин, око 1570. године за манастир Дечани; али је сцена на царским дверима много лепше и зрелије дело овог мајстора, што би говорило да је из познијег периода. Лонгин није написао годину настанка из неког одређеног разлога, иако је имао места да ово напише. Наведени разлог треба видети у целокупном раду на иконостасу у овом манастиру, то јест, двери су настале неколико година пре Великог крста са иконостаса, 1593-94. године. Истина, овај Крст са иконостаса није потписан, ко га је урадио, већ садржи само годину настанка и помен ктитора и црквених великодостојника. Али, будућа изучавања овог најлепшег крста из XVI века, са више података сада, са новооткривеним потписом мајстора на дверима могу видети у њему стилски врхунско дело зографа и иконописца Лонгина.

Сликар Лонгин је очигледно провео већи период свог уметничког стваралаштва у манастиру Дечани, и у свеколикој духовној клими која је владала тада у српској цркви. Посебно у манастиру Дечани, био је веома развијен култ светог краља Стефана Дечанског, те је он веома добро упознао „Житије Стефана Дечанског“ од Григорија Цамблака, игумана Дечана, писано почетком XV века. По њему је Лонгин и насликао икону светог краља Стефана Дечанског са житијем - са посебном сценом Битка на Велбужду (1330. године). Ову икону је он потписао: „Лонгин распоша и зуграф“.

Зограф Лонгин се потписао на још неким иконама из Дечана: као што је двојна икона „св. Теодосије Опшитожител и св. Сава Освећени“ и „св. Антоније Велики и св. Јовтимије Велики“ из 1572. године, где поред потписа са својим именом наводи: „писа(х) Лонгин“. На другој двојној икони: „св. Јован Лествичник и причешће Марије Египћанке“ и „св. Теодор Тирон и св. Теодор Стратилат“ из 1596. године, потписао се тајном азбуком.

Најновија открића у манастиру Дечани и недавна открића потписа зографа Лонгина на живопису у манастиру св. Архангела Михаила у Црној Реци, несумњиво, пружају нова драгоцен сазнања о овом веома талентованом сликару и књижевнику који је стварао у шароликој цивилизацији када се стално преплитала суморна садашњост под турском влашћу и прошлост цветне византијске уметности што је богато обдарила стару српску уметност.

Радомир Д. Петровић,
историчар уметности

Конак манастира Хиландара у Кареји

БЕСЕДЕ

БЕСЕДА¹

У име Оца и Сина и Светога Духа,

Нека је срећан и Богом благословен, браћо и сестре, овај дан и овај час, када смо се сабрали у овој светој, стародревној обитељи нашој да прославимо празник овога храма, празник святих Архангела Михаила и Гаврила и осталих небеских сила бестелесних. Овај празник је ове године увеличан и повећан са још једним догађајем којему сте Ви вечерас присуствовали. А то је, да су свети Архангели и Ангели добили вечерас, у овоме манастиру, три цова своја брата. Јер чули сте у овим дивним молитвама које се певају и читају да је монаштво у ствари анђелски лик. Онај који постаје монах - прима на себе залог анђелског лика, ступа у ред Анђела и зато је вечерас на небесима далеко, далеко веће славље и радост, него наша овде на земљи. Јер, рекао је Господ, да велика радост бива на небу за једнога грешника када се каје, а монаштво то уствари и јесте - покајнички живот. Монах, то није ништа друго до хришћанин који је решио да се целог живота свога каје за грехе своје. Монаштво је - покајање, а монах је - покајник. Ако велика радост бива на небу за једнога грешника који се каје, онда је вечерас трегубо славље на небука јер су три млада човека послушала реч Спаситеља свога, Господа Христа, коју је он рекао у своме Јеванђељу: „Ко хоће за мнош да иде, нека се одрекне себе и узме крст свој и за мнош иде“. Они су чули оне речи Спаситељеве: „Ко љуби оца или матер, брата или сестру више него мене, није мене достојан“. И имајући пред очима својим духовним, читаву шлејаду оних святих угодника Божијих, за 2000. година, који су се одазвали на ове речи Христове, и ова три млада човека данас, у овоме нашем свету материјализма, безбоштва, неморала и сваког зла, решили су да се одазову на овај позив Господњи, да оставе свет и све у свету и да крену за Господом својим. Да му служе целим животом својим, да принесу Богу на жртву не само имање своје које имају, не само своју мудрост коју имају, не само своју младост коју имају сада, него

¹ Ова беседа изговорена је 20. 11. 1994. године, на беседи уочи храмовне славе манастира Црна Река, када су замонашени три млада искупеника у чин мале схиме.

целога себе без остатка, да принесе Господу на жртву, исто онако као што је Господ принео себе целога на жртву, ради нас људи и ради нашега спасења.

Ово је за све нас, посебно за братију овога манастира, за целу нашу епархију и за целу Српску Цркву, извор велике духовне радости. Јер једно време наши манастири били су остали такоређи пусти. У њима су живели по један, два или можда пиједан монах. А у последње време, Богу хвала, све је више младих душа које се окрећу Богу, које напуштају свет, примају анђелски лик на себе, да би животом својим подржавали живот светих Анђела, како би се и после смрти своје, коју морамо сви проћи овде на земљи, удостојили онога блаженства и оне радости у Царству Небескоме коју имају свети Анђели. Радујемо се што су Црква наша и наш народ, добили нове молитвенике пред Богом за себе. Они ће се молити у своме животу, у својим молитвама, не само за себе, за спасење своје душе, него за све своје ближње, за цео наш православни, многострадални и многогрешни народ. Али исто тако они очекују - јер и они су људи, који носе тело још увек на себи, и они су подложни искушењима и гресима, зато што ђаво - непријатељ наш нарочито удара на монахе. Њему није тешко и није му стало толико да обори у грех некога обичног хришћанина, колико му је стало да једнога монаха обори и да превари и навде на зло. Зато и монаси, поред тога што ће се они сами молити и трудити, очекују и нашу молитвену помоћ за њих. Као што ће се они молити за све нас, и ми смо дужни помињати њих у својим молитвама, призивати милост Божију на њих, да би им Господ даровао снаге духовне и телесне, да противстану свим искушењима, свим нападима нечистих сила и непријатеља душа њихових и наших. Та узајамна молитва која ће повезивати њих монахе, и нас хришћане који долазимо у храмове Божије и у наше манастире, јесте и биће доказ искрене хришћанске, праве и међусобне љубави без које није могуће угодити Богу. И нека би дао Бог да кроз те узајамне молитве, узајамно помагање једних другима, да се сви удостојимо када пођемо одавде, да се пађемо у Царству Христа Бога, у Царству Небескоме, тамо где се налазе сви славни и свети угодници Божији и сви наши славни и свети преци из рода нашега. Од светог Саве, Стевана Немање, преко ђакон Авакума, игумана Пајсија, Владике Николаја и свих светих угодника који су Му угодили у роду нашем, да се и ми пађемо са њима и да тамо са свима светима славимо Оца и Сина и Светог Духа, Тројицу једносуптну и неразделиву кроз све векове и сву вечност. Амин.

Еп. Артемије

АКТУЕЛНЕ ТЕМЕ

Питање: Верница Д. М. из Зрењанина путем писма тражи одговор за питање: „Колико пута (ако се то може бројати) верник сме да приступи Светој Тајни причести, и како да се достојно припреми да би приступио Светој Чаши“?

Одговор: Искрено се радујем да и данас, у времену нашег великог моралног, духовног и националног посрнућа и пада, постоје душе које су заокупљене вечним питањима из области духовног живота. то је знак да је жив Бог наш и да је жива душа овога народа. Нажалост, још увек је неупоредиво већи број оних који се муче и које муче само овострана, материјална, земаљска питања и проблеми. Али Христово стадо је увек било у мањини. Није чудо што је тако и данас.

Више, пак, конкретно питање: „Колико пута верник сме да приступи Светој Тајни причести, и како да се достојно припреми, да би приступио Светој Чаши,“ не може да добије и конкретан одговор, из простог разлога што то нигде није ни одређено ни записано. А није одређено и записано, јер се та и таква питања никада нису решавала црквено, према свима једнако. Јер сваки човек је личност за себе, а то су, првенствено лична питања и лични проблеми.

Ипак, постоји једно правило које сам може помоћи у решавању овога питања. Тајна је у томе да сваки верни члан Цркве Божије који жели да ради на своме спасењу, неопходно треба да има свога духовника (не само ради исповедања грехова), духовног оца који га духовно рађа и руководи на путу спасења. Без духовника није могуће безбедно проћи пут спасења и стићи своме циљачењу. Па као што човек може имати само једног телесног оца, тако може имати и само једног духовног оца коме ће се поверити и предати на духовно старање. Без њега ни један духовни проблем не можемо и не смео решавати. Ако постоји здрав и нормалан однос: Духовни отац - духовно чедо, онда је духовник тај који је једини властан и надлежан да процени према нашем духовном стању, ревности и труду када, и како често можемо да се причестимо, као и како смо дужни за причест да се припремимо, било у посту или ван поста.

Сасвим је разумљиво да ако један духовник има више духовне деце (а обично их има), он нити хоће, нити може свима прописати исто правило по питању Светог Причешћа, него свакоме аналогно

према његовој моћи. Исто онако као што лекар у болници има много болесника, па не може свима преписати исти лек и исти третман лечења, него свакоме према његовој болести, а да би знао шта стварно треба коме дати, мора најпре доћи до тачне и јасне дијагнозе.

Духовнику, пак, једино ми можемо помоћи да успостави тачну дијагнозу нашег духовног стања. Да би наш однос према духовнику био здрав и спасоносан, неопходна су са наше стране три основна предуслова:

1. Имати пуно поверење у духовника,
2. Бити потпуно отворен и искрен пред духовником, и
3. Имати пуно и апсолутну послушност према духовнику.

Ови предуслови су међусобно узрочно повезани и један из другог извиру. Ако један од њих недостаје или није потпуно, духовник (ма колико велики био) не може нам помоћи у делу спасења.

Стога, у великој су заблуди и ходе клизавим путем сви они који обилазе села и градове, и где год чују да постоји неки „добар“ или „велики“ духовник трче тамо да са њим разговарају и да га питају о „својим духовним проблемима“. И уколико је неко упознао више таквих духовника и са њима разговарао, утолико себе сматра „духовнијим“, и не пропушта прилику да то у разговору са другим истакне и похвали се. У самој ствари, пак, такав живи без духовника, и труди се да руководи сам себе на путу духовног живота. Као што није побожнији онај који верује у много богова, будући да је многобоштво исто што и незнабоштво, јер њему недостаје вера у јединога правога Бога, тако и онај који се хвали да има многе духовнике, уствари је без духовника. Јер ни према једном он не испуњава она напред наведена три предуслова. Он и не пита њих за „савете“ што има у њих поверење, или што је спреман да их послуша, него да би их могао употребити, осуђивати и другима о њима причати. Тако он није њихов послушник већ судија. У крајњој линији он слуша самога себе, врши искључиво своју вољу, па чак и онда када изврши и неки савет од тих многобројних духовника. Јер он врши по својој вољи одабир кога ће и у чему послушати, и обично чини оно што нађе да њему лично годи. А такви су најдаље од правог пута спасења, јер су убедени да су на правом путу, и не помишљају да нешто у своме духовном животу мењају.

Мир ти и радост од Господа.

Еп. Артемије

Светом архијерејском синоду Српске Православне Цркве

ПРЕДЛОГ О ВАСПИТАЊУ И ВАСПИТАЧИМА У БОГОСЛОВИЈИ СВЕТОГ САВЕ

Подстакнути жељом да допринесемо побољшању едукације и васпитања ученика Богословије Светог Саве у Београду, слободни смо да извешимо Свети архијерејски синод Српске Православне Цркве о неким скромним запажањима у нашем педагошком искуству.

По нашим питањима, Богословија, као једна специфична школа у којој се уче и васпитавају будући свештеници, треба да заузима кључно место у оквиру Српске Православне Цркве и у српском народу. Познато је колико је дуги период комунистичке диктатуре погубно утицао на духовност и религиозност нашег народа. Сада, када се интересовање за религију буди код младих и када се старији враћају Цркви као једином носиоцу Истине, јавља се потреба за свештеницима који ће бити прави пастири овог народа - богословски образовани, духовно богати и морално узорни. Једино са таквим свештенством наша Црква ће моћи да испуни своју мисију. Богословија је место у коме треба управо такви људи да се одгајају - савршени „у меру раста висине Христове“ (Еф. 4,13).

Задатак Богословије је двојак. Њена прва делатност обухвата сазнајни аспект савладавања наставног програма који треба да буде примерен како узрасту и способностима ученика, тако и потребама свештеничког позива. Њена друга делатност би требало да представља процес формирања комплетне религиозне личности, како њених церебрално-интелектуалних способности, тако и емоционалне зрелости. Наша одговорност као наставника Богословије је велика. Нажалост, бројне су и тешкоће на путу до овог циља.

Запазили смо да у поменутом процесу формирања религиозних ставова код кандидата на извесним развојним ступњевима још не постоји довољна зрелост. Зато је потребно одмеравање примерености одређених васпитних метода узрастним и развојним могућностима кандидата сваког појединачног узраста.

Ово изискује најљивији приступ њиховим развојним могућностима и склоностима. Напи ученици су у веома осетљивом периоду адолесценције. Овај период млади људи тешко пролазе и у другим школама и када нису одвојени од своје породице и животне средине на коју су навикли. У Богословији је овај период још тежи због промена околности и услова живота. Зграда Богословије и смештај у којој нису примерени броју уписаних ученика нити њиховим потребама. У спаваоницама је превелики број ђака (драстичан је пример I разреда где 45 ученика спава у једној спаваоници). Богословија не пружа никакве могућности за развијање физичке културе, нити за било какве ваншколске активности у слободно време. Ученици су принуђени себи у слободно време, а готово је немогуће контролисати их због њиховог превеликог броја, тако да имамо случајеве преступништва (од којих се неки граниче са криминалом): туче, крађе, уништавање интернатског инвентара, па чак и еротске девијације.

Два су основна питања која мислимо да треба да се реше:

1. одабир кандидата који ће се у Богословији припремати за позив свештеника, и, још важније
2. проналажење одговарајућих личности које ће се посветити искључиво њиховом васпитању и духовном узрастању.

За пријем ученика у Богословију молимо Свети архијерејски синод да одреди уједињене и општеважеће критеријуме.

Што се тиче другог питања, на основу нашег искуства постали смо свесни негативних резултата који проистичу из обједињавања наставника и васпитача у једној личности, чиме је нарушена педагошка синергија између васпитача и ученика. Наставничка делатност је усмерена на когнитивном развоју кандидата и изискује већу дистанцу према ученицима због природе наставног процеса и система оцењивања. Она подразумева одређену врсту ауторитета квалитативно другачијег од ауторитета који треба да поседује васпитач. Улога наставника је да пренесе ученицима одређена знања, мотивише их на учење и допринесе њиховом интелектуалном развоју.

Делатност васпитача, да би била успешна и плодотворна, треба да се заснива на свему поверењу и блискости са ученицима, која води ка атмосфери толеранције, топлине, љубави и разумевања за све оне проблеме пред којима се налази кандидат за свештеника овог узраста пуног психофизичких превирања. Ради духовног стварања код ученика неопходна је Света тајна исповести пред духовником који није наставник јер би само у том случају ученици могли потпуно искрено да јој приступе. Ми, као наставници, не

наилазимо на довољну искреност ученика због њиховог страха од оцне или од казне, тако да ученици потискују своје проблеме и ми немамо прави увид у њихов духовни развој. Заједнички живот у интернату ће бити срећан и плодоносан само ако се заснива на Истини и ако је у складу са речима апостола Павла: „Зато одбацивши лаж, говорите истину сваки са својим ближњим; јер смо удови један другоме.“ (Еф. 4.25)

Ранија пракса у Богословији је била да Наставнички савет бира четворицу наставника за дежурне васпитаче. Новим актом Светог архијерејског синода сви наставници дежурају као васпитачи. У оба случаја се васпитна делатност непотпуно остварује и проткана је пре свега мотивима награде и казне, док су мотиви милосрђа, доброте и духовне бриге запостављени. Адекватно старање о ученицима је онемогућено због њиховог броја, а васпитање се своди на формално саобраћавање правилима и санкционисање откривених преступа. Зато мислимо да би увођење духовника, професионалног педагога и школског психолога одговарало унутрашњим потребама Богословије и захтевима времена. У Богословији би се стање квалитативно променило и настала би атмосфера поверења, веће узajамности, солидарности и саделатности између наставника, васпитача и ученика - три врсте делатника на путу ка истом циљу - „докле се Христос не уобличи у нама“ (Гал. 4.19).

Мислимо да само на оваквом тлу расте, цвета и не венча она племенита биљка која се зове вера, чијом снагом и одбацујемо „рашији начин живота старог човека“ и обнављамо се „духом ума својега“ и облачимо се „у новог човека, сазданог по Богу у праведности и светости истине“ (Еф. 4.22-24).

Проблем просвете у српским православним богословијама, који постоји од њиховог оснивања, још увек није ефикасно решен. Српска православна Црква је у приличној мери од стране владајућег режима маргинализована тако да је, по самој природи ствари, њена литургијско-просветна и еванђелска мисија спречена. Она је морала да се навикава и да живи психологијом гета који јој је режим и наметнуо. Црквено-просветне установе имају печега у атмосфери од неурологије гета. Ово се огледа у томе да немамо никакву кореспонденцију и сарадњу са високим просветним установама како код нас тако и у иностранству. У богословијама, на пример, књижевност предају наставници са свршеним Богословским факултетом, а међу многим недостацима и мањкавостима читује се недостатак професионалних филолога за

наставу живих и класичних језика, застарели програми и анахрона наставна средства.

Болно је прочитати у јавном гласилу напис једног угледног песника да нам богословије личе на „божјачке и просјачке установе“. Духовно пробудени, одговорни и добронамерни људи сагледавају далекосежност неразрешених проблема у црквеном образовању које су и неки професори Богословије приметили.

На молбу наставничког колегијума школске 1993/94. године саставио сам апел Светом архијерејском синоду и Просветном одбору Српске православне Цркве који садржи наша заједничка опажања.

С обзиром да сам аутор текста објављујем га одговорно у целини.

П.С. Овај текст није изазвао никакав одјек и никакав званичан одговор није стигао, осим добронамерно исказаних мишљења да је добар али практично неостварљив, „идеалистички“, сувише леп да би био реализовац, а неки су га сматрали нецговорним наводећи стару праксу коју бисмо могли иронично да именујемо као „дијалектичко јединство супротности наставача и наставника у једној личности.“

Ђоран Раденковић
(Аутор је наставник Богословије Светог Саве у Београду).

САВРЕМЕНА ХРОНИКА

ХРОНИКА

МОНАШЕЊА

У периоду од само десетак дана у току месеца новембра, епископ Артемије обавио је више монашења.

1) **Манастир Грачаница.** На бденију ктиторске славе светог краља Милутина 11. 11. 1994. године, у чин мале схиме замонашисе

Монахиња Теодора

су: расофорне монахиње Теодора (Жарковић - рођена 6. 05. 1940. г. у Александровцу, а у манастиру Грачаница живи већ 40. година), и

Монахиња Агаија

Монахиња Јустина

Агапија (Чурлић - рођена 12. 11. 1940. г. у Раваници а у Грачашици је већ 15. година), која није промењено име, као и искушеница Виолета Гојић (рођена 3. 03. 1969. године у Босанском Новом) добивши име Јустина.

2) **Манастир Зочиште.** На бденију уочи славе овога манастира, светих Врача Козме и Дамјана (13. 11. 1994. године), искушеник Јордан Јеленков (рођен 20. 01. 1958. г. у Косовској Митровици), замонашен је у чин мале схиме добивши име Јован.

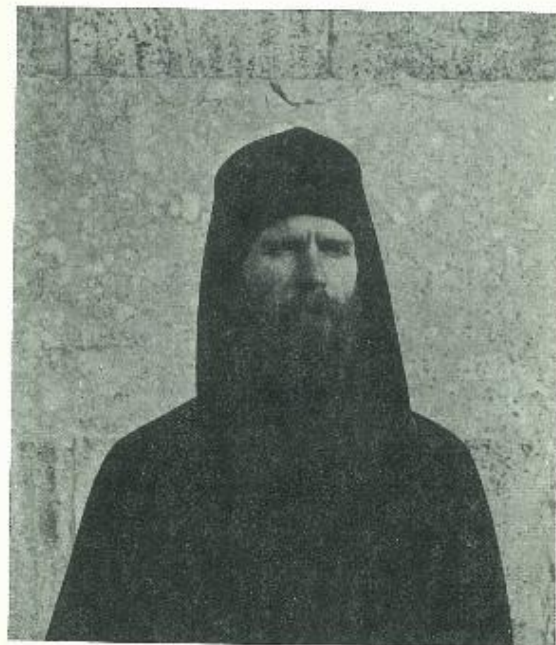

Монах Јован

3) **Манастир Црна Река.** Уочи храмовне славе, замонашена су у чин мале схиме три сабрата овога манастира. Искушеник Слободан Стефановић (рођен 28. 12. 1964. г. у Врању), на монашењу добио је име Серафим, искушеник Илија Палачковић (рођен 2. 08. 1966. г. у Бања Луци), са именом Сергије, и искушеник Мирко Тошић (рођен 1970. год. у Брчком) са именом Михаило.

4) **Манастир Високи Дечани.** Ове године уочи празника свстог Краља Стефана Дечанског, 23. 11 1994. г., манастир Дечани добио је четири нова, млада монаха. Искушеник Милан Јездић (рођен 28. 05. 1971. г. у Ваљеву), добио је име Јустин (по св. Великомученику

*Монах Серафим**Монах Сергије**Монах Михаило**Монах Јустин*

*Монах Георгије**Монах Арсеније*

Георгију), и иск. Александар Јовановић (рођен 1960. г. у Београду) - име Арсеније (по св. Арсенију Великом).

Монах Макарије

На свим овим монашењима, било је веома свечано, уз присуство мноштва народа, особито у Високим Дечанима. За све присутне то су били незаборавни духовни доживљаји.

ОСВЕЋАЊА ЦРКАВА

1) У малом селу Оптерупа надамак Велике Хоче, извршено је 2. 10. 1994. годишње освећење цркве, подигнуте на месту старе која је сада срушена. Освећење темеља новоподигнуте цркве извршено је пре само годину дана 08. 08. 1994. Црква је посвећена Вазнесењу Господа Исуса Христа.

2) У Неродимљу, селу покрај Урошевца, подигнута је нова црква на сеоском гробљу. Освећење је обавио епископ Артемије 30. 10. 1994. године, уз саслужење више свештеника. Црква је посвећена преподобном Симону монаху (св. Краљу Стефану Првовенчаном).

ПРОМОЦИЈЕ, ТРИБИНЕ, ДУХОВНЕ АКАДЕМИЈЕ

1) У селу Мердаре код Подујева, на месту званом Превара, отпочео је 16. 10. 1912. године пробој српских бораца, који су кренули у ослобађање Косова и Метохије. На исти дан ове 1994. године одржана је свечаност, у знак сећања на ове светле трснутке наше историје. Учесће у овој прослави узео је и епископ Артемије, обавивши парастос крај споменика погинулим борцима и одржавши пригошћу беседу.

2) Врање је ове године обележило стогодишњицу рођења и петнаестогодишњицу блаженог упокојења оца Јустина Поповића. У суботу 22. 10. 1994. године, одржана је у Врању духовна академија посвећена оцу Јустину, на којој су говорили еп. Иринеј Буловић, православни Француз Луј Палијери (преводи дела о Јустину на француски језик), а академију је завршио еп. Лаврентије као изасланик Светог Синода. Ову академију својим певањем улепшали су хор „Отац Јустин“ из Врања и мешовити хор из Лознице. Следећег дана, у недељу, након свете Архијерејске Литургије, коју су служили заједно Митрополит Амфилохије, Епископи: Артемије, Атанасије, Иринеј, Јустин и Пахомије, освећени су темељи на којима ће се подићи зграда, на месту где је некада била и кућа у којој је живео о. Јустин, а затим је откривена биста са ликом о. Јустина.

3) Имајући као повод почетак Божићног поста, Народна Библиотека у Приштини организовала је 24. 11. 1994. године трибину са темом **Пост, Покајање, Исповест**. У сали препуној народа гладног и жедног духовне хране, епископ Артемије најпре је одржао предавање, а затим је одговарао на многобројна питања која су му била упућена.

4) Књига - монографија „Манастир Црна Ријека“, аутора Драгана Бојовића, представљена је у Народној Библиотеци у Приштини 8. 12. 1994. године. На овој изванредно посећеној промоцији осим епископа Артемија, аутора и многих виђених људи Приштине, учествовала је и већина монаха из црногорског братства, сада већ расутих по многим манастирима Косова и Метохије.

5) У серији духовних активности, које је Народна Библиотека у Приштини покренула, 10. 12. 1994. године одржана је промоција књиге „Грчачичка Повеља“. О књизи су говорили епископ Артемије, проф. Бранислав Тодић, проф. Томислав Јовановић и у име издавача Градимир Стајић.

6) Књига митрополита црногорско-приморског Амфилохија „Основи православног васпитања“, представљена је у приштинској Народној Библиотеци 15. 12. 1994. године, у препуном амфитеатру. О књизи су говорили митр. Амфилохије и еп. Артемије, а затим је митрополит Амфилохије одговарао на многобројна питања заинтересоване публике.

Промоција књиге „Манастир Црна Река“

Промоција књиге „Основи православног васпитања“

7) У току своје посете тимочкој епархији 30. 12. 1994. год., епископ Артемије је, у сали црквене општинске у Зајечару, учествовао на духовној трибини коју надлежни епископ Јустин организује сваког петка, и након краћег предавања одговарао је на мноштво питања присутних верника. У недељу 1. 1. 1995. г. двојица епископа служили су свету Архијерејску литургију са више свештеника.

ОСТАЛО

1) На овогодишњем Сајму књига у Београду, који је одржан у времену 25. 10. - 31. 10. 1994. године, Епархија рашкопризренска заједно са манастиром Хиландаром, имала је свој изложбено-

Епископ Артемије у посету манастиру Хиландару (05.12.1994 г.)

продајни штанд, на коме су била представљена сва досадашња издања издавачке делатности Епархије рашкопризренске и цетињској издања манастира Хиландара. Управо у дане одржавања Сајма књига, из штампе је изашла књига „Речи о Световску“, светог владике Николаја Велимировића, у нашем издању (која је прва у новоокрслитој едицији изабраних дела св. владике Николаја).

Митрополит Амфилохије и еп. Артемије у манастиру Девич

2) Ваљедни Свети Архијерејски Сабор одржан је 1. - 4. 11. 1994. године у Бања Луци, и у његовом раду активног учешћа узео је и епископ Артемије.

3) И ове 1994. као и прошле године, епископ Артемије је као изасланик Светог архијерејског синода, провео у манастиру Хиландару неколико дана, узевши притом учешћа и у храмовној слави - Ваведу Пресвете Богородице.

4) Празник светог Јоаникија Девичког - 15. 12. 1994. године, епископ Артемије прославио је у манастиру Девичу, служећи притом свету Архијерејску Литургију заједно са Митрополитом црногорско-приморским Г-ом Амфилохијем, који је потом у својој беседи поучи присутни народ.

5) Своју крсну славу, светог Николу, епископ Артемије прославио је у свом дому, заједно са многобројним гостима, свештеницима и монасима из своје епархије.

Јеромонах Симеон (Виловски)

Црква св. Трифуна и башта манастира Хиландара

ПРИКАЗИ

Молитвама Светог Владике Николаја
Свесрпског, Спасе, спаси нас!

ПАЛИМПСЕСТ СЛОВЕНСКЕ ДУШЕ „РЕЧИ О СВЕЧОВЕКУ” СВЕТОГ ВЛАДИКЕ НИКОЛАЈА

*„У нас је осећање свето - нада,
Бог долазећих дана!”*

Љермонтов

СВЕТИ ВЛАДИКА НИКОЛАЈ: ОДБРАНА ДЕЛА,
КЊИГА I „РЕЧИ О СВЕЧОВЕКУ”

БЛАГОСЛОВОМ ЕПИСКОПА РАШКОПРИЗРЕНСКОГ
Г. АРТЕМИЈА

ИЗДАВАЧ: ЕПАРХИЈА РАШКОПРИЗРЕНСКА,
ПРИЗРЕЋ, 1994.

Читати „Речи о Свечовску” Светог Владике Николаја, значи уложити огроман труд да се растрзани и оштећени модерни дух поново сабере и нађе довољно снаге како би се вратио пра-читању, срицању, неопходном ради преименовања и проширења једне оскудне таблице - појмовника, којом га је „лакоћа постојања” приморала да се служи. Овде се свака реч мора, слово по слово, срицати свом дуплом, произносити као откровена у уму, а онда поимати и промишљати у духу. „Речи о Свечовску” заиста захтевају целосног читаоца. Много је књига за којима људи трагају, али не ова у сваком времену бирати своје истраживаче!

Неспоразуми између ње и српске читалачке публике, како двадесетих година кад се појавила,¹ тако и до данас, тим су заплетенији што има индикација, додупе непоузданих да је сам писац жалио што је књигу уопште штампао.

Треба имати у виду да личност, попут Светог Владике Николаја, исписује „Речи о Свечовеку“ у најзрелијем за ствараоца добу (око четрдесет година), да је дело умногоне плод његовог сусрета са Европом и разочарања њоме, као и то да је морао бити доста погођен што његова мисао овде није схваћена.

Једно је, међутим, несумњиво: „Речи о Свечовеку“ могао је написати само Словен и то православан, христолит и христочежњив, какав је био Свети Владика Николај. Словенство у Срба никада није било радо виђен гост, као, на пример код Руса. Инстит-словенство, „југословенство“, био је грип којим су се Срби инфицирали још давне 1918. г. почетком прохладног децембра, а под темепратуром су и даље, без обзира што је, пако безазлен вирус, изазивао у њих агонију, па и до коматозног стања доводио.

Свети Владика Николај је, уз часне изузетке неких својих савременика, што се ове болести тиче био потпуно имун; са сном пророка клесао је своје „Речи о Свечовеку“ а са миром мученика - остао једини православни Словен међу Србима!

Још је Достојевски писао да Срби немају осећања и смисла за Отаџбину, да под њом подразумевају обично властиту кућу и окућницу и био је у праву. (Видети „Пипчев дневник“ и размислити зашто се каже „разорена огњишта“ уместо „разорена Отаџбина“). Када је једна шира окућница добијена у виду Југославије, Срби су се „досетили“ да су у ове крајеве сипали са Триглава и да им је Драва некако питомија од Мораве. Разлог који је натерао Мојсија да разбије две плоче свдочанства у подножју Синаја, био је довољан и Светом Владици Николају да зажали што је објавио своје „Речи о Свечовеку“ у време кад се српски народ клањао европском бику и његовом позлаћеном југословенском телету. Док Спаситељ у Владичиној књизи окреће Своје лице Азији, дотле српски народ, пул надс и одушевљен, управља свој поглед Европи. Искуство Владичино са Европом, жалосно се разликло са народом. На штету народа, паравно, како то обично бива између народа и његових пророка. Каменовање је и отпочело због ове књиге, јер је њен писац отишао даље испред својих сународника; онолико даље, колико и

¹ Овде треба напоменути да је у то време и код других народа постојало велико интересовање за ово дело Владике Николаја, па су „Речи о Свечовеку“ још 1925. преспедене и издане на руском, финском и шведском језику. (Хришћански живот, год. IV 1925, стр. 86).

Првомученик Стефан када је схватио да на свету постоји једна шира људска заједница ради које је Бог постао човек, него што је могла бити мала јеврејска општина у Јерусалиму, формом и традицијом везана за Исху. Утолико пре се пред наше сминентне теологе (resus facit theologum - срце чини теолога), философе, историчаре и књижевне критичаре намеће као задатак једна темељна и богата анализа „Речи о Свечовеку“ те, по нашем најдубљем уверењу, најзначајније књиге написане на српском језику.

Свети Владика Николај имао је један, Богом дани, истанчани нерв за историју и исторично, који му је послужио као коноп, да се отисне, не у прошлост, то окамењено гротло гутача времена - него у Живо Свебиће - Свебивало и Свебивствујуће у свим временима.

Његов приступ историји је дубоко хришћански православан, тако да зачуђује опаска као „Речи о Свечовеку“ немају обележја православног?! Таква поставка полази од транспарентног, а не и латентног у самом делу. Она се збуњује пред појмовима из индијске митологије које писац користи, тако да, не знајући шта ће с њима, није способна за рашчлањивање. Заборавља само једно: да ове митологеме функционисау у књизи православног монаха, а не брамана - што је већ само по себи довољно изазов за сваку озбиљну и мукогршну анализу. Свети Владика врши овде једну реконструкцију историјског у све три димензије: духа, освештаног простора и освештаног времена. Оно што нису успели Карлајл, Велс, Шпенглер, Тојнби, Мац, Толстој, Хегел и толики други, пропало је њему за руком. Ако је за Хегелову „Феноменологију“ примећено да представља палеонтологију светог духа, за Толстојеву објекцију историје да одређује детерминанту као доминанту, за Велса да је царатор оног што је по себи иначе наративно - како није уочено да за писца „Речи о Свечовеку“ историја није друго до духовна глад и жеђ за Богом у свим временима и на свим просторима? Различито задовољење те насушне потребе резултира различитошћу у историји. Ако та мисао није православна, заиста не знамо која је! „Речи о Свечовеку“ пису епархијски летопис, зато мало ширине у судовима није сувише, јер широка слика захтева и шири рам.

Говорећи свакад о потреби љубави и праштања, Свети Владика Николај је исказао једном приликом значајну мисао о томс да нас из очију сваког нашег ближњег посматрају милиони пари очију његових предака.

Милионима пари очију својих предака он је, пишући „Речи о Свечовеку“, прелетао погледом темеље света, изнад њих нашу словенску прапостојбину у Индији, стари словенски завичај древног

нашег Старог Завета у коме нам прародитељи нису ни слутили Бога, а камоли његову решеност да их покрене са обала Инда и Ганга и после миленијума лутања - непознатих кроз непознато! - коначно приведе Себи.

У имену Анаиде Вран-Гавраца, скривено је, можда, име нескот од тих - у маглама несталих номада: вран-гавран је и птица из српске песме која, по правилу, најављује несрећу. Овде, у „Речи о Свечовску“, Вран-Гавран је најавио све које смо видели! Приписивати Светом Владици духовцу блискост са хиџу - учењима (било је тога скорије и у штампани!) бесмислено је као и песнику песма „На рекама вавилонским“ приписивати жал за Вавилоном и његовим боговима.

Мисли Владичине слободно кроће кроз време и простор великим корацима, ничим спутане, слободне као деца Божија - не плашећи се ничег, „јер је Господња земља и све што је на њој“. У њима нема библијске таутологије религиозних спева Милтона и Дантеа. Према раскошној панорами „Речи о Свечовску“ они делују поетски сладуљаво као гоблени у некој средње-имућној грађанској европској породици.

Словенска душа Владичина окренута је с болом болесном хришћанству Запаца. У овом издању „Речи о Свечовску“, које има шест до сад необјављених поглавља, у прилици смо, захваљујући подухвату издавача, потпуније проживети пипчеве мисли и осећања. У једном од њих, „О доласку Свечовека“, после „Забелешки из подземља“ Достојевског ништа слично писмо прочитали. Град, највероватније Лондон, осликан је као степиште наука и пацова, али и беспослене европске господе по клубовима за уживање. Порука Анаиде Вран-Гавраца тој Европи је православна, исцелитељска, молбена, потресна од једноставности у себи; то је пре књиге сигурно желео да каже или је можда и рекао Свети Владика Николај (просто се осећа да га је она, изгледа, много намучила у Енглеској), да такав његов став према „Гордости белој“ искључује свако злурато му импутирано „масонство“. Међу нама је као правило да нам свака несхваћена мисао делује заверенички и издајнички, па на срамоту нашу, тога није поштеђена ни мисао Светог Владике Николаја.

„Речи о Свечовску“ - то је палимпсест јатјеће коже Владичине душе на коме ваља читавати давно уписане симболе и сигнале, једва видљиве, али једре од смисла и звонке од старих руских речи - а не тек прио на бело отиснуте реченице. Иза њих, богатих светом мудрошћу Православља пазиру се, као у дуборезу,

дрвена словенска писмена накатамљена на „Христову границу“ (израз је Владичин).

Када се Дашило Кип у „Дробници за Бориса Давидовича“ послужио проседеом монтирања материјала што је савршено саобразно теми - сталинистичким монтирањим процесима, званична Србија га је оптужила за плагијат, а с њом и читаво наше књижевно подзмље - полуписмено и чистирписмено.

За „Речи о Свечовску“ Свети Владика Николај се одлучио за палимпсест, као једину могућу форму, а како ми мало знамо о души и њеним словесима, имао је Владика право када је говорио: „Уби нас незнање!“. О Њему, најзнаменитијем српском философу, проф. Андрија Стојковић, у свом философском телефонском писменику - „Развитак философије у Срба“ доноси оцену да је зачетник „ирационалне метафизике“ чији је следбеник Отац Јустин! Писац већ прилично забрављеног философског бедесера добио је налог да све што је циновско учини патуљастим, а патуљасто дивовским! Речено - учињено, али до данас ништа поправљено!

У праву си, Свети Владико, уби нас незнање - преко незналица!

После 75 година од појаве „Речи о Свечовску“, човек се пита зашто су написане, ако је било толиког нераумевања и отпора. Та књига православне словенске мудрости, настала Промислом Божијим, најпотребнија је младим образованим људима наших дана, који жудећи за Богом тетурају од евро-америчке паркозе до хиндуистичких учења. Покољење које ће итекако моћи да разуме „Речи о свечовску“, пристигло је и свѣ куца на вратима ове књиге. Оно, а и потоња покољења, неће се интересовати за наше политичке заблуде, теолошке зачколице и историјске предрасуде којима смо оградиле Светог Владика Николаја; неће разумети наше дневно-практичне философе које смо сматрали највишим истинама двадесетог века, али ће чути крик за Спаситељем, крик који одјекује из ове књиге. Појмиће облагану истину о Светом Владици Николају и сво, почетком 21. века крстуће за њим ка Христу, нови Срби као некада немањинка Србија за Св. Савом.

Прочитати изнова стихове Лермонтова са почетка овог приказа!

САДРЖАЈ

Уместо Увода	5
Из до сада непознате ризнице Св. Владике Николаја	11
ДОГМАТИКА	
Св. Максим Исповедник, Мистагогија	17
Омиљена молитва Светога Саве	29
Бакон Радомир Поповић, Покушај уније у Ферари и Флорентији	35
Жељко Котљарић, О дијаспори у Америци и православљу данас	53
Протопрезвитер Јован С. Романидис, „Нова Унија“	83
Православни папа на помолу!	89
ДУХОВНИ ЖИВОТ	
Јеромонах Мирон (Косаћ), Српски Деизис	95
ДУХОВНИ ПУТОКАЗИ	
М. Хиландарац, Монах Георгије Витковић	101
Јерођакон Стефан (Миленковић), Архимандрит Рафаило	119
ИСТОРИЈА	
Др Војислав С. Јовановић, Иван Степановић Јастребов	125
Проф. Бранислав Тодић, Грачаничка Повеља	135
Проф. Томислав Јовановић, Ново издање Грачаничке Повеље	139
Радомир Д. Петровић, Значајно откриће у манастиру Дечани	143
БЕСЕДЕ	
Епископ Артемије, Беседа	147
АКТУЕЛНЕ ТЕМЕ	
Горан Раденковић, Предлог о васпитању и васпитачима у Богословији Светог Саве	151
САВРЕМЕНА ХРОНИКА	
Јеромонах Симеон (Виловски), Хроника	155
ПРИКАЗИ	
Душан Васиљевић, Св. Владика Николај „Речи о Свечовску“ ...	167

Л. 371 А

лична библиотека
Арх. Науа